

MAGYAR MÚZEUMOK

2005/2

HUNGARIAN MUSEUMS

Volume 11 Number 2

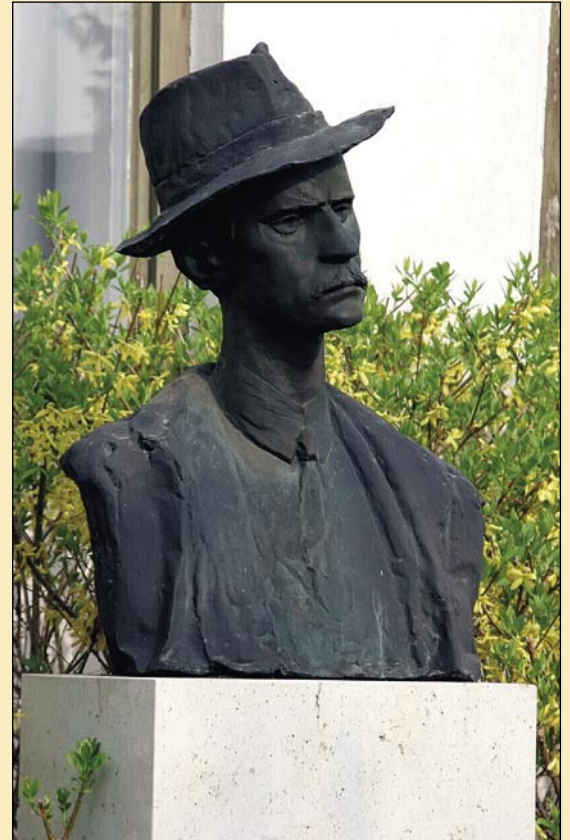
NYÁR

SUMMER

Évfordulóink Anniversaries

Az Eszmélet című kiállítás megnyitója a párizsi UNESCO Palotában
The opening ceremony of the exhibition „Consciousness” in the UNESCO palace in Paris

Varga Imre József Attila szobra Makón
The statue of Attila József by Imre Varga in Makó

Részlet a ferencvárosi József Attila kiállításból
Detail of the Attila József exhibition in Ferencváros
Fotó – Photo: Somfai Sándor

Ismeretlen magyar festő: Csokonai Vitéz Mihály arcképe. Miniatúra, Petőfi Irodalmi Múzeum
Unknown Hungarian painter: The portrait of Mihály Csokonai Vitéz. Miniature, Petőfi Literary Museum
Fotók – Photos: Dobóczy Zsolt és Gál Csaba

A Csonka-féle postautó a Közlekedési Múzeum kiállításában
The post car designed by János Csonka, in the exhibition of the Museum of Transport

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma ezt az esztendőt József Attila emlékévnek nyilvánította, a költő születésének centenáriuma alkalmából. Tekintettel arra, hogy múzeumi területen is számos jelentős esemény történt és történik József Attila emlékéhez kapcsolódva, jelen számunk központi témáját – a korábbi évek gyakorlatának megfelelően – az évfordulós megemlékezések adják. A Petőfi Irodalmi Múzeum rendhagyó multimédiás vándorkiállítása indította el a József Attila év ünnepségsorozatát, ennek megfelelően lapunk hasábjain is beszámolunk erről a különleges vállalkozásról. Az év során ugyancsak jelentős helyszínként szerepel a költő nevét viselő makói múzeum és a Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény. Szerencsés véletlen, hogy ebben a számunkban közölhetünk írást Csokonai Vitéz Mihályról és Petőfi Sándorról, akikhez különösen vonzódott József Attila, amint ez a könyvismertetésekben is kitűnik.

További évfordulós alkalmat idéz fel a Bocskaiával kapcsolatos új régészeti feltárás, valamint Festetics György születésének két és félszázados évfordulója, akinek emlékeztétét a keszthelyi Georgikon Majormúzeum ápolja. Éppen száz éve alkotta meg Csokonai János az első magyar autót, mely postaszolgálatot látott el.

Ez a számunk ad hírt a tizedik alkalommal megrendezett Múzeumok Majálisán „Az év múzeuma” pályázóiról és a díjkiosztás eredményéről, valamint az ICOM múlt évi szöuli kongresszusáról. Most jelenhetünk meg először új rovatunkkal a közgyűlési előadásokról, melyeket Pulszkydíjas tagtársaink tartottak Társaságunk ez évi közgyűlésén. Ezzel egyben hagyományt is teremtünk, ugyanis ezentúl minden év második száma fog helyet adni ennek a témának. Ugyancsak ez a számunk a közhasznúsági jelentés közreadásának helyszíne, melyet ez évtől a társasági törvény előírásai szerinti formában közlünk.

Következő számunk központi témája a „Múzeumok mindenkinek” program jegyében a közművelődési és múzeumpedagógiai tevékenység lesz.

MAGYAR MÚZEUMOK

2005/2. NYÁR

MŰHELY

H. Bagó Ilona: „Eszmélet”. Jubileumi emlékezés József Attilára	3
Tari János: Interaktív és multimédia elemek az „Eszmélet” kiállításban	6
Halmágyi Pál: József Attila egyedülálló emlékei a makói múzeumban	8
B. Varga Judit: Attila, a ferencvárosi srác	10
Demeter Júlia – Pintér Márta Zsuzsanna: Csokonai Vitéz Mihály, a vidám természetű poéta	12
Kispálné Lucza Ilona: Kultuszápolás Petőfi Sándor szülővárosában	15
M. Nepper Ibolya: Bocskai kriptá Kismarján	19
Pohlmüllner József: „Sem csellel, sem erővel”. A komáromi erőrendszer	21
Kovács Gergelyné: Postatörténeti emlékhely Balatonszemesen	23

VISSZATEKINTÉS

Pintér János: Kétszázötven éve született gróf Festetics György	24
Hídvégi János: A magyar autógyártás száz éve	25
Kállai Irén: Harminc éves a berettyóújfalui Bihari Múzeum	27

SZÁMVETÉS

Deme Péter: „Az év múzeuma 2004” pályázatról	30
T. Bereczki Ibolya: Néprajzi Látványtár a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban. Tanulmányi raktár a muzeológia szolgálatában	33
Hauptman Gyöngyi: A nagyatádi Városi Múzeum	36

NEMZETKÖZI KAPCSOLATOK

Bezzegh Mária: Az ICOM 20. kongresszusa és 21. közgyűlése	39
---	----

KIÁLLÍTÁSOK

Ábrahám Levente – Csákányi Zoltán – Nagy Lóránt: Élet az ártéren. Egy természetvédelmi kiállítás muzeológiai bemutatása	41
Kostyál László: FRIMMEL & Frimmel. Képzőművészet egy családban. Kiállítás a Göcseji Múzeumban	45

KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATSZEMLE

Kovács Ida: József Attila összes fényképe	47
Varga Katalin: József Attila-iratok dokumentumkötete	48
Gönczi Ambrus: Museum Journal 2004/9, 2005/3	49

KÖZGYŰLÉSI ELŐADÁSOK

Éri István: Tanulságos múzeumtörténeti szemelvények	50
Vig Károly: „Mint ághegy csúcán a virág...”. Egy taxonómus örömei és kesergései	55

A PULSZKY TÁRSASÁG HÍREI	59
Museum.hu hírek	63
E számunk szerzői	64

A címlapon
Jubileumi emlékezés József Attilára.
Petőfi Irodalmi Múzeum

On the Cover
Jubilee Commemoration of Attila József.
Petőfi Literary Museum

A hátsó borítón
Emlékezés Csokonai Vitéz Mihályra.
Petőfi Irodalmi Múzeum

On the Back Cover
Commemorating Mihály Csokonai Vitéz.
Petőfi Literary Museum

Fotók – Photos:
Dobóczy Zsolt és Gál Csaba

HUNGARIAN MUSEUMS 2005/2 SUMMER

WORKSHOP

- Ilona H. Bagó: "Consciousness". An Unconventional, Jubilee Commemoration of Attila József. 3
- János Tari: Audiovisual and Multimedia Elements in the Exhibition "Consciousness" 6
- Pál Halmágyi: Unique Relics from Attila József in the Museum of Makó 8
- Judit B. Varga: Attila, the Kid from Ferencváros 10
- Júlia Demeter – Márta Zsuzsanna Pintér: Mihály Csokonai Vitéz, the Merry Poet. 12
- Ilona Kispálné Lucza: The Promotion of Petőfi's Cult in his Hometown. 15
- Ibolya M. Nepper: The Bocskai Crypt in Kismarja 19
- Pohlmüllner József: "Not with Tricks and not with Force..." The Fortification System in Komárom 21
- Gergelyné Kovács: A Memorial Place Dedicated to the History of Postal Services in Balatonszemes. 23

RETROSPECTIVE

- János Pintér: Count György Festetics was Born 250 Years Ago 24
- János Hídvégi: 100 Years of Hungarian Car Manufacturing 25
- Irén Kállai: The 30th Anniversary of the Bihari Museum of Berettyóújfalu 27

RECKONING

- Péter Deme: The "Museum of the Year 2004" Competition 30
- Ibolya T. Bereczki: An Ethnographic Model Collection at the Open-Air Ethnographic Museum in the Service of Museology 33
- Gyöngyi Hauptman: The Town Museum in Nagyatád 36

INTERNATIONAL RELATIONS

- Mária Bezzegh: The 20th ICOM General Conference, 21st General Assembly 39

EXHIBITIONS

- Levente Ábrahám – Zoltán Csákányi – Lóránt Nagy: Life on the Flood Plains. A Nature Conservation Exhibition from the Museological Aspect. 41
- Kostyál László: FRIMMEL & Frimmel. Arts Within a Family. The Exhibition of the Göcsej Museum 45

BOOK AND PERIODICAL REVIEW

- Ida Kovács: All Photographs of Attila József 47
- Katalin Varga: The Volume of the Attila József Documents 48
- Ambrus Gönczi: Museum Journal 2004/9, 2005/3 49

PRESENTATIONS AT THE GENERAL ASSEMBLY

- István Éri: Food for Thought on the History of Museums. 50
- Károly Víg: "Like the Blossom on the Tip of the Bough..." A Taxonomist's Happiness and Sorrow 55

NEWS OF THE PULSZKY SOCIETY 59

- Museum.hu news. 63
- Authors of This Issue 64

MAGYAR MÚZEUMOK
A Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi
Egyesület folyóirata
Lapalapító: Éri István

Megjelenik évente négyszer
XI. évfolyam 2. szám, 2005. nyár

Főszerkesztő:
Selmeczi Kovács Attila

Szerkesztőségi titkár: Gönczi Ambrus

A szerkesztőség tagjai: Basics Beatrix,
Cséve Anna, Holló Szilvia Andrea,
Kriston Vízi József, Wollák Katalin

A szerkesztőbizottság elnöke: Pintér János
A szerkesztőbizottság tagjai:
Bertáné Varga Judit,
Kóczyánné Szentpéteri Erzsébet, Kovács Péter,
Vándor László, Vukov Konstantin

Fordítások:
Gönczi Ambrus

Szerkesztőség:
1087 Budapest, Könyves Kálmán körút 40.
Telefon: 210-1330/155, fax: 210-1336
E-mail: pulszky@bot.nhmus.hu
www.museum.hu/pulszkytarsasag
Felelős kiadó: Matskási István
Nyomdai előkészítés: Stúdió 12 Bt.
Műszaki szerkesztő: Németh János
Színes feldolgozás: Stúdió 12 Bt.
Nyomdai munkálatok: Prospektkop Bt.
Felelős vezető: Racskó József
Előfizethető a kiadónál
(levélcím: 1476 Bp. 100. Pf. 206.),
illetve postautalványon, csekkel vagy
átutalással az alábbi számlaszámon:
K&H Bank 10200830-32323599
Előfizetési díj számonként:
egyéni előfizetőknek 800 Ft,
közületeknek 1250 Ft.
HUISSN1219-4662

Megjelenik a
Nemzeti Kulturális Örökség
Minisztériuma és
a **Nemzeti Kulturális Alapprogram**
támogatásával

Műhely

„Eszmélet”

Rendhagyó jubileumi emlékezés József Attilára

H. Bagó Ilona

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Évfordulós Titkárságának kérése 2004 tavaszán, hogy József Attila születésének századik évfordulója tiszteletére a Petőfi Irodalmi Múzeum hozzon létre egy multimédiás, interaktív vándorkiállítást, rendkívül izgalmas, de nagyon nehéz feladat elé állította a rendezőket.

Ma Magyarországon három emlékhely van, ahol tisztelegni lehet József Attila emléke előtt. Ezek közül a legrégebbi Makón, az Espersit házban található, melyet az 1970-es évek végén szegedi és makói irodalomtörténészek közreműködésével alakítottak ki. Az itteni kiállítás elsősorban azt mutatja be, hogy a régiónak milyen szerepe volt József Attila életében, költészetének kialakulásában. A másik hely Budapesten a Gát utca 3-as számú házban található, ahol 2002. április 11-én nyílt meg a felújított emlékhely a szülőház földszintjén (irodalmi forgatókönyv: H. Bagó Ilona, látványterv: Kemény Gyula). A harmadik, kultikusnak számító hely, Balatonszárszón a Horváth villa, ahol József Attila az utolsó napjait töltötte. Itt Tasi József (Petőfi Irodalmi Múzeum) 1995-ben készített életmű-kiállítást, amelyet 2001-ben felújítottunk.

Könyvein, kéziratain, fotóin kívül kevés személyes tárgy maradt a költő után. A zseborája, ceruzája, töltőtolla, irattárcája a Gát utcai szülőházban tekinthető meg. A balatonszárszói József Attila Múzeumban az írógép, a pipa és az utolsó végzetes sétán viselt, vonat szagatta fehér ing emlékeztet a költőre. A budapesti és a szárszói életmű-kiállítás a Petőfi Irodalmi Múzeumban őrzött hagyatéokra épül. Mindkettőhöz készült katalógus is (2002, 2003), melyeket eljut-

tattunk Makóra. A katalógusok tehát összekapcsolják a három helyet.

Az irodalmi kiállításoknak, így a multimédiás József Attila-vándorkiállításnak is, véleményem szerint, kettős célnak kell megfelelnie. Nem elegendő bemutatni a költő életét, hanem törekedni kell arra, hogy költészetének alakulására, sajátos, csak rá jellemző vonásaira is felhívjuk a figyelmet, illetve lehetőséget adjunk arra is, hogy a látogatók felidézhesék, újra élhessék korábbi élményeiket. Célunk az volt a vándorkiállítás anyagának összeállításakor, hogy József Attila kéziratait, könyveit, relikviáit, fotóit, életének dokumentumait úgy tárjuk a látogatók elé, hogy a múzeumok raktáraiban őrzött tárgyakról készült felvételek ne vonják el a figyelmet költészetéről. Különösen ügyeltünk arra, hogy a kultikus kiállításra beállított látogatók igényét összehangoljuk azzal a törekvésünkkel, hogy e rendkívül sokoldalú, bonyolult képi világú költészet kapjon hangsúlyt, s ne csak a mély fájdalommal átélt élet, illetve a tragikus halál kiváltotta együttérzés kerüljön előtérbe. Ezért először azt kellett végiggondolni, hogy elhatározásunkat miképpen tudjuk optimálisan megvalósítani. Nem egyszerűen arról van szó, hogy technikai eszközöket is használunk a kiállításban, hogy látványosabbá tegyük. Az *Eszmélet* című vándorkiállítás radikálisan multimédiás, József Attila életét, tárgyi hagyatékát és költészetét új technológiák (szinkron-vezérelt digitális videó-lejátszók, digitális hanglejátszók, interaktív multimédiás program) segítségével mutatjuk be: az életrajzot számítógépeken, a költői munkásságot és az emberi kapcsolatok alakulását plazmakivetítőkön tárjuk a látogatók elé.

A munka 2004 májusában kezdődött. Fölváztuk elképzeléseinket, költségvetést készítettünk, melyeket a Nemzeti Kulturális Örökség

Koichiro Matsuura, az UNESCO főtitkára és Fejtő Ferenc a kiállítás párizsi megnyitóján
Koichiro Matsuura, secretary general of UNESCO, with Ferenc Fejtő at the opening ceremony of the exhibition in Paris

Minisztériuma Múzeumi Főosztálya elfogadott. Júniusban a Petőfi Irodalmi Múzeum műhelyeiben (grafikai stúdió, fotólabor) elkezdtük az anyag digitalizálását. Augusztusban Tari János rendező-operátorral Balatonszárszón, Szegeden, Makón, Hódmezővásárhelyen, Budapesten – József Attilához kapcsolódó helyszíneken – forgattunk, filmszerűen rögzítettük a múzeumokban őrzött eredeti kéziratokat, verses füzeteket, köteteket, fényképeket, illetve az emlékhelyeken kiállított tárgyakat. A helyszíneken kb. 250 percnyi táj- és természeti képeket is rögzítettünk, amelyek kapcsolatba hozhatók a költővel (Makó, Maros-part). Kutatásokat végeztünk a Magyar Nemzeti Filmarchívumban, ahol a XX. század első 40 évére vonatkozó híradófilmekből (abbáziai gyermeknyaralattás, Makó, Szeged, Budapest, Párizs, Siesta Szanatórium) válogattunk részleteket, melyeket felhasználtunk a filmben és a multimédiában is a kor hangulatának illusztrálására. A Magyar Rádió archívumából száz verset válogattunk kitűnő színészek (Latinovits Zoltán, Törőcsik Mari, Mádi Szabó Gábor, Gábor Miklós, Cserhalmi György, Jordán Tamás, Galkó Balázs) és énekesek (Sebő Ferenc, Kalácska, Hobó) előadásában.

Az igen magas technikai követelmények miatt a Néprajzi Múzeum¹ Filmstúdiójában végeztük az utómunkálatokat. A digitalizált, a forgatott és az archív filmanyagot Bartók Béla zenéjére

A szabadkai kiállítás – The exhibition in Szabadka

Böngészés az érintőképernyős televízión a budapesti kiállításon
Browsing on the touch-screen in the exhibition in Budapest

József Attila, József Etelka, Pócze Borbála.
Budapest, 1919 késő nyara
Attila József, Etelka József, Borbála Pócze,
late summer of 1919

vágtuk meg Krámos Zsolt közreműködésével, s a hangfelvételekkel együtt komplex rendszerre építettük ki. A különböző típusú médium (kép és hang) összekapcsolásával kívántunk lehetőséget adni az ismeretek elmélyítésére, az összehasonlításra, az összefüggések felismerésére.

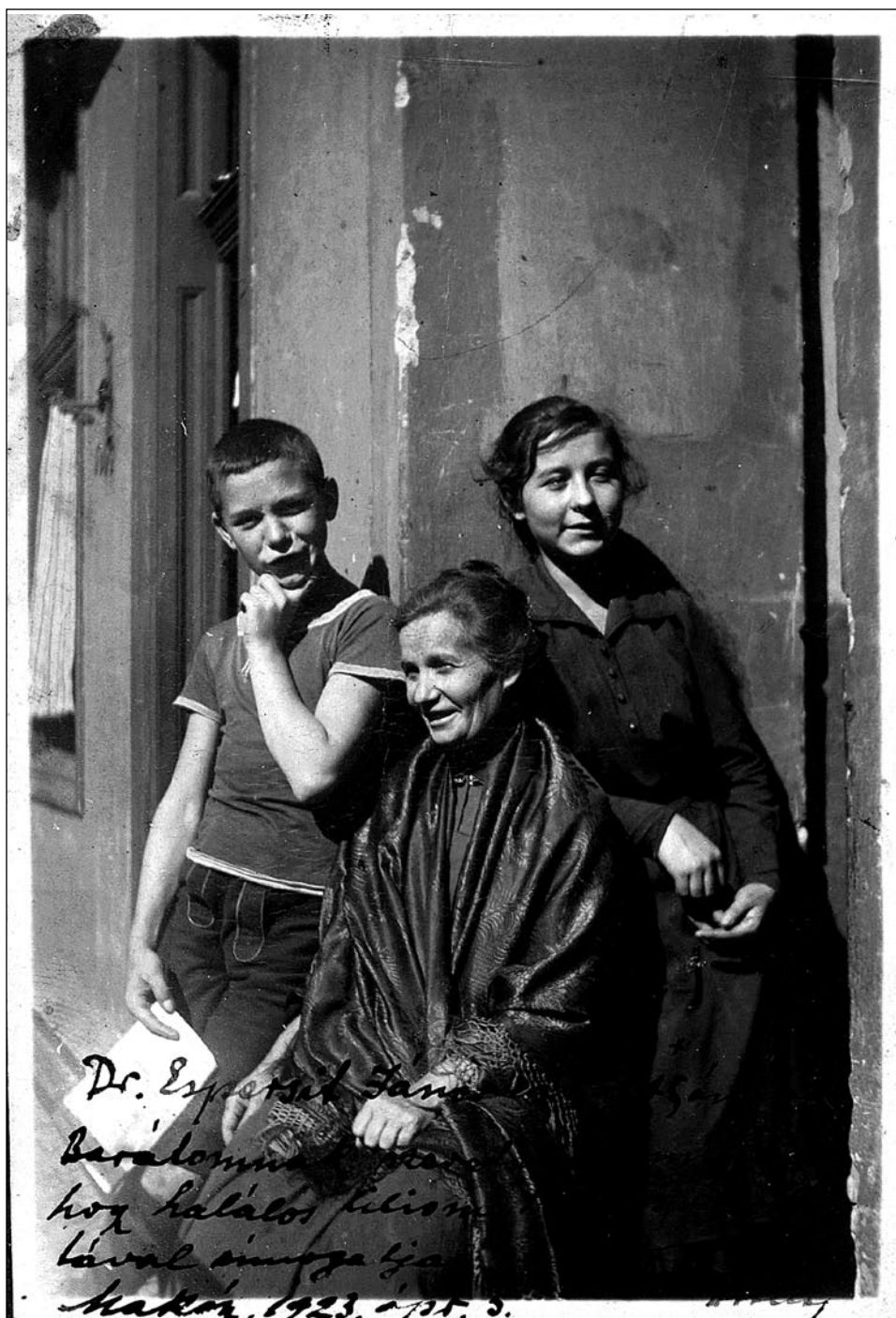
József Attila költészetének egyik legszembevetőbb sajátossága a *személyesség*, mely a versek olvasása és hallgatása közben rendkívüli párbeszédre szólítja az olvasót. Ez a tény megkönnyítette munkánkat: az interaktív forma kiválóan alkalmas arra, hogy aktivizáljuk a látogatókat, őket is bevonjuk ebbe a dialógusba.

A kiállítás létrehozóinak azonban a program összeállításakor nehézségekkel is számolniuk kellett. A hagyományos kiállítással ellentétben (ahol a látogató számára első pillantásra is fel tárul a befogadandó anyag mennyisége), a multimédiás kiállításba lépve nem látunk mást, csak a kivétítőkön pergő képeket, a számítógépeken pedig csak az aktuálisan használt menüt. A hordozók (plazma tv, számítógép) „elrejtik” magukban az anyagot, mindig csak a pillanat látszik. Ezért legfontosabb feladatunk a *pillanat kitágítása* volt, illetve interaktív kapcsolat létrehozása a látogató és a bemutatandó anyag között. Nagyon nehéz azt a paradoxont feloldani (kérdés, hogy sikerült-e), ami a technika segítségével bővülő lehetőségek, és ezzel párhuzamosan az aktivitásra épülő befogadás individualitása között feszül. Mivel a kiállításban az elérhető információknak több szintje is van, a látogató nem kap előre megfogalmazott tudást, csak az „eszmélődésben” való részvételre, párbeszédre hívjuk, neki magának kell eldöntenie, hogy mennyit kíván megismerni a felkínált lehetőségéből.

A megjelenítésnél figyelembe kellett venni,

hogy napjaink vizuális kultúráját a mozifilmek és a televíziók intenzíven, agresszíven alakítják. A gyors, látványos képi megjelenítés megszokottá vált. Ma már nehéz az embereket megszólítani, figelmüket felhívni valamire a jól megszokott, készen kapott látvány nélkül. A kiállítás grafikai arculatának kialakításakor számoltunk ezzel az attitűddel is, de minden rendelkezésre álló eszközzel segíteni kívántuk az aktív részvétellel lehetőségét is. A kiállításban felhasználtuk a ma oly divatos, computer-grafika segítségével készülő animációkat, kivételes esetekben háromdimenziós modellezést is alkalmaztunk.

Ma már nem ismertek József Attila életében megjelent kötetei, csak az összegyűjtött vagy válogatott verseket veheti kezébe az olvasó. Pedig nagyon tanulságos az is, hogy a költő milyen versekből állítja össze kötetét, vagy például az, hogy két kötet mottójául is választot-

Dr. Eszterházy János
Budapest, 1923. ápr. 3.
hogy halálos pillan
lával ömögje

ta az „Aki dudás akar lenni” kezdetű népdalt. Ezért digitalizáltuk a hét könyvet, a számítógépen lehet lapozgatni, olvasgatni, s közben verset is hallgatni.

Az interaktív kapcsolat kialakításakor arra törekedtünk, hogy a megjelenítendő tartalmat úgy osszuk el, hogy minden látogató hozzáférhessen az összes információhoz. Gyakran egész iskolai osztályok vagy turistacsoportok is látogatják a kiállításokat. Néha egyszerre negyven fő is. S közben minden esély megvan arra, hogy a csoportoktól függetlenül is érkezik érdeklődő. Mindenkinek meg kell adni az esélyt, hogy bekapcsolódhasson a nézelődésbe. Tehát a befogadás volt a legfontosabb kérdés, mely meghatározta a programok készítését. Fontos szempont volt a vertikális és horizontális tanulás folyamatának figyelembe vétele. A bemutandó anyagot 5 x 13 percnyi témákra osztottuk (tehát az öt képernyőn összesen egy órányi film látható). A szerkesztésnél ügyeltünk arra, hogy a megértést és az átélést ne befolyásolja a megtekintés sorrendje. Minden témából, a költő szavával élve, „világegész”-et alkottunk; így a látogató az ismeretek bármely szintjén közelít a témához, ha van elég türelme és érdeklődése, a folyamat során egyre mélyebbre hatolhat az információ tengerében, egyre többet tudhat meg a költőről. Az új ismereteket összehasonlíthatja a régiekkel, a végén akár módosíthatja is a már korábban kialakult József Attila-képét.

A térben egymás mellett elhelyezkedő öt plazmakivetítő közül az elsón az 1937-es keletkezési *Curriculum vitae*-vel (ennek teljes szövege megtalálható a számítógépen és Fekete Ernő színművész előadásában meg is hallgatható) végigkísérjük József Attila életének és költővé válásának főbb eseményeit. Láthatjuk a mama, a papa, a testvérek, az anyai nagyapa, a gyám fotóját, az abbáziai nyaralás híradófelvételét, gimnáziumi fotóját, tanárait, makói és szegedi híradórészleteket, a nagy botránnyat kavart *Tiszta szívvel* kéziratát, a *Nyugat* című folyóiratnak azt a számát, melyben megjelentek versei 17 éves korában, a köteteit, a bécsi és párizsi tartózkodás dokumentumait, az *Április 11*, *A Dunánál* piros tintás, az *Édesanyám, egyetlen, drága...* és a *Csak most értem meg az apámat* kéziratát, a vonat szaggatta fehér inget.

A második képernyőn József Attila szerelmeit és a hozzájuk írt verseket mutatjuk be: Gebe Mártát, Espersit Máriát, Saitos Valériát, Wallesz Lucát, Vágó Mártát, Szántó Juditot, Marton Mártát, Gyömrői Editet, Kozmuczsa Flórát. A szép lányokat ábrázoló fotók és a versek kéziratai felidéznek, hogy a szerelem mit jelentett a költő életében; párkapcsolatainak, vagy a kapcsolatok hiányának milyen hatása volt sorsára, költészetére.

A harmadik kivetítőn József Attila fotói láthatók. Az egymás után pergő képek nagyon érdekes felismerésekre adnak lehetőséget. Figyelemmel kísérhetjük József Attila férfivá érését, láthatjuk, amint a fotó kedvéért pózol, meglepetéssel tapasztalhatjuk, hogy a nehéz sorsú, tragikus véget ért költő a legtöbb felvéte-

József Attila, Makai Ödön, József Jolán, József Etelka. Hódmezővásárhely, 1829. február 10.
Attila József, Ödön Makai, Jolán József, Etelka József. Hódmezővásárhely, 10 February, 1929

len mosolyog, különösen akkor, ha mások társaságában van.

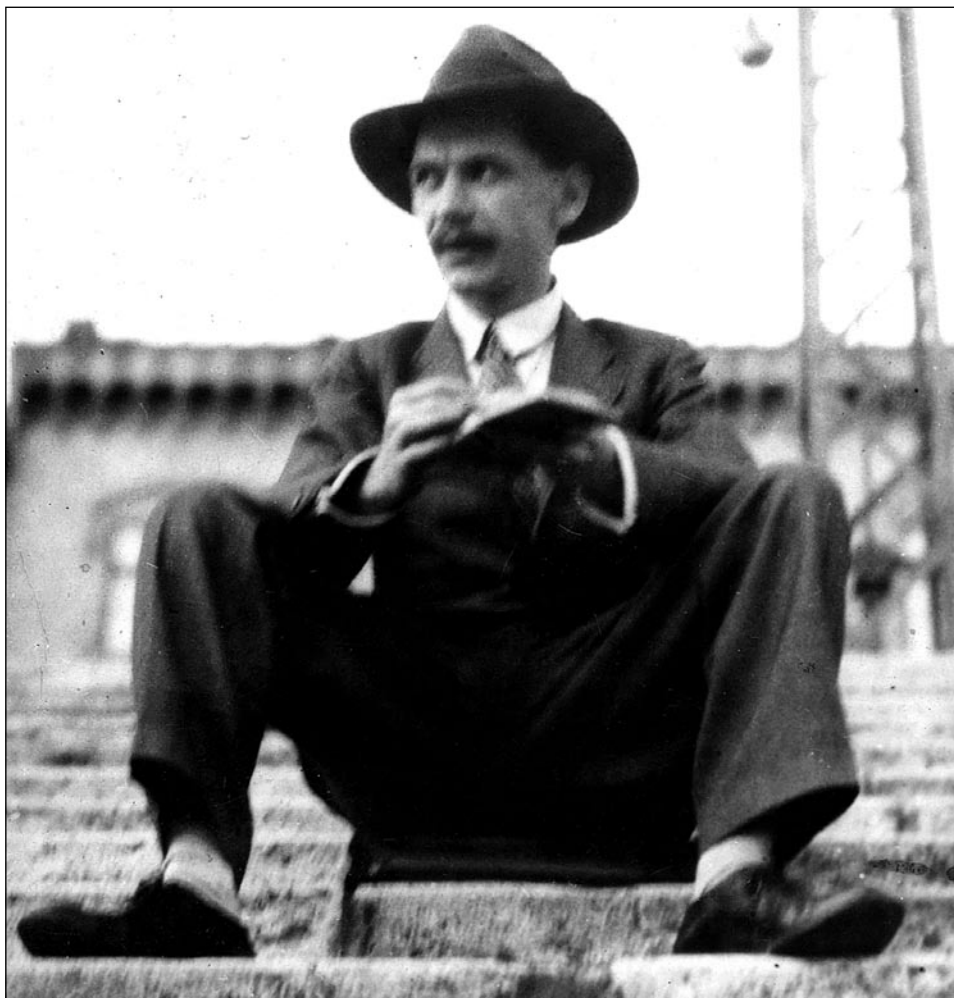
A negyedik plazma tv-n azokat a költőket, írókat mutatjuk be, akik hatással voltak József Attila költészetére, akikhez verset írt, akikkel tanulmányban vagy könyvismertetésben vállalt azonosítást, vagy vitatkozik a költészet lényegéről, akiknek kötetet dedikált: Petőfi Sándor, Arany János, Ady Endre, Juhász Gyula, Babits Mihály, Kosztolányi Dezső, Kassák Lajos, Nagy Lajos, Illyés Gyula, Móricz Zsigmond és Thomas Mann. A felsoroltakon kívül láthatjuk még Bartók Bélát, akinek zenéje lenyűgözte József Attilát, 1936-ban nagyszabású tanulmányt készült írni róla. Ennek azonban csak a vázlata készült el, s ezt meg is mutatjuk. Bartók Béla nemcsak műveivel van jelen a kiállításban, hanem őt is láthatjuk az egyetlen fennmaradt, archív amatőr felvételen. A művészek mellett egy tudós is szerepel összeállításunkban. Sigmund Freud tanaival igen korán, már a bécsi tartózkodása idején megismerkedett József Attila. A pszichoanalízist személyesen is kipróbálta, ennek hatása különösen a kései versekben mutatkozik meg.

Az ötödik kivetítőn az életében megjelent hét kötetét (*Szépség koldusa*, *Nem én kiáltok*, *Nincsen apám se anyám*, *Döntsd a tőkét*, *ne siránkozz*, *Külvárosi éj*, *Medvetánc*, *Nagyon fáj*), a kötetekben szereplő versek kéziratát és

szerkesztői (*Válóság*, *Szép Szó*), illetve politikai tevékenységét tárjuk a látogatók elé. A filmetűdők befogadását, feldolgozhatóságát és összekapcsolását megkönnyíti az időrend: a látogató párhuzamosan követheti az életrajzi eseményeket, a költészet és az emberi kapcsolatok alakulását. Ezen kívül lehetősége nyílik arra, hogy megismerje a költő kézírásának változását, tárgyi hagyatékát (óráját, pipáját, írógépét, tollát, cigarettáit) is.

A Berecz Zoltán számítógépes grafikus által készített szöveg- és képanimációk szerves részét képezik a teljes programnak, hiszen a térben egymás mellett elhelyezkedő monitorokon bemutatott anyag tartalmi és formai kapcsolódását célként tűztük ki. Pl. a kiállítás címe, az *ESZMÉLET* drámai szinten is megvalósul, a kifejező hanghatások segítségével.

A program 13 percenként ismétlődik. Tehát, aki a kezdéshez képest későn érkezik, nem kell sokat várnia, hogy bekapcsolódhasson az eseményekbe. A bevezető és befejező képsorok animációk, melyek közrefogják a témákat, s reményeink szerint felkeltik a látogatók érdeklődését József Attila költészetére. Ha valaki az érzelmileg ható képfolyamok és a zene mellett kíváncsi a filológiai adatokra is, akkor az érintőképernyős számítógéphez kapcsolt plazma televízió segítségével tájékozód-

József Attila a Duna-part lépcsőjén. Budapest, 1935 körül
Attila József on the steps by Danube. Budapest, circa 1935

hat. Az érdeklődő és elmélyülni kívánó látogató a következő menükből választhat:

– *Filmek*, itt újra megtekinthető a plazmakivetítőkön látható kiállítási anyag, melyeket meg lehet állítani, s az éppen látható képtartalommal kapcsolatos összes adatot, neveket, évszámokat, művek címét, helyszínleírásokat, térképeket ismerhet meg. A magyarázó szövegek mellett sok kiegészítő dokumentumot is mutatunk, és a legtöbb esetben vershallgatásra is van lehetőség.

– A *József Attila-émlék helyekről* is összeállítottunk etűdöket, hogy kedvet csináljunk a kiállításokhoz azoknak, akik még nem jártak ezeken a helyeken.

– *Fotók, térképek* (József Attila fotói, Ferencváros képekben, József Attila lakhelyei térkép-pel);

– *Curriculum vitae, József Attila kötetei* (lapozhatók és verseket is lehet hallgatni),

– *József Attila könyvtára* (a hagyatékában fennmaradt összes könyvet bemutatjuk),

– *Bibliográfia* (A Petőfi Irodalmi Múzeumban most készül a költő műveinek bibliográfiája Nagy Csaba összeállításában. A folyamatban lévő munka anyagából mutatunk hatezer tételnyit.)

Az irodalmi mű olyan műalkotás, melynek létmódja a nyelv („A költészet nyelvben való, alakja a nyelv” – írja a költő), a kiállítás pedig a látvány, és a szavakat nem lehet kiál-

lítani. Nagy dilemmánk az volt, hogyan lehet az élettörténet és az irodalmi tények, illetve a multimédiás megjelenítési forma közötti feszültséget úgy feloldani, hogy egyúttal a költészet szövegszerűségét is próbáljuk tudatosítani. A kivetítők és számítógépek mellett ezért a kiállításban hat hangboxot is elhelyeztünk fülhallgatókkal. Mindegyiken tíz verset lehet meghallgatni, tetszés szerinti sorrendben, s közben lehet nézni a kivetítőkön a képanyagot. A kép és a hang (zene és vers) együttes befogadása – úgy véljük – érdekes asszociációkra kínál lehetőséget.²

A József Attila-vándorkiállítás ütemterve 2005-ben

1. Budapest, Petőfi Irodalmi Múzeum, január 21. - február 19.
2. Szabadka, Népkör Magyar Művelődési Központ, február 23. - március 3.
3. Zenta, Thurzó Lajos Közművelődési Központ, március 5. - 27.
4. Párizs, UNESCO székház, március 30. - április 7.
5. Makó, József Attila Gimnázium, április 11. - május 2.
6. Eger, Nagy Zsinagóga kiállítóterme május 4. - június 1.
7. Szeged, Móra Ferenc Múzeum, június 3.-28.

8. Debrecen, Medgyessy Ferenc Emlékmúzeum, július 1.- július 25.
9. Arad, Arad Megyei Szépművészeti Múzeum, július 27.- augusztus 9.
10. Székelyudvarhely, Városi Könyvtár, augusztus 12. - 24.
11. Sepsiszentgyörgy, Székely Nemzeti Múzeum, augusztus 26.- szeptember 5.
12. Székesfehérvár, Szent István Király Múzeum, szeptember 9.- október eleje
13. Bécs, Collegium Hungaricum, október 4.- 19.
14. Berlin, Collegium Hungaricum, október 21. V. 24.- november első fele.
15. Kassa, Magyar Közösségi Ház, november közepe – vége.
16. Miskolc, Herman Ottó Múzeum, december.

Jegyzetek

¹ Szeretnénk köszönetet mondani a Néprajzi Múzeum vezetésének, elsősorban Fejős Zoltán főigazgató úrnak, hogy támogatta munkánkat.

² A kiállítás létrejötte nagyon sok ember több hónapi összehangolt munkájának az eredménye. Az irodalmi forgatókönyv írója, a kiállítás kurátora H. Bagó Ilona. A Ferencvárost Varga Katalin, József Attila könyvtárát Vajda Ágnes mutatja be. Digitális technika: T. Nagy György, Gaál Réka, Gál Csaba, Dobóczy Zsolt, Szabó Gyula. A kiállítás technikai tervezése, kivitelezése: Tari János, Sztupa Béla, Rajnai Gábor. A kiállítás grafikai arculatát Berecz Zoltán tervezte. A filmeket Krámos Zsolt vágta, aki a multimédia-program fejlesztéséért is felelős volt. A filmek operatőre és rendezője: Tari János. Látványterv: Kemény Gyula. Közreműködött: Németh Zsuzsa, Zámboi Ágnes, Gróf Mária, Jován György, Balasi Ágnes, Angyal Levente, Péntek Gábor. A kiállítás fő támogatója a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma József Attila Emlékv. Támogatók: Petőfi Irodalmi Múzeum, Néprajzi Múzeum.

Lásd még – See also: Címlap – Cover, Borító 2 – Cover 2

“Consciousness”

An Unconventional, Jubilee Commemoration of Attila József

On the occasion of Attila József's 100th anniversary the Petőfi Literary Museum set up a multimedia travelling show sponsored and initiated by the Ministry of Cultural Heritage. It was a very difficult and complex task. The team tried to integrate information from the three memorial places in Hungary, the personal objects, biographical data, and also the poetic career in order to present the poet's life at a personal as well as at the artistic level highlighting the connections, underlying information, influences and impressions that might interest visitors and would create different feelings so that everybody would be able to develop their own personal interpretation, using all the available sources of information and impact. Attila József is approached through his poetry and works. The exhibition is unique in its realisation as it is an interactive multimedia show, where information is retrieved from projectors, computers, TV screens displaying videos, short films, computer graphics, photos, scanned books, manuscripts. Visitors can listen to the poems themselves, and everything is presented for a momentary perception, leaving a permanent imprint, in accordance with the visual culture of the present.

Audiovizuális és multimédia elemek az „Eszmélet” kiállításban

„Ide csöppent a jövő emberek közül, akik láttatván is látnak”
(Tettamanti Bélának szeretettel Makón, 1924 január 30.)

Tari János

A száz éve „ide csöppent” József Attilát rendhagyó módon – multimédiás technológiát alkalmazó vándorkiállítás keretében is – ünnepeljük 2005-ben, hogy azokhoz is közelebb hozzuk, „akik láttatván is látnak”. Az életművet kifejező látvány, a hiteles rekvizitumok, az eredeti helyszínek és a költő kézírásának életre keltése volt kiindulópontunk. Az új technológia és az audiovizuális formai követelmények miatt a Néprajzi Múzeum Néprajzi Filmstúdiója látszott alkalmasnak a kivitelezés műhelyéül. A stúdió professzionális digitális kamerája és a százórányi háttértárral rendelkező non-lineáris utómunka-stúdiója, amelyet az OTKA műszerpályázatának köszönhetően kaptunk, biztos műszaki alapot adott a munkálatok elkezdéséhez.

Az időben egyszerre történő Bartók zenére vágott filmkompozíciók korszerű 16:9-es formátumban plazma monitorokon történő bemutatásához viszonylag új technológiát alkalmaztunk, amelyet eddig az USA-ban és Hollandiában használtak rövid reklámanyagok szinkronizált bemutatására. Ennek lényege, hogy nincs szükség hagyományos médialejátszók (VHS, CD-Rom, DVD) alkalmazására, hanem a Pioneer plazmákba épített Mpeg lejátszókról tekinthető meg az öt különálló film, amely vertikálisan és horizontálisan több helyen kapcsolódik egymáshoz, illetve szinkronban fut ugyanarra a zenére. A vágás folyamán több lépcsőben dolgoztunk: először az egyes képernyőkön megjelenítendő témához kapcsolódó összes forgatott és digitalizált anyagot vágtuk meg Bartók zenéjére, majd az elkészült öt különálló programot egy képernyőre másoltuk át, hogy együtt nézhesük és értékelhesük a kapcsolódási pontokat. A dramaturgiai szempontokat is figyelembe véve,

közös pontokat jelöltünk ki – mint pl. Bartók Béla zongorázik –, és újra vágtuk az öt programot. A Berecz Zoltán számítógépes-grafikus által készített animáció bevezető képsorai mintegy esszenciáját adják az életmű és a költészet főbb állomásainak, utalva a családi vonatkozásokra és a korabeli fényképek, filmek kapcsolódásaira. Bartók Béla nemcsak műveivel szerepel az emlékkiállításban, hanem maga is megjelenik a többi kortárs és művészóriás társaságában. A filmprogram végén – az animáció segítségével – néhány fontosnak tartott idézet látható a költő kézírásával, valamint az aláírás rajza; ezt követően kezdődik az állandóan ismétlődő öt médiaprogram. József Attila verseit meg is hallgathatják az érdeklődők a hatszor tíz verset tartalmazó hangzóanyag révén. Aki a pontos filológiai adatokra is kíváncsi, az két azonos méretű plazmatévéen nézheti meg egy-egy érintőképernyős menü segítségével. Ennek a programnak a fejlesztését Krámos Zsolt médiamenedzser végezte, aki a filmek vágója is volt. Ehhez két érintőképernyős számítógépre és két azonos méretű plazmatévére volt szükség, e két képernyőn is látható, amint valaki böngészik a programban. Az a pillanat is bekövetkezhet, hogy a számítógépről kivetített kép egybeesik a többi plazmatévéen futó, az életmű alakulását ábrázoló képekkel.

József Attila életét és költészetét bemutató multimédiás kiállításban a biográfia bemutatását lineárisan visszük végig. Az életrajz számítógépre került, s minden információ mögé (pl.

A filmprogram vágása a Néprajzi Filmstúdióban
Cutting and editing of the film program in the Ethnographical Studio

a korabeli Ferencváros képeiben, térképeken; iskolák fotói; verseinek megjelenése különböző lapokban, ezek fotói, archív filmfelvételek a helyszínekről, korabeli kritikák, stb.) digitalizált formában jelenik meg. A biográfia mellett szerepel egy blokk, mely „József Attila és kora” címmel rövid művelődéstörténeti (irodalom, történelem, képzőművészet, zene, filozófia, pszichológia) tanulmányokat tartalmaz a szakma jelentős képviselőitől. Az életmű tematikus bemutatása a félkörívben elhelyezett öt plazmatévéen zajlik. Úgy gondoltuk, az visz legközelebb a célunkhoz, ha az életénekek és az irodalmi tények közötti feszültségeket játékba hozzuk, úgy, hogy egyúttal a költészet szövegszerűségét is próbáljuk tudatosítani. Arra a költői tapasztalatra támaszkodtunk, mely a létezés időbeli meghatározottságának kiemelésével az emberi és költői eszméket *jelenléte gyümölcsös múltként* tárja elénk. A látogatók nem kapnak előre megfogalmazott tudást, az eszmélődésben való részvételre szólítjuk őket.

Kiállítás a makói József Attila gimnáziumban
Exhibition in the Attila József Secondary School in Makó

Audiovisual and Multimedia Elements in the Exhibition “Consciousness”

On the 100th anniversary of Attila József a very unusual idea was realised: a multimedia-based travelling exhibition was set up. The starting point was the revival of the authentic relics, documents, original scenes and manuscripts. The project was carried out at the Hungarian Museum of Ethnography, with the contribution of graphic designers, photographers, museologists, computer specialists. The clips were shown using a special technology, accompanied by Bartók’s music. The visitors of the exhibition are faced with TV screens, touch screens and the information is always a momentary impression, not pre-made for the viewers: they have to make their own interpretation and take part in the realisation. The opportunity is there, everyone can take in as much as they can, in the way they chose to do so.

József Attila egyedülálló emlékei a makói múzeumban

Halmágyi Pál

Hol is ünnepelhetnénk a száz éve született költőt méltóbban, mint a nevét viselő múzeumban, Makón. Az intézmény hosszú hónapok óta a készülődés lázában égett, hiszen az ország egyetlen, József Attila nevét viselő múzeumi közgyűjteménye. A költő 100. születésnapjára két kiállítást, egy évfordulós kiadványt készítettünk és országos irodalomtörténeti konferenciát szerveztünk.

Pontosan József Attila 100. születésnapján nyitotta meg Marosvári Attila megyei alelnök a „Születésnapomra...” című alkalmi kiállítást. Dr. Halmágyi Pál múzeumigazgató a tárlókban és a falakon eredeti festmények, fényképek, karikatúrák segítségével idézte fel a költő és makói barátai arcát, a vitrinekben pedig bemutatta József Attila eredeti, kézzel írt versesfüzeteit, dedikációit és a költőhöz, valamint a makói barátokhoz köthető tárgyakat.

Így most együtt és egyszerre láthatja a nagyközönség a „Kiszombori versek” és „A legutolsó harcok” kézzel írt versgyűjteményeket – mindkettőt Kesztnér Zoltánnak ajánlotta Attila. Most került bemutatásra a néhány hete megszerzett és Siket Mancikának dedikált, híres *Szépség koldusa* kötet, mégpedig a már jóval korábban múzeumba került „testvérével”, az ugyanezen családba tartozó Siket Sándorné részére ajánlott kötetel együtt. „Siket Mancikának Ama bévülről baracklekvárral megkengetett palacsintáért, hálás köszönetem jeléül Makón, 1923. január 17. József Attila”

„Siket Sándorné öngyagsága fogadja tisztelettel jeléül. Makón, 1923. január 17. József Attila” szól a két dedikáció.

Saitos Gyulának „Az én palántanevelő szerkesztőmnem...” dedikált *Szépség koldusa* kötet mellett a *Nem én kiáltok* Kesztnér Zoltánnak és a *Dönts a tőkét* szintén Saitos Gyulának ajánlott példányai fekszenek. A tárlókban eredetiben láthatják a nézelődők azt a dödöllés bádogtálat, melyből a DMKE internátusban József Attila – a mindig éhes kamasz – az ebédeket, vacsorákat elfogyasztotta. Több személyes tárgy utal a vitrinekben az atyai jó barátokra, a kedves tanárookra és osztálytársakra.

A makói éveket idézték fel Espersit János és leánya, Mária (becenevén Caca), Galamb Ödön és családja, Tettamanti Béla, Kesztnér Zoltán, Saitos Gyula, Könyves-Kolonics József, Kocsis Ernő, Gebe Márta, Balogh Jóska, H. Kovács Imre, Abaffy Laci, Dégi Jancsi, Diósszilágyi Sámuel, Juhász Gyula, Móra Ferenc fényképei, a felsoroltak portréi, és többször jól sikerült karikatúrái.

Eredetiben láthatja a közönség – az augusztus elejéig nyitva tartó kiállításon – a gimnázium nagy iktatókönyvét, a költőre vonatkozó bejegyzésekkel. A kiállítást József Attila verseihez kapcsolódó grafikák, versillusztrációk teszik teljessé. Többek között Banga Ferenc, Lacza Márta, Vagóczky Károly, Swierkiewicz Róbert lapjaiban gyönyörködhetnek a nézelődők.

Ugyanekkor nyílt meg az Espersit-ház folyosóján a „József Attila városa Makó” című kiállítás. Itt felnagyított színes képeslapok vezetnek el a látogatót a múlt század

húszas éveinek Makójára, megismerkedni azokkal a helyszínekkel, amelyek még őrzik a költő lába nyomát. A gimnázium, a színház, az internátus, az állomás, a város-háza, a Korona, az Otthon Kávéház, a Ritz vendéglő, a régi fahíd, a strand, a zsinagóga képei varázsolják elénk a korabeli Makót.

A két kiállítás megnyitójára készült el a „Makói História” József Attila különszáma. Az immáron VIII. évfolyamába lépő múzeumi folyóiratban Forgó Géza és Halmágyi Pál szerkesztésében Jámborné Balog Tünde, N. Horvát Béla, Bogoly József Ágoston, Kis Mária Hortensia, Antal Imréné és a szerkesztők tollából olvashatunk a költőhöz, annak makói és kiszombori tartózkodásához, költészetének kibontakozásához kapcsolódó cikkeket. A lap számos színes képpel, reprodukcióval, térképpel segíti az olvasót, hogy megismerje József Attila és Makó kapcsolatát.

Nemcsak a makóiak figyelmét vonta magára a múzeum ezekben a napokban, hanem az ország múzeumaiban dolgozó irodalomtörténészeket is Makóra hívta. Az irodalmi muzeológusok részére szervezett kétnapos konferencián neves hazai, és külföldi előadók villantottak föl egy-egy szeletet József Attila pályájából, költészetének értékeiből, fejlődésének állomásaiból. A konferenciát dr. Vörös Gabriella főigazgató vezette, és a mindenkit nagyon közelről érintő bevezető előadást dr. Vigh Annamária, a NKÖM Múzeumi Főosztályának vezetője tartotta. Utánuk Lengyel András (Szeged), Lator László és Domokos Mátyás (Budapest), Toró Tibor (Temesvár), N. Horváth Béla (Szekszárd) tartottak feszült érdeklődéssel kísért előadást.

A Maros-parti városba látogató muzeológusok a gimnázium aulájában megtekintették az „Eszmélet” című multimédiás József Attila kiállítást, mely a XXI. század technikájával állítja elénk ezt a kivételes életpályát és életművet. Az öt plazma-tévé szinkronban futó filmeket és az érintőképernyős monitorokon elérhető több száz információt adó bemutatót az alkotók: Bagó Iлона irodalomtörténész (PIM) és Tari János filmrendező (Néprajzi Múzeum) ismertette meg a közönséggel. Délután a konferencia résztvevői megismerkedtek József Attila életének makói helyszíneivel. Megkoszorúzták a DMKE internátus falán elhelyezett emléktáblát és az Espersit-ház kertjében felállított szobrot, Varga Imre mives alkotását. Este két bemutatóra került sor. A Petőfi Irodalmi Múzeum főigazgatója, Ratzky Rita ismertette a múzeum már megjelent és készülöben lévő József Attila kiadványa-

A József Attila szobor megkoszorúzása az Espersit-ház udvarán
Wreathing of the statue of Attila József in the yard of the Espersit House in Makó

A kiszombori emléktábla megkoszorúzása
Wreathing of the memorial plate in Kiszombor

it. Kovács Ida élvezetes előadásában pedig bemutatta a születésnapra megjelent *„Ide-sereglik, ami tovatűnt”* címmel szerkesztésében megjelent, a költő összes fényképét tartalmazó kötetet. A *Makói História*ról a két szerkesztő és a lap legnagyobb tanulmányát közreadó Jámborné Balog Tünde beszélt. A költő osztálytársának, Balogh Józsefnek leánya, a hajdani Siket-ház életét

mutatta be, ahol oly sok kedves órát töltött József Attila.

A konferencia második napján a résztvevők Kiszomboron meghallgatták Péter László előadását a költő és a község kapcsolatáról, a kiszombori nyár élményeiről, majd megtekintették és megkoszorúzták a József Attilának otthont adó Zöldfa utcai kis házat. Az út innen Hódmezővásárhelyre vezetett, ahol Kőszegfalvi Ferenc könyvtáros vezetésével megismerkedtek a Makai család lakásaival és fejet hajtottak Makai Ödön síremléke előtt. A *„Műverőm”* éppen még álló falait megszemlélve elgondolkozhattunk, hogy tűnnek el múltunk emlékei. A megyei emléktúra Ópusztaszeren, a

Nemzeti Történelmi Emlékparkban fejeződött be. Sokan voltak, akik még nem látták a mind jobban kiépülő skanzen nevezetességeit, és mindenki meghatottan állt a Feszty-körkép hatalmas vászna előtt.

E gazdag kiállítás-és rendezvényprogrammal még nem fejeződött be a makói múzeumban József Attila centenáriumiának megünneplése. A *Makói História* már meg-

jelent különszáma mellett készül a költő makói dedikációit csokorba szedő kötet, mely várhatóan az év végére jelenik meg. A múzeum munkatársai így tisztelegnek nevadójuk emléke előtt.

Lásd még – See also: Borító 2 – Cover 2

Unique Relics from Attila József in the Museum of Makó

The centennial anniversary of the great 20th-century Hungarian poet was celebrated in the Museum of Makó, named after him, besides several other events all around the country. Two exhibitions were opened, a publication for the jubilee was compiled and a national literature history conference was organised to celebrate the anniversary. The temporary exhibition was called “For My Birthday...” after one of the famous lines of the poet. The show is a representation of the life of poet and his friends from Makó with photographs, original paintings, caricatures, manuscripts and several personal objects. The other exhibition is called “The town of Attila József – Makó”, showing many postcards, views of the town from the 1920s, representing and reviving the places, buildings, streets of the poet’s time. The literary conference was also dedicated to the poet’s memory and works. The conference was accompanied by a unique multimedia show.

Attila, a ferencvárosi srác

B. Varga Judit

A „József Attila nyomában” című és „helytörténelmi kiállítás” önmeghatározó alcímet viselő kétszobányi tárlat eleganciája és meghittsége tűnik szembe elsőként a látogatóknak. A mélyzöld és bordó háttérszínnek manapság gyakori használata kellemes benyomást kelt és gazdagságot (mármint biztos anyagi alapot, jólétet) hazudik. Persze a látogatót a miből kérdése kevésbé érdekli, főleg ha ingyen kapja az adott intézmény minden szolgáltatását.

A Pipa utcában nincs belépődíj az április 25-én nyílt centenáriumi kiállításra, és a tárlatvezetésért sem kérnek semmit, sőt a betérők húsz perces csillogó szemű, kötelező magyarázatot kapnak a gyűjtemény mindeneseitől a bemutatott anyagról. Azt azonban csak a bennfenteseknek árulják el, hogy a tárgyak nagy, ráadásul értékesebb részét saját maguk a rendezők hozták el, „kölcsonózték ki” otthonaikból. Fauszt Ildikó pianínója éppúgy központi eleme a korabeli mozinak berendezett szobának, mint

Winkelmayer Zoltán hegedűje. Az újrapácolt székeket az Erkel utcai ócskás bácsi kölcsönözte. Egy kerületi lelkes magángyűjtő hozta a József család állandó költözését szimbolizáló bőrdöngőt és a kopottnak vélt, de fényesre suvickolt használati tárgyakat, tányérokot, kannát, pár cipőt. Mindez szintén a gyűjtemény látványtervezőjének nagypapájától származó, újrafényezett kis szekéren foglal helyet. Zavarba ejtően sokat tett a kiállítás létrejöttéért – a rendezés napi feladatain kívül – az intézmény háromfős kollektívája. Meg is érdemlik az új, nagyobb és szebb épületet, és a kiállítás állandóvá alakítását József Attila szülőhelyén, az ugyancsak ferencvárosi Gát utca 3. számú házban, ahogy fenntartó önkormányzatuk tervezi.

És valóban: egy olyan tudatos és kristálytisza koncepcióval készült tárlatot láthatunk a központi vásárcsarnok szomszédságában, amely egyszerre méltó az irodalomtörténelmi és helytörténelmi értékek közös prezentálására és a manapság elvárt, maradandó élmény, „múzeumi kaland” biztosítására. Az előbbi három ferencvárosi

lakcím (Gát utca 3., Ferenc tér 5. és Ferenc tér 11.) erőteljes hangsúlyozásával érik el, az utóbbit magunkkal vihetők, monarchiás dizájnba burkolt cukorkával. Egy kiállítás akkor igazán jó, azaz emlékezetes, családi, baráti körökben felidézni érdemes, ha a bemutatott témán kívül a hasonló és főleg egy időben látható tárlatokhoz képest valami újat, egyedit is tartalmaz. A közeli élelmiszerboltban megvásárolt kemény-cukorkák átcsomagolása mai technikával házilag legyártott (a gyűjtemény dolgozói által beszkenelt, lekicsinyített számológépek a Corvin téri papírrégiség bolt „Régmúlt idők” sorozatának CD-mellékletéről) korabeli Dianás és Réthy-féle gyógycukorkás papírokba, igazi telitalálatnak tűnik. Fogynak is rendszeresen a múlt század elején, többek között a moziban 20, illetve 60 fillérért árusított Pemetefű és Torokőr „cukorkák” a költő nővéreire utaló eddességárus installációból. Minden bizonnyal Jolán és Etel az Üllői út 63. alatti, akkor még Projectorgráfnak (később Balatonnak, majd Tátrának) nevezett moziban a korabeli cukorka piacot uraló Réthy-termékeket (Réthy Béla békés-

csabai gyártó és forgalmazó) is árusított. Ez az a mozi ugyanis, ahol a költő édesanyja másod(harmad)állásban takarított, a gyerek Attila pedig vizet árult a vetítések szünetében megszemjázó közönségnek. Emiatt az életrajzi momentum miatt gondolták úgy a rendezők, hogy mozitermet alakítanak ki a rendelkezésre álló helyiségek egyikéből. Az ötlet olyannyira jól sikerült, hogy a sarokba helyezték eredeti vetítőgépen (BTM Kiscelli Múzeumából) és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjteményéből származó korabeli filmreklám-plakátokon kívül a már említett pianóval, középen elhelyezett széksorokkal és a bejárattal szemközti főfalán lévő vetítővászonral teszik a koridézést teljessé. Természetesen mozgókép nélkül sem maradunk; a Nemzeti Filmarchívumtól kölcsönzött „Sebed a világ” című, József Attila emlékfilmét nézheti végig a látogató, amely a családról őrzött autentikus fényképek felnagyításával és a korai filmhíradók hangulatában fogant kopott ferencvárosi helyszínek felvillantásával tudatosítja a nézőben a nélkülözésekkel terhelt gyerekkort. Azt a szegénységet, bizonytalanságot és zaklatottságot, amit a kiállítás első termében már megismerhetett.

Az alig húsz négyzetméternyi szobában, öt történetben mesélik el József Jolán visszaemlékezései nyomán a ferencvárosi gye-

rekkort. A születéstől az édesanya haláláig húzódik a falak tetején az időszalag, a falon körben az „Eszmélet” 12 versszaka és a térbe ún. síkolemezeken belógatva „kedves Jócó” (József Jolán) megkapó sorai. A tárgyakat a folyamatos költözést szimbolizáló szekéren (12 év alatt 19 lakóhely) és a két személyre megterített asztalon kívül a falakra erősítve, vagy szintén a térben lógatva helyezték el. A hagyományos vitrineket, asztali tárlókat és elválasztó korlátokat teljesen nélkülöző kiállítás a tárgyak szabadon történő, közvetlen kezelésével jóval átérzhetőbbé és érthetőbbé, ugyanakkor könnyebben megjegyezhetővé teszi az eddig talán kevésbé közismert életrajzi adatokat. A fiú világra jöttét és apja e feletti örömét egy kalitkával, egy gyaluval és egy kalapáccsal ábrázolják. A feliratból, azaz a József Jolán-idézetből tudjuk, hogy József Áron annyira örült fia születésének, hogy több mindent barkácsolt a kis csecsemőnek, többek között egy kalitkát is. Sajnos az eredeti darabok, az apa szerszámai és a kalitka nincsenek meg, ahogy a korabeli rozoga tucatbútorjaik sem. Minden kolléga tudja, hogy milyen nehéz a leghétköznapibb használati tárgyakat, ráadásul pont azt a ládát, ágyat, stélázsit, szalmazsákot beszerezni, felkutatni, amely kellene. A ferencvárosi, akkori külvárosi szoba-konyhás munkásla-

kások nincstelenségét és a napszámosélet kilátástalan egyformaságát mégis sikerült egy mélyen szubjektív válogatásban megjelteni. Ezt nagyon értékesnek és rokonszenvesnek találok, még akkor is, ha olykor kissé zavaró a túlzón emelkedett és fényes esztétikai milió. (A fehérre meszelt, foltos, repedezett falak, vagy legalább egy fal petróleumlámpát sejtető félhomállyal, jobban közelítettek volna a valósághoz.)

Végül arról is szólni kell, ami talán hiányozhat a látogatónak: ti. a ferencvárosi iskolás évek alatt születtek első, máig mindenki által ismert verssorai („De szeretnék gazdag lenni...”), és itt szerezte azokat az éhezéssel, étellel, veréssel és anyjával kapcsolatos emlékeket, amelyek felnőttkori énjét és költészetét alapvetően meghatározták („harmadnapja nem eszek”, „Lásd, örülnék, ha megverné még egyszer!”, „Jaj istenem mit csináltam ... én ettem meg a buktákat.” stb.). Hiányzik egy sodrófa, zálogcédula, rongylabda, na meg apró szögek, golyók és gyufás skatulyák, amikkel a ferencvárosi srácok zsebe állandóan tömve volt. Mindez azonban korántsem csökkenti az élmény erejét. A nem autentikus anyagra, hanem az egyéni megközelítésre és koherens dramaturgiára épített kiállítás vállalt célját teljesítette: egy apa nélküli család fizikai és lelki küzdelmeinek tudato-

Részlet a kiállásból – Detail of the Exhibition

Részlet a kiállításból
Detail of the Exhibition
Fotók – Photos: Somfai Sándor

sításával árnyalta a bennünk élő József Attila képet.

„Gratulálok, igényes kivitel és mély tartalom! Jómagam mindent megteszek, hogy minél több diák értesüljön erről a kiállításról” – jegyezte be a vendégkönyvbe egy óbudai (nem ferencvárosi!) tanár. Kell ennél jobb ajánló?

Lásd még – See also: Borító 2 – Cover 2

Attila, the Kid from Ferencváros

A unique little exhibition was opened in April 2005 about the childhood of Attila József, probably the most significant representative of 20th century Hungarian poetry. The poet was born 100 years ago in the outskirts of Budapest, in a district called Ferencváros. He spent his early years, living with her sisters and mother, within the borders of the district. Since after his father left the family in 1908 the mother could barely make a living, the József family were always on the move, changing one dirty little flat for another almost every six months. At the age of 14 his mother died and he joined his elder sister's family in another district. The exhibition presents the places he used to go, play, learn, or help his mother, and the places they lived between 1905 and 1919.

Csokonai Vitéz Mihály, a vidám természetű poéta

Demeter Júlia –
Pintér Márta Zsuzsanna

2005. március 2-án *A vidám természetű poéta* címmel Csokonai-kiállítás nyílt a Petőfi Irodalmi Múzeumban a költő halálának 200. évfordulója alkalmából. A kiállítás előreláthatólag 2005 októberéig lesz látogatható.

A vidám természetű poéta – így jellemezte önmagát Csokonai alig húsz évesen, első ars poetikájában. A programadónak szánt versben nemcsak az – akkor nagyon divatos – angol sírköltészet művelőitől, Youngtól és Hervey-től határolja el magát, de egyúttal máris hozzájuk méri saját, életörömet sugárzó költészetét. Nem véletlenül, hiszen húsz évesen már teljesen felkészült és céltudatos költő, aki a halhatatlanságra, az utókor megbecsülésére és a diáktársak, barátok csodálatára egyaránt számít. Bár igazán nagy művek még nincsenek mögötte, a bemutatkozó vers egyben költői névjegy is. Jelentőségét mutatja, hogy ez a vers áll majd a Lilla dalok élén. A vidám természetű

poéta szerepe egész pályáját végigkíséri, bár a vidámságba évek múltán már egyre több keserűség és fájdalom vegyül.

A boldogság énekese akar lenni, akárcsak példaképe, Anakreón. *„Éljünk vidáman, minél kevesebb gondnal: mert egyszer meghalunk, ez a régi lírikusok filozófiája, ha pedig élnünk és örülnünk kell, hagyjunk élni és örülni másokat is, ez az egész emberiség filozófiája”*. Ez a boldogság kezdetben még könnyen elérhetőnek tűnik. A debreceni kollégium diákjának tehetőségét tanárai korán felismerik, társai „Cimbalom”-nak hívják, utalva arra a sokszínű és könnyed verselésre, arra az áradó bőségre, mellyel az iskolai feladatként megírt „picturák” és „sententiák”, leíró és bölcséleti költemények mellett gúnyversek, helyzetdalok, kamaszos hévvel megírt erotikus versek kerülnek ki a tolla alól. Ars poetikájának megfelelően 12 énekből álló eposzt szeretne írni a boldogság központi kategóriájáról, a szerelemről, de a *Csókók* című prózai szerelmi eposza végül befejezetlen marad, mintha előre vetítené csalódással záruló saját későbbi szerelem-élményeit is.

A tudatos készülődés, a nagyarányú tervek

azt mutatják, hogy Csokonai nemcsak *poeta natus*, hanem igazi *poeta doctus* is, akit a műfajok rendszere, a verstan, a poétika elméleti háttere is érdekelt, s aki fordítással, jegyzeteléssel próbálja megérteni és túlhaladni elődeit, főleg az olasz Guarinit, Metastasiót. Nemcsak a költészet területén: 1793-ban már 16 drámafordítást és egy eredeti színjátékot (*A méla Tempefői azaz az is bolond, aki poétává lesz Magyarországon*) ajánl fel a pesti magyar színtársulatnak.

1794-ben kinevezik a poétai osztály tanítójának. Tanári módszerét diákjainak jegyzeteiből tudjuk rekonstruálni: a házi feladatként kapott témát először nekik kellett megverselniük, aztán Csokonai lediktálta diákjainak (ugyaneből a témából írt) saját költeményét. Esténként – álmatlanságára hivatkozva – együtt pipázik, borozgat, beszélget tanítványaival a poétai osztályban. Tanítási elveiben Rousseau-t követi, egyenrangú társként kezeli diákjait, akik rajonganak érte, tömegesen másolják, sőt utánozzák műveit és szokásait is. Ekkor írja az iskolás picturához bölcselkedő zárlatot illesztő „toldalékos” ver-

seit, a *(Konstancinápoly, Az Estve, Az Álom, A Had)*. Egyre nehezebben viseli azonban a kollégium fegyelmét (gyenge egészségi állapotára hivatkozva hiányzik az istentiszteletekről, nem kér eltávozási engedélyt, nem viseli az egyenruhát), s a kollégium tanárai is egyre kevésbé tudják tolerálni – főként egyikük kigúnyolása után – a rendhagyó, renitens fiatal tanár népszerűségét. Az első fegyelmi tárgyalással csak a tanítói állásból mozdítják el, de a második után, 1795 nyarán már távoznia kell a kollégiumból is. Csokonai talán még nem is nagyon bánja a dolgot: 1795 tavaszán Pesten és Kecskeméten jár, s az ottani találkozások, élmények megerősítik benne: nem akar református lelkész lenni, csak független értelmiségi, költő, aki megél művei jövedelméből.

Először Sárospatakon próbálkozik a jogtudománnyal, de néhány hónap után felhagy vele, inkább Pozsonyba megy, hogy az Országgyűlésen mecénásokat és országos ismertséget szerezzen. Irodalmi lapja, a *Diéttai Magyar Múza* azonban nem talál támogatókat, s ekkor írt alkalmi, politikai versei sem igazán jelentősek. Ez a fajta költői program egyébként is tévút a számára: hiába próbál a nemzet költője lenni, hiába akarja megírni a honfoglalásról, Árpád vezérről szóló nagy nemzeti eposzt, költői alkatától mindvégig ide-

gen marad ez a vátesz–szerep. Az évek óta dédelgetett tervek, az előfizetési felhívásban szereplő több kötetes „életmű” kiadások egyre távolabb kerülnek. Helyettük marad néhány névtelenül megjelent vers az *Urániában* és más lapokban.

1797 a Lilla-szerelem éve, a reménykedése és a csalódásé. Júliusban ismeri meg Lillát, októberben szerelmet vallanak egymásnak, a házasság előfeltétele azonban a tisztas polgári állás. Csokonai hiába folyamodik Festetics Györgyhöz tanári, később Széchenyi Ferenchez könyvtárosi állásért, s hiába tervezi, hogy Bécsben vagy Pesten újságíróskodik, esetleg kitanulja a vízmérnökséget, azonban lelkese, bizakodása minden alkalommal naivnak bizonyul. Lillát feleségül adják egy jómódú fakereskedőhöz, s számára egyelőre nem marad más, mint a hajdani diáktársaknál való vendégeskedés, a somogyi nemesi udvarházaknál való alkalmi költészet. Ahogy írja: „*Örök számkivetésre kárhoztattam magamat, és cél és reményesség nélkül és minden nélkül elbúttam a rengeteg Somogyba.*” Ez a számkivetés azonban nem igazán tragikus és nem is lesz örök.

Csokonai már debreceni diákkora óta igazi társasági ember. Életművének jelentős részét teszik ki alkalmi versei, amelyeket társainak szórakoztatására írt, s legtöbbször saját

magá adott elő, a szemtanúk szerint igazi színesi ambíciókkal, rendkívül teátrálisan. Itt, a somogyi nemesi társaságban el is várják tőle a névnapi köszöntőket, a tréfás alkalmi verseket, s ő igyekszik megfelelni minden kérésnek. A közös szórakozáshoz tartozik a borozgatás, a kártyázás, a muzsikálás, az anekdotázás, a szánkázás, s ennek legfontosabb időszaka a tél. Pontosabban a farsang, a párválasztás, az esküvők időszaka, amelyhez rengeteg népszokás fűződik, pl. a pártában maradt lányok és a vénlegények tuskóhúzása. Csokonait fájdalmasan érinti – és megihletti ez a különösen rövid, 1799-es somogyi farsang. Ez lesz a témája a búcsúajándéknak szánt vígeposznak, a *Dorottyának*. Már korábban látszott vonzódása a szereleméhes öreg nők témájához. Az elmarónásodott Dórisról, Dorottyáról, s majd egy év múlva a Karnyónéről szóló művei azonban nemcsak a XVII. század óta népszerű (és gyakran nagyon szabad szájú) vénasszonycsúfolók folytatásai. Annál sokkal igényesebbek és tragikusabbak (még akkor is, ha a csodás elemek és hihetetlen happy endek oldják tragikusságukat). 1800-ban írja magáról: „*belsőm hasonlít a tavaszhoz, amely mikor borongós is, játszik és terem.*”

Bármennyire könnyedek is ezek a versek, központi gondolatuk az Idő könyörtelensége, s

Részlet a kiállításból – Detail of the exhibition

Részlet a kiállításból – Detail of the exhibition

az a felismerés, hogy a boldogsághoz nem elég annak görcsös akarása. Csokonai saját magát is látja szerencsétlen, magányosságra ítelt nóalakaiban: vékony, alacsony termetét, markáns, himlőhelyes arcát saját maga figurázta ki legélesebben ifjúkori versében (*Rút ábrázat szép ész*). A műbe rendezett, megkomponált boldogtalanság többszörösen távolítja a fájdalmas élményt, fénytöréssel, öniróniával és felszabadult gúnnyal emeli el a művet a szerzőtől és a keletkezés körülményeitől. A Festetics György jóvoltából helyettes tanárként Csurgón töltött év is magányban telik. Azaz szoros barátságban tíz diákjával, akik ugyanúgy rajonganak érte, mint annak idején debreceni diákjai. Előadatja velük két új darabját, a *Culturát* és *Az özvegy Karnyónét*, de tanári pályája nagyon rövidre szabott. Vissza kell térnie Debrecenbe, ahol állás híján újra versei kiadására, előfizetők gyűjtésére, a tervezett kötetek összeállítására, csiszolására fordítja minden erejét. Csokonai költészete nem élmény-líra, egy-egy verse mögött nem érdemes közvetlen kiváló élményt, konkrét élethelyzetet keresni. Verseit gyakran fogalmazza először prózában, többször átírja, csiszolja, sokszor megváltoztatja a női neveket és a címzetteket. Hiába

azonban a tudatos költői kompozíció, a sok terv, Csokonai – a Lilla-dalok kiadását vállaló nyomdász, a cenzorok akadékoskodása, a mecénások hiánya miatt – nem érthette meg művei megjelenését.

A vidám természetű poétához, a több mint húsz anekdota hőiséhez jobban illett volna, ha egy hívős pincében, borozgatás közben érte volna a halálos megfázás. Nem így történt, utolsó, hatásos közszereplése egy áprilisi hideg temetésen volt. Halotti búcsúztatót szavalt a nagyváradai templomban, ugyanolyan tüzzel, mint mindig, hosszan, szenvedélyesen, saját magát is felemészítve. Hallgatósága fázott, s nem nagyon értette, unta is a nagy ívű, filozófiai költeményt (*Halotti versek*), – de az utókor, amelyben annyira hitt, végre igazán értékelni tudta utolsó versét, s vele egész életművét is.

Csokonai-képünk – s így a kiállítás – központjába azt a két, azonos szituációról szóló, s szinte azonos veresszöveget állítottuk, s szinte azonos elválaszt a befogadás és a kitaszítás ténye. A befogadás a Lilla szerelemmel záruló, a költői beérkezés reményeit tekintve is optimista első szakasz, a kitaszítottság a Lilla elvesztése utáni időszak. A világ és a boldogságkereső poéta kapcsolatát ezért is csoportosítottuk a

(valódi és a művekben megjelenő) nóalakov köré. Az első versben a Juliánna napra igyekvő költő a hárfákkal érkező múzsák – a *kilenc asszonyok* – útítársa, akik teljes természetességgel fogadják maguk közé, hogy a tizedik múzsát – Lillát – együtt köszöntsék (*Juliánna napra köszöntő*; 1798. február 16.). A Lilla elvesztése utáni komikus eposzban, a *Dorottyában* található jelenet szerint viszont a farsangi mulatságra igyekvő, előkelő ifjú hölgyek szánjára már hiába kérdzkeedik a poéta, azok nem veszik fel, ezért durcásan felugrik az elébe pattanó Pegazus hátára. A *Dorottya, avagy a dámák diadala a fárságon* hangnemét ez a többszólamúság adja meg: egyrészt a keserű megbántottság, lehangottság, másrészt a fölül-emelkedés, a hetyke dac érzése.

A kiállítás rokkok enteriőrje is a Csokonai által megalkotott nőidélok szalonját idézi: *A méla Tempefői* Rozáliája, a *Cultura* Petronellája művelt, olvasott, érzékeny kisasszonyok, akik szerelemmel fogadják a tehetséges, bár szegény költöket. A valódi előkelő világ kapui azonban nem nyíltak meg a poéta előtt. 1802-ben Csokonai a Széchényi Ferenc feleségének nevenapjára írt verssel igyekezett megtárogatni azt a kérését, hogy Kleist *Tavasának*

XVIII. századi szán a borsodi Zsolcáról, a Vay család tulajdona volt. Herman Ottó Múzeum, Miskolc
18th century sled from Zsolca, Borsod County; owned by the Vay family. Ottó Herman Museum, Miskolc

Fotók – Photos : Dobóczy Zsolt – Gál Csaba

fordítását a grófnőnek ajánlhassa. Széchényi pénzadományt küldött ugyan a *Tavaszer*t, a közeledést azonban határozottan elutasította, s az ajánlást titkárán, Kultsár Istvánon keresztül letiltotta. Kegvesebb volt hozzá gróf Erdődy Zsigmondné, aki az 1802. évi tűzvészben elpusztult háza helyreállítására juttatott nagyobb összeget, s a költő esedező levelére vállalta a *Lilla* kötet ajánlását. Így született meg a kötet nyitó verse, a *Gróf Erdődyné Ó Nagyságához*.

A Lilla utáni évekből – a költészetben és a magánéletben egyaránt – hiányzik az új szerelem; helyét könnyed, felszínes udvarlás, alkalmi közeledés veszi át. Erre ad lehetőséget a korban kedvelt *quodlibet*. (A quodlibet egyszerűvé olvadt latin kifejezés, eredeti jelentése: 'egy-más, holmi, egyveleg'. A XVIII-XIX. század fordulóján üveg alatt bekeretezett emlékgyűjteményt jelentett, melybe emléktárgyakat helyeztek, leggyakrabban virágot, leveleket, versikéket.) Csokonai számos alkalmi jellegű költeménnyel ünnepelte mások (!) örömét. Különösen sok verset kapott a Borsod megyei gesztelyi-ongai baráti kör, ahol Csokonai sok boldog órát töltött: a volt sárospataki diáktárs Puky István, felesége Darvas Anna, valamint a Borbély Gábor–Vay Johanna házaspár. E társasághoz kötődnek Csokonai quodlibet-versei, melyek

központi helyet foglalnak el a kiállításban idézett versszövegek között.

Vay Johanna családjáé volt a kiállításban látható előkelő XVIII. századi szán, amely többféle módon is jelképes. Jelképezi egyrészt Csokonai barátságait, amelyekben a poeta osztályrésze mindig csak a mások (páros) boldogsága melletti magány volt. Másrészt jelképe a társadalmi mobilitásnak, a felemelkedésnek, és – ahogy a versekben láthattuk – a befogadásnak is. Székér, cséza, hintó, ló vontatta szán: a XVIII-XIX. század fordulójának jellegzetes közlekedési eszközei. Fel lehet-e fűzni ezekre az 1805-ben elhunyt Csokonai életét, költészetét? Úgy tűnik, igen. Csokonai írásaiban ugyanis (a levelekben és az irodalmi művekben egyaránt) sokszor bukkan fel a valóságos és a szimbolikus közlekedési eszköz: életében általában leesett vagy lemaradt a könnyen suhanó szánokról, s még egy ócska cséza kölcsön kérése is gondot jelentett számára, költőként azonban a kilenc bájos Múza vagy a Pegazus segített legyőzni a távolságokat.

A kései Csokonai-költészet bonyolult *sorsszimbóluma* a pillangó, melynek lényege a hernyó és a pillangó sajátos azonossága és különbsége, élet és halál határainak átértékelése.

A sorsszimbólum alapja *A Pillangóhoz* című vers önképe, de a virág–hernyó–pillangó hár-

mas több versében is megjelenik. A pillangó a megújuló tavasz és ifjúság csapodár jelképe, mindhárom pillangó-versben visszafordíthatatlan és gyorsan hervadó a virág-lét, az ifjúság röpké pillanata. Pontosabban: megfordítására csak a játékos deus ex machina, azaz Citére képes, aki a vén Dorottyát gyönyörű lánnyá fiatalítja. A komikus eposzt tehát, amelyben egyedül a szereleméhes, kicsúfolt vénlány értette meg a magára hagyott poétát, létértelmezésként is olvashatjuk, ahogyan az életműben a Lilla elvesztése után feltűnő egyéb vénasszonyok (Karnyóné, Dóris) is groteszk, ironikus költői önképek. Az évszakszimbolika, a hernyórágta virág hervadása, azaz a korai és visszavonhatatlan öregség, a boldogságból – szerelemből való kizáratás keserűsége a Csokonai-költészet egyik legfontosabb sajátossága, amely egyszermind a 2005-ös év másik kitüntetett költőóriását, József Attilát is idézi:

*Szép a tavasz és szép a nyár is,
de szebb az ősz s legszebb a tél,
annak, ki tűzhelyet, családot,
már véggépp másoknak remél.*

(Íme, hát megleltem hazámat...)

Lásd még – See also: Borító 2 – Cover 2,
Hársó borító – Back Cover

Mihály Csokonai Vitéz, the Merry Poet (1773-1805)

The Petöfi Literary Museum opened its memorial exhibition on the 200th anniversary of Csokonai's death on March 2nd 2005. Csokonai, the Hungarian poet described himself as "the merry poet" in his *ars poetica*, at the age of twenty. He seemed to be an educated, dedicated poet at this very young age, and he carefully and determinedly prepared himself for his chosen calling. The role of the merry poet was maintained all through his life, although his cheerfulness was turning into more and more gloomy and painful tones. As a poeta natus and poeta doctus, Csokonai had large-scale plans and ambitions, very few of which were actually fulfilled, which led to his bitterness and dissatisfaction. He always planned and composed his works very carefully. Women – real ones as well as imaginary ones – always played a key role in his compositions. His unfortunate love to Lilla, his failure in publishing his poetry, his unstable social position were not compensated by his popularity as company, friend and also a non-conformist teacher at college. Besides women, the changing seasons and the cyclic life of a butterfly were recurring symbols in his poetry. The image of Csokonai and the exhibition itself is centred around two stages: the first, optimistic period full of expectations and acceptance, while the other, after losing Lilla is the stage of rejection and frustration. His merriness and optimism are present in his works all through his life, but in the end, bitterness, unhappiness and dissatisfaction in love takes over.

Kultuszápolás Petőfi Sándor szülővárosában

Kispálné Lucza Ilona

A Petőfi Szülőház és Emlékmúzeum Kiskőrös legféltettebb értéke, és az országos kulturális turizmus kedvelt úticélja. Évente több tízezer látogató keresi fel a ma már múzeumi komplexummá nőtt zarándokhelyet, és már több éve jellemző, hogy folyamatosan nő a látogatók száma. A mai állapotig hosszú utat tett meg az intézmény, de az soha sem változott, hogy a településen élők folyamatosan szem előtt tartották a kultusz tartalmasságát és bővítését. A látható értékek létrejötte kronologikus áttekinthetőségben megerősíti a fentieket.

Petőfi halála után szinte azonnal megindult a nemzeti jelentőségű költőt idéző és őt életben tartó emlékek összegyűjtése, az elfogadható mélységű életrajz(ok) és életmű(vek) megjelentetése. Kiskőrös ebben a munkában nagyon hamar céltelepüléssé vált, hiszen itt őrizték az evangélikus templomban a keresztelési anyakönyvet, és állt a ház is, amelyben a világhírű költő született. A XIX. században fontos volt az emlékközzés, a kortársak éppúgy szervezkedtek Petőfi tárgyi hagyatékának felkutatására, megszerzésére, feldolgozására, mint a különböző társaságok. Ennek köszönhető, hogy a költő születésének 50. évfordulójára az Írók és Művészek Társasága meg szeretne volna vásárolni az 1861-ben emléktáblával megjelölt szülőházat, megteremtve ezzel egy olyan nemzeti emlékhelyet, ahová minden magyarnak el kellene látogatnia. Az elképzelés 1880-ban vált valóra, ugyanis a nagy nyilvánosságot kapott vásárlási szándék kapcsán újra bizonyítékokat és biztosítékokat kért a közvélekedés Petőfi kiskőrösi születéséről. A zarándokhely tehát létrejött, Jókai Mór emlékezetes beszédével át is adta az emlékezőknek. Sokat és sokan idéztek ebből a beszédből, és valószínű, hogy az írónak is tetszett, hiszen a budapesti Petőfi-szobor avatóján újra előszedte az alábbi gondolatot, és beépítette mondandójába: „*Tudni fogunk így egy helyet, ahol vele holta után találkozunk. Sírját úgysem találjuk fel. Hamvait szétszórták a szelek. – Annál jobb. Így mindenikünknek, minden magyarnak jut belőle egy porszem.*”

A költőnek a szülőház megnyitása idején már szobra állt Kiskőrösön. A város elöljárósága Kiss Lajos tímármester házavatóján tett fogadalma alapján közadakozásból előteremtette az összeget, amiből a pesti Gerenday cég elkészítette az ország (így a világ is) első köztéri homokkő Petőfi-szobrát (1861). Ezzel megteremtették az alapjait egy kultikus helynek, és létrehozták a települési „kényszert” is a Petőfi-kultusz átgondolt ápolására.

Részlet az emlékmúzeum kiállításából
Detail of the exhibition of the museum

A nagyobb eredményeket persze mindig az évfordulók jelentették. A költő halálának 50. évfordulójára nagyszabású rendezvénnyel emlékeztek, erre a gyűjteményben őrzött rendezői karszalag a közvetett bizonyíték. A legnagyobb fellendülés akkor következett be, amikor a település vezetése és a társadalmi szerveződések összehangolt akarattal tevékenykedtek. Így a húszas évek, a centenáriumi (1948/49) és az 1973-as rendezvények emelkednek ki a már évszázados kultusz- és múzeumi tevékenységből. Sokszor összefonódik a két terület, hiszen egymásból következő, egymásra épülő eredményeket hoz, mert az emlékhelynek leginkább a közösségmegtartó ereje érvényesül, leggyakrabban azok a formák fordulnak elő, amelyekben az adott település egyszerre épít és épül. Így a költő szellemének életben tartása egy kicsit önmagunk életben tartása is, úgy, hogy közben folyamatosan közvetítjük a választott példakép életművét, követendőnek állítjuk személyiségét, tetteit.

A húszas években épült talán a legteljesebben egymásra az emlékeket állító, a tudatos szakmai igényű kutatómunka és a magas színvonalú rendezvényeket igénylő és publikációs kultuszápolás. Ezekben az években jelölték meg emléktáblával a mézárszék helyét, Petőfi dajkájának sírját, közadakozásból megszervezték Szentgyörgyi István bronzból készített egészalakos Petőfi-szobrát, kiadták a Petőfi-könyvet, amely részletesen és egzaktan tartalmazza a korábbi Petőfi-kultusz minden említésre méltó mozzanatát, Reményik Sándortól verset kértek a szoboravatóra (A

sírtól a bölcsőig, Pécs, 1927), megalapozták a múzeum gyűjteményét egy ezüstbillikommal és a rá vonatkozó díszes okirattal. A serlegnek ma is kiemelkedő és egyedi jelentősége van a kultuszban.

A centenáriumi évek szervezői a kultusz és az emlékhely fejlődésében inkább az eseményekre és a közösségformálásra fókuszáltak, ez 1948/49-ben érthető is, de tagadhatatlan eredménye az akkori országos rendezvényeknek, hogy létrejöhetett a Petőfi-relikviákkal berendezett teljes kiállítóhely, és megfogalmazták az irodalmi kiállítás igényét, ami 1953-tól meg is valósult, és elindította a múzeum folyamatos fejlődését. 1963-ban a szülőház a település kezelésébe került, az összes hasznosítható termében kiállítással fogadta a látogatókat. 1969-ben újabb épülettel bővült az emlékhely, a szülőház közvetlen szomszédságában álló óvodaépületet alakították át úgy, hogy alkalmas legyen az átfogó irodalmi kiállítás fogadására. A költő születésének 150. évfordulóján, 1973-ban szintén országos méretű és léptékű emlékvéte kezdetét Kiskőrösön. Magához a költőhöz, a kulturális értékek gyarapításához a 160. születésnap járult eredményesen. Elindult egy – ma már erős hagyományként működő ötlet alapján – más művészeti ágat érintő, kulturális szempontból is értékkeremtő, ihlető és inspiráló felhívás Petőfi életének és életművének képzőművészeti megfogalmazására. Ez a kezdeményezés a kortárs művészeket szólította meg, tőlük várt pályázati munkát/munkákat. Ennek a tartósan életképes kezdeményezésnek köszönhetően lett képzőművészeti

*Az 1913-as Petőfi billikom
The Petőfi Beaker from 1913*

gyűjteménye a városnak, és formálódott igény arra, hogy állandó helyen lehessen megtekinteni ezeket az alkotásokat. Ma már rendszerezsek a pályázati kiírások, sőt műfaji megkötéseket is megfogalmaznak a kiírók egy-egy alkalommal.

A nyolcvanas évek is át gondolt, tematikus gyarapodást jelentettek a város kulturális életében és a Petőfi-kultuszban. Olyan egyedül gondolatok fogalmazódtak és valósultak meg, amelyek azóta is tartják kuriózum jellegüket. Tartós érték csak úgy teremthető, ha több irányú akarat adódik össze. A város akkori vezetése felismerte a Petőfi-örökség értékét, és támogatta azokat a kezdeményezéseket, amelyek a kisebb vagy nagyobb közösség megtartó értékét szolgálták. Így a megalakuló Országos Petőfi Sándor Társaság és a város egymást erősítő elképzelései alapján megszületett a Műfordítói Szoborpark létrehozásának terve. 1985-ben meg is nyílt a park, azóta folyamatosan bővül a műfordító és a Petőfit képviselő kulturális csoportok közös munkálkodása eredményeképpen. Így biztosítjuk, hogy a lehető legtöbb kulturális hozzájárulás legyen az újabb szobornak, kötődjön hozzá az adományozó külföldi partner is érzelmileg éppúgy, mint a kiskőrösiek a maguk kincséhez. Ennek köszönhetően tartós kulturális kapcsolódási pontokkal bővül a szakma. Ugyanilyen közös erővel készült el és működött a Petőfi Képtár is. 1986-ban újabb kuriózum valósult meg: Bányai János kiskőrösi polgár jelentős adományával elkészült Szendrey Júlia egész alakos szobra, amit Domonkos Béla alkotott. Azóta Koltón is van szobra Júliának, de elsőként a költő szülővárosában jutott eszébe valakinek, hogy Júlia is részesüljön a köztiszteletből. Azért jelentős ez a mozzanat, mert nem a szakterület „felelősei” kerültek közel érzelmileg a költő egyéniségéhez, sorsához.

A rendszerváltozás a Petőfi hagyományok ápolásában is az útkereséssel kezdődött. A szándék adott volt, ám a helyi sajátos viszonyok között újra kellett építeni azt a bázist, amire tartós és tartalmas hagyományápolás felfűzhető. Ebben az újfajta megközelítésben alapvető kérdés volt a szülőház működtetése, illetve tulajdonba vétele. Nem volt könnyű megtalálni azt a megoldást, amivel egyfelől csorbítatlanul megőrizhető a hosszú évtizedek munkájával megszerzett és megvalósított szellemi birtok, másfelől biztosítható az új lehetőségek útja, ami egységet alkotva a réggel, Petőfinek és életművének éppúgy hasznára válik, mint a városnak.

*Az új képzőművészeti raktár
The new art store-room*

Múzeum és kultusz a vendégarát szemlélet szolgáltatásban

Az 1997/98-as évforduló megint elhatározásra sarkallta a döntéshozókat, ez ugyanis jó alkalomnak kínálkozott arra, hogy az emlékevek nyitó rendezvényének részeként megtörténjen a szülőház és a múzeum „hazatérése”. Ünnepi programmal, sok-sok résztvevővel az ország minden részéről, együtt ünnepelt az érdeklődők és a Petőfit tisztelők népes táborára. Ezen a rendezvényen kevesen voltak, akik „hivatalból” voltak jelen. Annál többen olyanok, akik azóta is visszatérő vendégek az akkor gyökeret eresztett Petőfi-szilveszteren. Az új szerkezetben működő múzeum-együttes kiemelt feladatként kezeli a Petőfi-kultuszt, alapvetően olyan eseményekre, múzeumi jelenségekre összpontosít, melyekkel egyedül és tartalmas formát talál a költő „szellemi testamentumához”. Arra törekszünk, hogy Petőfi szavait tisztán visszhangozzák a kiskőrösi múzeum falai. Törekvésünk több irányú. Fontosnak tartjuk, hogy az ide érkezők azt tapasztalják, hogy Kiskőrösön tisztelik a múltat, és ez követhető példa lehet az egyén számára is. Arra törekszünk, hogy akik eljönnek Petőfi miatt Kiskőrösre, kedves és informatív fogadtatást kapjanak, hogy visszajöjjenek az unokáik is. Mint ahogy ezt eddig is tették mások, hiszen a sok-sok koszorú és a megmaradt szalagok makacsul állítják, hogy Petőfi szülőháza ma már zarándokhely.

Fontos, hogy a kiállítási programjaink újdonságokat tartalmazzanak, amiért érdemes ide máskor is eljönni. A személyesség varázsát nem alábecsülve igyekszünk a technika lehetőségeit is kihasználva ott lenni a világhálón. Saját rendezvényeink középpontjában az értékközvetítő irodalom és kultúra

áll. Azokat az évfordulókat, amelyeknek sajátos megemlékezési keretet találtunk ki, mindig az aktuális napon rendezzük, hogy meg lehessen szokni:

– Március 15-én azzal lepjük meg a látogatóinkat, hogy egész nap Petőfi-versei hangzanak a Magyar Rádió Rt évfordulós CD-sorozatáról.

– Július 31-én a felnőttek emlékeznek minden alkalommal kegyeleti lángnál autentikus irodalmi vagy kultusztörténeti szövegekkel a költő halálára.

– Október 6-án a Petőfivel rokonsorsúakra gondol a város nagy számú közönsége, jeles történések és a város iskolásainak közreműködésével.

– Sajátos szilveszteri rendszer alakult ki, minden alkalommal megtartjuk a kulturális kereteket, ám új tartalommal töltjük meg.

A múzeum kész helyszínt biztosítani különböző szintű szavalóversenyeknek. A speciális helyzetű, értelmi és testi fogyatékkal élő gyermekek szavalóversenyének országos döntőjét évek óta a költő születési környezetében rendezik, de szívesen fogadjuk a régiós vagy helyi rendezéseket. Örömmel látjuk a kisebbségi, idegen nyelvű Petőfi-szavalóversenyeket is. A rendhagyó múzeumi órák is népszerűek, sok ismert irodalomtörténésszel ismerkedhettek meg az érdeklődők.

A szülőház Kiskőrös emblémájává vált, ahogyan a költő neve is összefonódott a városéval. Hogy ő maga mit szólna most, ha láthatná, mit tesznek a nevében, a nevével, hogyan koszorúzza évenként életének állomásait az utókor, milyen formát talál a halhatatlanság kifejezésére, nem tudhatjuk, de annak biztosan örülné, ha megtudná, hogy Kiskőrösről évek óta és még sok éven át – reményeink szerint folyamatosan – minden kisgyermek, aki a költővel azonos napon született Magyarországon, ajándékba kap egy Petőfi-kötetet.

A Petőfi Szülőház és Emlékmúzeum, mint muzeális egység

Az intézményt 1998. január elseje óta újra a város önkormányzata működteti, sőt a szép anyaggal, szakszerű kiállítással rendelkező Szlovák Tájházzal is a városi struktúrába illesztette. Ezzel látogatói szempontból szerencsés látnivalót nyújt, hiszen ebben a szerkezetben találkozhat a vendég egy atmoszférikus Petőfi-képpel, egy modern Petőfi életmű-feldolgozással (multimédiás program), megérinthei a városi és a nemzetközi Petőfi-kultusz, ill. recepció, sétálgathat az Európában is egyedülálló nyitott, köztéri műfordítói szoborparkban, megnézheti a képzőművészeti gyűjteményt a galériában, ahol azzal szembeüthet, milyen hatása van a költő életének, életművének a kortárs képzőművészekre. Ezek a kiállítások tekinthetők meg pillanatnyilag a Petőfi-együttesben, de alig öt perc gyaloglásra a szülőháztól ugyanazzal a

*Kiskőrös polgármestere átadja a Petőfi kötetet a január elsején születetteknek
The volume with Petőfi's poems is handed over by the Mayor of Kiskőrös to those who were born on 1 January, the poet's birthday*

belépőjeggel, ami szinte szimbolikus áru, meg lehet tekinteni egy autentikusan berendezett néprajzi gyöngyszemet, a Szlovák Tájházat. Ez a múzeumi munkánk kiállítási része. Épületenként más élményt talál az ideérkező. A szülőházban nyomon követheti a Petrovics család kiskőrösi tartózkodását, tanulmányozhatja a család itteni életének fontosabb mozzanatait, megnézhet egy kétszáz évesnél idősebb, négyoszlatú, vert agyagfalú, nyitott kéményes, középpadkás konyhájú, gondosan karbantartott épületet, ahol vigyázzák a család bútorai közül azokat, amelyek logikailag a szülőházhoz tartoznak. A szoborpark hangulatában utánozhatatlan az Aradi-émlékfallal, emellett képzőművészeti élményt is nyújt az árnyas parkban található mellszobor-gyűjtemény. Az irodalmi múzeum első terme Kiskőrös helytörténetét illusztrálja Petőfi megszületéséig, majd az Izsó-szobor átvezet a költő odavarázsolts jelenébe, ahol színházi hatást keltő többfunkciós teremben tekinthető meg 11 témakörben Petőfi élete és életműve. Az anyagot dr. Kerényi Ferenc irodalomtörténész állította össze. Ebben a kiállításban időznek a csoportok a legtöbbit, hiszen ezekhez a programokhoz sehol másutt nem férhet hozzá az ember, csak ha eljön Kiskőrösre, és megnézi a számítógépes összeállítást. Gyakran tartanak középiskolai tanárok (az ország minden részéről) erre a feldolgozásra építve összefoglaló foglalkozást Petőfiből. A földszinti harmadik teremben áttekinthető a megemlékezések, évfordulók jellege, továbbá kiterített glóbusz jelzi az előtte álló üveg-lapon kontinensenként alfabetikus sorban felvezetett országok sorával Petőfi Sándor

költészetének műfordításait szerte a világban. Az emeleti kislátó megkapó látványa, felújított világítása méltó hely a kortárs képzőművészek Petőfi témájú munkáinak.

Összegezve, a Petőfivel kapcsolatos irodalom, építészet, szobrászat, festészet, kultusz és a szlovákság néprajzi bemutatása Kiskőrösön több mint kétórányi hasznos elfoglaltságot kínál. A programokat is ennek szempontként azok szakmai színvonalára ügyelünk. Az átgondolt és szerteágazó kultusztevékenység eredményeként létrejött a több műfajú kortárs Petőfi-gyűjtemény, ami kikövetelte magának a szakmai biztonságot. 2004 szilveszterén birtokba vehetett az intézmény egy korszerű képzőművészeti raktárt, így a kollekciónak teljes feldolgozása megtörténhet, ezáltal az anyag más kiállítási helyeken is bemutatható lesz, illetve a teljes gyűjteményről érdemes katalógust készíteni. A néprajzi tárgyak feldolgozásának, raktározásának még nincsenek meg a feltételei, de a közeljövőben erre is komolyan oda kell figyelni.

Petőfit idéző programkülönlegességek

A korábbi évek (20-as, 80-as) egy-egy tartós és tartalmas kultuszápolása motiválta a jelenlegi városvezetést és a szakmai köröket, hogy az 1997/98-as emlékekre gondolkozzunk különlegességekben. Az országos rendezvényeket a Petőfi Irodalmi Múzeum munkatársai koordinálták, és a nyitórendezvény szervezési jogát is velük egyeztetve kapta meg Kiskőrös. Ekkor merült fel, hogy különös *szilveszteri programot* és éjszakai múzeumátadást lehet-

A kereszteleési anyakönyv megtekintése szilveszter éjszakáján a kiskőrösi evangélikus templomban
The viewing of the baptismal register on New Year's Eve, in the Lutheran church, Kiskőrös
Fotók – Photos: Supka Éva

ne szervezni, a költő születésére időzítve. Sok érdeklődőt mozdított meg akkor a rendezvény, az alapötlet számos egyébvel egészült ki, és egyedülálló kulturális élményt adó, sokszor felemlegetett kuriózumként élt tovább az emlékezetekben. Így fogalmazódott meg az igény a későbbi Petőfi-szilveszterekre is, amelyek azóta már országosan ismert és kedvelt mintegy kétszáz fős szakrális intellektuális együttlétté váltak s amelyeknek olyan kihagyhatatlan visszatérő elemei vannak, mint a Petőfi-kötetek átadása, a gasztronómiai utazás egy kortárs étkezési szokásaival, Petőfit idéző színpadi produkció, kiállítás-megnyitó, szoboravató, az eredeti kereszteleési anyakönyv megtekintése, az újabb, serleges polgármesteri fogadalomtétel. A felsorolások akkor válnak még izgalmasabbá, ha egy nap keretében nézzük meg azokat.

A 2004. évi Petőfi-szilveszter is a kötetek átadásával kezdődött. Az egész esemény a polgármester serleges fogadalomtétele alapján működik, ő ugyanis egy húszas évekbeli szokás felújításának alanyaként, minden szilveszterkor fogad valami kulturális szempontból fontos vállalat, aminek teljesítéséről a következő év szilveszterén az újabb fogadalom előtt be is számol a nyilvánosság előtt. Ilyen fogadalomtétellel vállalta 2001-ben, hogy minden gyermeknek, aki a költővel azonos napon születik, ad vagy küld a város egy nevére kiállított, exlibrises, üzleti forgalomban nem kapható Petőfi-összest. 2002 óta minden évben minden jogosult átveheti a kötetet, és ez az egyik legszebb mozzanata a szilveszteri programnak. Ezt követi a Petőfi témájú képzőművészeti kiállítás-megnyitó. Itt vehetik át a nyertesek is a díjaikat.

Majd a színpadi produkció következik, 2004-ben Jókai Móra is emlékeztünk, ezért erre az alkalomra készült darab, Kerényi Ferenc: Petőfi, Jókai és a nők című színpadi alkotásának ősbemutatója vonzotta az érdeklődőket. A 400 fős nézőtér pótiszékesen megtelt. Ezt követte a gasztronómiai időutazás: Jókai Mórál maradvány az ő kedvenceiből állt össze a menü. Előtte Draveczky Balázs mester köszöntötte a vendégeket, és mivel az ő ötlete volt ez a program, vele indítjuk minden alkalommal a vacsorát. A Jókai fogásokat dr. Ács Anna szaksterű kísérszövegével tálltuk. Hozzáillő borokat a kiskőrösi pincékben talált a rendezvény egyik védnöke, a Boranal Kft. Vacsora után korhű zenére táncolhatott, akinek kedve volt, aki inkább beszélgetni akart a szakmai konferenciának is beillő táborral, meglehetett. Éjféltájban ki-ki öltözködni kezdett, hiszen a pezsgős köszöntő után a szülőház előtt folytatódott az együttes ünnep. Meghallgattuk az ünnepi szónokot, majd a polgármester serleges fogadalomtétele és a koszorúzás után részesei lehettünk egy szakmai öröme, amit nem véletlenül időzítettünk erre a napra. Régi vágyunk teljesült, amikor dr. Vigh Annamária felavatta a korszerű képzőművészeti raktárt, és átvágta a szalagot. A fátylós tömeg türelmesen várta, hogy bekukucskálhasson egy pillanatra, együtt örüljön a hazaiakkal, hiszen az ország minden részéről érkező vendégek pillanatokon belül közös csapattá váltak. A hosszas várakozást enyhítette a forralt bor, amit mindenki megköszönhetett. Ezt az eseményt az éjszaka legemelkedettebb mozzanata követte: az evangélikus templomban lelkesi áldással indítottak el mindenkit az újesztendőbe,

és mindenki megnézhetette az év során egyetlen egyszer, szilveszter éjszakáján látható eredeti kereszteleési anyakönyvet. Az éjszakai fátylós zárandókút után visszatértünk az étterembe, és frissen kanalaztuk a Jókai-bablevest. A 2004. évi Petőfi-szilveszter a nyolcadik volt, már biztos, hogy hagyománnyá vált, a résztvevők várják a folytatást, és a programok előzetes ismerete nélkül is bejelentkeznek a következőre, mert annyira keresik országiszerte, hogy már nem tudunk minden érdeklődőt fogadni.

Muzeális egységünk bekapcsolódik más programokba is, állomáshelye vagyunk a www.geocaching.hu honlapon található játéknak, megtalálnak bennünket a www.petofimuseum.hu, ill. www.museum.hu Kiskőrös Web-lapokon, E-mail címünk: petofiszulohaz@vitae.hu. (Nyitva tartás kedd-vasárnap 9-17 óráig, a belépőjegy ára 200 Ft, kedvezményes 100 Ft, idegenvezetést kérésre ingyen biztosítunk.)

Valljuk, van mit őrizni és közvetíteni Kiskőrösön, kötelez bennünket elődeink hasznos munkálkodása, örökül kaptuk tőlük dokumentumban is, mi a teendőnk a Petőfi-hagyatékkal. Ma is megvan Szilágyi Frigyes 1922 szilveszterén elmondott beszédének kézírata a múzeum gyűjteményében, úgy gondoljuk, hogy ez akár testamentumként is kezelhető ill. kezelendő: „*És te, nádfeleles kis ház, Kiskőrös örök büszkesége, e hivatásod teljesítésében állj időtlen időig, légy továbbra is panteonja nemzeti öntudatunknak, sugároztasd ki faladnak minden hajszálcsovén a hozzád jövőknek vagy a melletted közömbösen elmenőknek azt a szóval ki nem fejezhető csodálatot, amely a lelkeket hatalmas mozgásba hozza. Ez legyen szent hivatásod, mert jól tudjuk, nem vesztet el az a nemzet, mely az ő nagyjait tiszteli.*”

Lásd még – See also: Képmelléklet IV.

The Promotion of Petőfi's Cult in his Hometown

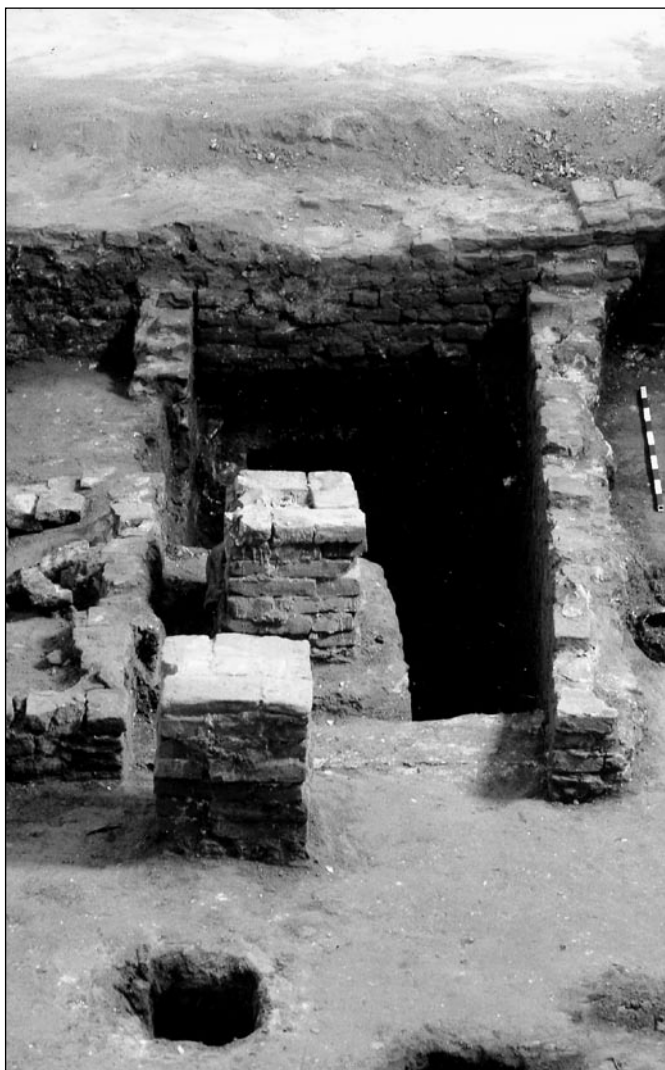
Kiskőrös is the birthplace of Sándor Petőfi, the great Hungarian poet and revolutionary figure. The house where he was born is now a museum and a popular tourist attraction as well as the destination for those who consider culture and the survival of Petőfi's cult important. Immediately after the poet's death people started collecting the remaining relics of his life and activities of national importance and since then his heritage has been continuously enlarged. His anniversaries have always been the most eventful and productive periods. His house was opened as a place of pilgrimage in 1880. Until recently it was the development of his cult and the memorial house along with the shaping of the community that was in focus, while in 1957 the literary collection was established. The co-operation of the museum and the local authorities has been fruitful and served the interests of the whole community as well as the poet's heritage. The museum has been working on creating an attractive, visitor-friendly institution with its interesting, entertaining and educational programmes.

Bocskai kriptá Kismarján

M. Nepper Ibolya

Debrecentől és Nagyváradtól csaknem egyformán 40 km távolságra, a Berettyó völgyében, a történelmi Partiumban található a szigetre épült kis falu, melyet egykor a Berettyó errei és mocsarai vettek körül. A településről csak egyetlen mesterséges hídon keresztül lehetett kijutni a Debrecent Várral összekötő, a középkor óta használt igen fontos útra. A falu legmagasabban fekvő része, egy alig kiemelkedő hátság, mely a település központja, s erre épült az 1804-ben felszentelt, ma is működő református templom.

2003 őszén Szabó János kismarjai református lelkész felkereste a Déri Múzeum Igazgatóságát, majd a Régészeti Osztályt, és kutatásokat kezdeményezett a felújítás alatt álló templombelsőben. 2004 áprilisában a lelkész kezdeményezésére a gyülekezet anyagi áldozatvállalásával és a helyi önkormányzat támogatásával megkezdődött a fel-

A XV-XVI. századi templombővítés falmaradványai
The remains of the 15th - 16th century expanding of the church

A Bocskai kriptá lejárata
The entrance of the Bocskai crypt

tárás a templom keleti végében. Néhány órával a munkák megkezdése után előkerült egy négyszögletes szentélyzáródású, XIII. századi templom apszisának keleti falmaradványa. A kibontott, téglából rakott falazat és alapozás igen jó megtartású. Az alapozás mélysége 80 cm, ebből 20 cm döngölt agyag, 60 cm téglából rakott. Az egykori felmenő falból 2 sor téglá maradt meg 13 cm magasságban. Már ezen a keleti falon is nagyon jól látszik több, egykori földreggésnek a nyoma, amelyet a későbbiekben több helyen megfigyeltünk a templomalapozás maradványain.

A presbitérium hoz-

zájárulásával 2004 májusától augusztus közepéig folyt a feltárás, a munkák több, rövidebb-hosszabb ideig tartó megszakításával. A régészeti kutatás során három építési korszak maradványait tártuk fel a templombelsőben.

1.) *Árpádkor.* Egy egyenes szentélyzáródású, 11,90 m hosszú, 7,50 m széles, a diadalívek meghosszabbításánál egy-egy támpillérrel ellátott, szabálytalan alapozású kis templom. Az apszis belső méretei: hossza 3,70 m, szélessége 4,0 m. A hajó hossza 5,60 m, szélessége 6,0 m. A szentély és a hajó falszélessége 80 cm, amelytől csak a nyugati fal mérete tér el, 100 cm-es szélességével. Az Árpád-kori kis templom feltárása során néhány faragott kis kőtöredéken kívül más lelet nem került elő. Bolygatott sírok és a környezetükből előkerülő koporsókapsok jelentik a tárgyi leletanyagot. Az előkerült sírok bolygatottak, az első bolygatás a kriptá beásásakor, a XV. században történt, s valószínűleg az egész templombelső még két bolygatáson mehetett keresztül a XV-XVI. században és a XVIII. század végén. A bolygatott sírokból néhány ép koponya került elő, közülük egy, mely az északi és nyugati fal által határolt saroknál került feltárássra, kardvágás által ütött sebesülés nyomát őrizte.

2.) *XV. század.* Késő gótikus – kora reneszánsz kriptá, melyet az Árpád-kori templom szentélye alá ástak. A kriptá megépítése a *Bocskai család*hoz kapcsolható. Őseik már a XIV. század első felében feltűntek *Ó-Marjai* előnévvel. A kriptából előkerült régésze-

A kripta délkeleti sarka
The south-eastern corner of the crypt

A kripta északnyugati sarka a sírbrablók által bedobált föld nyomaival
The north-western corner of the crypt, with the marks of the earth thrown in by the tomb-robbers

ti leletanyag mindössze egy női aranygyűrű, valamint koporsóról származó rozetta, és félhold alakú aranyozott ezüst dísz-szegek. A feltehetően 1670-es évekig használt kriptát az új, 1804-ben felszentelt templom építése során feltörték és kirabolták. A benne lévő koporsókat összetörték, és a szalmából csavart fáklyák, melyeknek világánál a rablást elkövezték, tüzet okozott, ennek nyomait megtaláltuk. A kriptához vezető téglából épült lépcsősor épen maradt. A kriptát lezáró takarófal és a kripta mennyezetén a sírbrablók két oldalról történő behatolását pontosan tudtuk rögzíteni a feltárás során. A kriptában bolygatatlan csontvázat nem találtunk.

3.) XV. század vége - XVI. század eleje. A reformáció előtti évtizedekben került sor az Árpád-kori templom bővítésére. Kibontották a nyugati fal nagy részét és hozzáépítéssel 24,70 m hosszúságú lett a templom. A nyugati bejárat elé egy rövid ideig használatos előtér után tornyot emeltek 1,30 m fal-szélességgel. A toronnyal együtt a bővítmény hossza 16,30 m. A templom teljes hossza így 28,10 m. A megnagyobbított templom északi és déli falához, valamint a nyugati fal sarka-

hoz szokatlanul hosszú támpillérek csatlakoznak. Ezeket talán a gyakori földrengés magyarázza, ugyanúgy, mint ahogy a templom hajóján végig megtalálható szabálytalan elrendezésű alapozás nélküli, csak a járószintre rakott téglaszlopok, melyek az 1700-as évek végén egy újabb földrengés után a templom mennyezeti alátámasztásait voltak hivatva szolgálni, ugyanúgy, mint a templomhajóban talált egykori fadúcolások kerek és négyszögletes cölöplyukai. A templom déli fala mellett téglakeretes, melléklet nélküli sírokat találtunk bolygatott, kirabolt állapotban. A meghosszabbított templom hajójában, az Árpád-kori templomrészén kívül részben az Árpád-kori templom körüli temető szabálytalan elrendezésű, már többször bolygatott sírjai, részben az északi fal mellé szabályos rendben eltemetett (7-11. sír), feltehetően a Bocskai családhoz valamilyen rokonsági fokon kapcsolható elhunytak vázcsontjai voltak.

A feltárás eredményeként előkerült kismarjai Bocskai István erdélyi fejedelem családjának késő gótikus – kora reneszánsz kriptája, melyet 1606. szeptember 22-én Kassán kelt szabadalomlevelének arena részletében

említ. Bocskai a szabadalomlevelében „igen kedves szülőföldünk”-nek nevezi Kismarját, ahol az ő elei „ükapái, nagyapái, ősapái eredetüket onnan véve magukat nevezték”, s ahol testüket elföldeltették, sírboltjukat és síremlékeiket felemelni kívánták.

The Bocskai Crypt in Kismarja Archaeological Investigations Connected with the Reconstructions of a Reformed Church

The small village of Kismarja is situated in eastern Hungary in the Berettyó valley. The centre of the village was built around a Reformed church from 1804. The vicar initiated an archaeological investigation in and around the church, which began in 2003. The excavation yielded the foundations of an earlier church or sanctuary from the 13th century; a late Gothic or Renaissance crypt from the 15th century, containing a few remains of the famous and important Bocskai family; the remains of an extension to the early mediaeval church, from the late 15th-early 16th century. Unfortunately the crypts have been robbed, so very few objects and intact skeletons were found, and earlier earthquakes also destroyed many of the church walls.

„Sem csellel, sem erővel” A komáromi erődrendszer

Pohlmüllner József

Bár a Dunán átívelő Erzsébet hídon még mindig elkéri a személyazonosságot igazoló okmányok valamelyikét, a szlovákiai Komar-not, azaz Észak-Komáromot és a magyarországi Dél-Komáromot a folyam valójában inkább összeköti, mint elválasztja. A Duna két, egymással szemközti partján elterülő városrészek között történelmünk folyamán mindig is szoros kapcsolat volt, amely a rendszerváltás után tovább mélyült. E kapcsolatok jövőbeni erősödését nemcsak a két ország – közelmúltban lezajlott – Európai Unió csatlakozása, hanem Közép-Európa egyik legérdekesebb építészeti értékének, a Komáromi Erődrendszernek Világörökség törekvései is elősegítik majd.

„Híres Komárom be van véve!” – Klapka György dicső haditettét, valamint az azt megéneklő indulót minden magyar ismeri. Fennmaradt parancsai alapján, a romantikus hazafi által vezetett honvédek 1849. októberéig tartották a Komáromi várat a császári csapatokkal szemben, s vívtak ki minden védőnek és még néhány szerencsésnek, köztük Jókai Mórnak menlevelet. Az azonban már kevésbé ismert, hogy a Klapka által védett vár köré komoly erődrendszer épült ki a monarchia éveiben. Ezt a világon egyedülálló, a határ mindkét oldalára kiterjedő erődrendszert kívánja a magyar és a szlovák fél közösen világörökségi védelem alá helyezni.

Az erődrendszer teljesen körbeöleli a két kisvárost. A Duna jobb partján található a Budapest-Bécs vasútvonal mellett elterülő földsáncok mögött megbúvó *Csillag erőd* (Donau Brückenkopf). Komáromtól délre fekszik az Erődrendszer legkisebb és legmodernebb magyarországi eleme, az *Igmándi erőd*, Győr felé pedig a legnagyobb és legismertebb *Monostori erőd* (Sandberg Festung). A folyó bal partján, a Duna és a Vág torkolatánál területnek el a Komáromi Erődrendszer legősibb elemei, az észak-komáromi *Öregvár* és *Újvár*, amelyek alapjait honfoglaló magyar őseink építették kiterjedt földvárak formájában. A két ősi erőd védelmi rendszereihez északi irányból kapcsolódnak a Vág partján kiépített Vág védelmi vonal és folytatása, a Nádor védelmi vonal védelmi rendszerei. A Komáromi Erődrendszer legismertlenebb tagja, amelyről sanyarú sorsa miatt keveset hallhattunk, az Öregvárral és Újvárral szemben a Vág partján épült *Vág Hídfő* (Waag Brückenkopf). Ez az erődítmény a XX. század közepe táján robbanó és gyúlékonyanyag raktárként működött, felrobbant, majd porig égett.

A mai Magyarország területén található három erődítményből kettő kulturális helyszín. Az Igmándi erőd a városi római kótnak biztosít kiállítótereket. A Monostori erőd pedig valóságos kulturális központ, turista-paradicsom. A sárga-vörös, őszi lombjukat lassan hullató fák között sétálva először fel sem tűnik a hatalmas erődítmény. Mintha egy mesterséges szánkózódombhoz vagy lekaszált domboldalhoz közelítenénk. A Komáromi Erődrendszer minden egyes eleme földbe sülyesztve, illetve sáncokkal elfedve épült, ami sajátos harmóniát teremt a természeti környezet és az épített örökség között. Az erőd falainak földvédművekkel való elfedése elsősorban hadászati célokat szolgált, mivel a másfél és hat méter közötti földsáncok alkalmasak voltak a kor tüzérségi eszközeinek kivédésére, valamint ágyúk elhelyezésére. Napjainkban az erődök belső udvarait körülölelő védelmi rendszerek földkupacai már egyre inkább ligetes, bokros domboldalakra emlékeztetnek, nem pedig hadi építményekre. A természeti környezet megóvása és a műemlék épületegyüttes fejlesztése óriási kihívást, felelősségteljes feladatot jelent az erődöket hasznosító és fejlesztő intézmények számára, mivel az építészeti és fejlesztési célkitűzések meghatározásakor, a kidolgozott projektek megvalósításakor a műemlékvédelmi követelmények mellett a természeti környezet és az épített örökség harmóniájára is törekedni kell. A védőművek között azonban lassan kibontakoznak a roppant méretű fehér mészes és homokkőfalak. Az óriási kapurendszeren átjutva hatalmas belső udvarra érünk, amelyet kazamata- és árokrendszerek, bástyák,

tiszti és legénységi szállások, istállók, kantinek és pékség vesznek körbe. A Monostori Erőd alapterülete 104 ezer m², amelyből az épületekkel fedett területek nagysága közel 28 ezer m². A monumentális épületegyüttes 1850 és 1871 között épült, a kor legmodernebb építészeti és haditechnikai elvei alapján, 13 ezer ember 21 évig tartó szorgos munkájának eredményeként. Elkészülte után – a tüzérségi technika gyors fejlődésének köszönhetően – rövid időn belül hadászati elavulttá vált az épületegyüttes, aminek köszönhetően az 5-6 ezer fő befogadására és tartós ellátására alkalmas erődítményt hadi célokra soha nem használták, így kitűnő állapotban megmaradhatott az utókor számára. Elkészülte után a Monostori Erőd évtizedeken át a Magyar Királyi Honvédség használatában állt, kiképzőtáborként működött. Az első világháborúban menekülttábor és laktanya/kaszárnya funkciókat töltött be. Laktanyaként a Magyar Királyi Honvédség 22. gyalogezredének alakulatai használták. A második világháború után, mint számos más műemlék épületegyüttes és nemzeti büszkeség, a Monostori Erőd is a „hazánkat felszabadító”, majd „ideiglenesen” itt állomásozó szovjet hadtestek használatába került. 1945-től 1990-ig a szovjet hadsereg déli hadseregcsoportjának egyik legnagyobb, titkos lőszerraktára volt Közép-Európában.

1990 második felében az utolsó szovjet katona is elhagyta az erőd területét. Ekkor került vissza az erőd és a körülötte található óriási földterület a Magyar Állam kezelésébe. Megkezdődött a lőszermentesítés, amelynek során a szovjet hadtestek által hátrahagyott

Részlet az erődrendszerből – Detail of the fortification system

fegyvereket, lőszerket és olajszármazékokat elszállították, talajcserét hajtottak végre, és az átalakított védművek egy részét is visszarendezték. 1996-ban a Kincstári Vagyon Igazgatóság és Komárom Város Önkormányzata nekilátott az első felújítási és állagmegóvási munkálatok elvégzésének. 1998-ra elkészült a káptalan-épületszárny felújítása, ahol megkezdte működését a „Várak, Erődök, Vitézek” című állandó kiállítás. 2000 első felében létrejött a Monostori Erőd Hadkultúra Központ Kht, amelynek kiemelt feladata a Monostori Erőddel és a körülötte elterülő földterülettel kapcsolatos vagyonkezelői feladatok ellátása, a kulturális és építészeti műemlékegyüttes állagmegóvásával, felújításával, hasznosításával és bemutatásával kapcsolatos munkálatok végzése. A Közhasznú Társaság tulajdonosai a Kincstári Vagyon Igazgatóság, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, a Honvédelmi Minisztérium, Komárom-Esztergom Megye Önkormányzata és Komárom Város Önkormányzata. A Kht, létrejötté óta, sikeresen működik, számos eredményesen elvégzett felújítási és állagmegóvási munkálatot, kapcsolatépítési, népszerűsítési és turisztikai feladatot tudhat maga mögött a társaság, melyek közül a legjelentősebbek a részleges kapurekonstrukció, a hídfelújítás, bekötőút és parkoló építése, fesztiválok, kulturális és hagyományőrző rendezvények voltak.

Jelenleg a Monostori Erőd területén 3 állandó és 2-3 időszakos kiállítás működik. Állandó kiállításaink, a káptalan-épületszárnyban található – korábban már említett – „Várak, erődök, vitézek” és a „Magyarországi világörökségek” című kiállítások. Az egykori katonai pékség épületében a Magyar Sütőipari Emléktár kiállítási anyagának egy része látogatható. A kiállítás évről-évre megújul és bővül, mivel a jelenleg 4-5 éves fejlesztési projekt köztes készenléti állapotban fogadja az érdeklődőket. Az időszakos kiállítások közül néhányat megemlítve: a Monostori Erőd kiállítótermei biztosítottak helyszínt a Budapesti Hadtörténeti Intézet és Múzeum Rákóczi kiállításának,

a szlovén Kobarid település első világháborús bemutatásának, a Budapesti Öntödei Múzeum „Az Öntöttvas dicsérete” című kiállításának.

Ismertebb kulturális és szabadidős rendezvényeink a minden évben tavasszal, május elsején megrendezésre kerülő Mediawave Zenei- és Filmfesztiválok. Az erőd dunai bástyája évről-évre mindig több kulturális rendezvény helyszíne, amelyek jellemzően színházi estek, opera-, operett- és katonazeneyi fesztiválok, képzőművészeti bemutatók, táborok. Évente egyszer, az Osztrák-Magyar Monarchia utódállamaiból érkező hagyományörző katonák vonják lóporfüstbe az erőd falait az „Élő történelemórák” elnevezésű hagyományörző katonai bemutatók idejére. A Monostori Erőd a fejlesztési tervekben és elképzelésekben sem szenved hiányt. A Pékség-projekt színvonalas befejezése mellett a Kht tervezi a külterületen egy 2-300 fős ifjúsági- és diákszálló kiépítését, tekintettel arra, hogy a látogatóforgalom jelentős részét a diákok teszik ki, akik olcsó, szerény, de ugyanakkor színvonalas szálláslehetőségeket keresnek.

A Világörökségi-helyszínné válás nem könnyű, de ugyanakkor reménytelis kihívás a társaság számára. Az észak- és dél-komáromi erődök egyaránt szerepelnek az UNESCO tentatív, azaz országoként elfogadott világörökségi várólistáján. A listákon szereplő helyszínek pályázhatnak a Világörökség címre – évente egy saját (országos) és egy közös (határon átnyúló) helyszínnel. Nehézséget jelent, hogy az erődrendszer ismertége nem túl jelentős. A komáromi Öreg- és Újvár régészeti még nem teljesen feltárt, „köszönhetően” a szovjet használatnak. A szlovákiai tentatív listán olyan híres helyszínek szerepelnek, mint Léva vára vagy a csodálatos Bojnicei kastély. A magyar lista is tartalmaz számos igen értékes helyszínt. Ilyen építészeti remek példák a hazai tájház-hálózat egésze és a Tákosi Fatemplom. A pályázat legfontosabb kritériuma a tiszta jogi háttér, azonban idén szeptembertől mindkét oldalon megoldódni látszik. A Monostori Erőd

2000 első feléve óta a Monostori Erőd Kht szervezeti egységéhez tartozik, amely a 2005-ös év elejétől kész átvenni az Erődrendszer másik két magyarországi tagját, a Csillag erődöt és az Igmándi Erődöt. Észak-Komáromban a Nádor vonal továbbra is több tulajdonos kezelésében marad, de védettség alatt. Az Öregvár és Újvár azonban már 2004 szeptemberé óta városi tulajdon.

A sikeres pályázat mellett számos nyomós érv szól. Mindkét oldal integratív kulturális központtá, találkozóhellyé kívánja formálni a helyszíneket. A Komáromi Erődök jól reprezentálják a XIX. századi erődépítészetet, így nemzetközi műemléknek számítanak, továbbá a Monarchia, ill. Közép-Európa történetének egy jelentős szeletét is bemutatják. A legfontosabb érv talán mégis az, hogy a Komáromi Erődrendszer mire elkészült, már elavulttá is vált, így soha nem vett részt háborúban. Ez a tény, továbbá a már megvalósított és a tervezett helyszínek, események az európai megbékélést szimbolizálják.

“Not with Tricks and not with Force...” The Fortification System in Komárom

The town of Komárom lies on the banks of the Danube but the two parts belong to two different countries, Hungary and Slovakia, although their history has always been linked to each other. As both countries are EU members now, they can be even more successful in co-operation. One of the common projects is to have the fortification system on the World Heritage List. The origins of the fortress go back to the Middle Ages but the complex was built between 1850-71 and has never been used at war. Today it is a protected monument. The Hungarian side consists of 3 fortresses, two of which serve cultural purposes. As they are in close harmony with their environment, it is essential to pay attention to the protection and development of the whole unit. Several popular events have been hosted by the fortification premises: exhibitions, the Mediawave Festival, military shows etc. The common objective of Hungary and Slovakia is to create and maintain an integrative cultural meeting place which is also a symbol of European peace and unity.

Postatörténeti emlékhely Balatonszemesen

Kovács Gergelyné

A XVIII. század utolsó negyedéből származó balatonszemesi lóváltó állomás istállójában a Postamúzeum 1962 óta rendezzi szállítástörténeti kiállításait. Az udvaron fogatolt járművek és egy ide telepített, 1928-ból származó mozgóposta-vagon gazdagítja a látogatók ismereteit a postai küldemények szállításáról.

A fogatolt járművek fölé emelt tető alatt „minden hely foglalt”, a szabadban álló mozgóposta-vagon rendszeres karbantartása már értelmetlenné vált fedett hely nélkül. 1999-ben

egy fiatal építész, Dienes Szabolcs nagyvonalú fejlesztési tervet készített, amely 300 m²-es földalatti bemutatóteremben helyezte el a mozgóposta-vagont, a fogatolt és a gépjárműveket.

A Postamúzeum az 1990-es évek közepén a postai pénzállítókat és kézbesítőket ért tragikus kimenetelű bűncselekmények megszaporodásával már szorgalmazta egy olyan emlékmű felállítását, amely a köteleességteljesítésükben meghalt hírközlési munkatársak emlékét örökíti meg. Erre alkalmas helynek tekintette a balatonszemesi múzeum udvarát. 2002-től a személyi jövedelemadóból felajánlható 1%-okat már annak az emlékműnek a felállítására

gyűjtöttük, melyet a múzeum kiírta meghívásos képzőművészeti pályázaton a pécsi Trischler Ferenc nyert meg.

2003-ban a kaposvári Lőrinczné dr. Szabó Tünde építész biztunk meg új bővítési tervek készítésével. A szennai szabadtéri múzeum építész-tervezőjének különleges érdemei vannak a népi építészeti formavilágának átörökítésében. A régi tetőszerkezet helyébe magas fedélszékű, a mozgóposta-vagont is befogadó lábaspajtát állított. Tervei kitértek az istállóépület homlokzatának felújítására, elektromos vezetékeinek, padozatának cseréje, a telek bekerítésére, új kapuzat felállítására. Udvarki-

képzése biztosította a hírközlési emlékmű méltó elhelyezését. A munkálatok 2004 tavaszán kezdődtek, és 2004 októberében befejeződtek. A régi istállóépület felújításához (költsége 4,6 M Ft) a Nemzeti Kulturális Alapprogram Műemléki és Régészeti Szakmai Kollégiuma 3,7 M Ft támogatást adott. A Postai és Távközlési Múzeumi Alapítvány alapítói mellett 1 M Ft-tal a Nemzeti Hírközlési Hatóság is támogatta, hogy Balatonszemesen egy méltó hírközléstörténeti emlékhely létesüljön.

A Postamúzeum a fejlesztési munkákat tervező, kivitelező közreműködőknek szép emléklapokat ajándékozott, amelyen megörökítette az alábbiakat: „Nemzeti kulturális örökségünk, nemzedékek hosszú sorának hagyatéka-ként maradt ránk. A balatonszemesi postaház a XVIII. századtól lóváltó állomásként szolgálta a hírközlést. 40 éve a Postamúzeum szállítástörténeti kiállítóhelye. Nemzedékünknek jutott az a megtisztelő feladat, hogy ezt az örökséget a lábaspajta felépítésével és a múzeumépület műemléki felújításával gazdagítani tudta.” A következő nemzedék tehát a balatonszemesi postaházat már hírközlési múzeumként és emlékhelyként keresheti fel.

*Az emlékmű avatása
The unveiling of the monument*

A lábaspajta részlete – A detail of the hay barn

Átlépvé a mives postakürtökkel díszített kapun (tervezte: Szolik Krisztina, kivitelezte: Kovács Sándor) az emlékmű az első, amely előtt főt hajtanak az erre járók. Elidőznek a lehajtott fejjű, súlyos kézbesítőtáskával álló postás alakján. A mögötte magasodó bronzkapu kazettáinak történésein megelevenednek a hírközlési szolgálat veszélyes pillanatai. Látjuk a jeges szélle szembe haladó, az útatlan-utakon lovon száguldó postások alakját, a fegyveresek megtámadta delizsánszot és a Mecsek oldalában 2002-ben rablótámadás áldozatává lett pénzszállító autó vezetőjének és kísérőjének tragédiáját. A két felső munkaképen a távközlési szolgálat veszélyes munka-

helyeit ismerhetjük meg, a távvezeték szerelést és a kábelaknában folyó munkákat.

A lábaspajta alatt jórészt gépjárművek sorakoznak, és a restaurálásba vett mozgóposta-vagon (reméljük május végére régi fényében láthatjuk). Az új állandó kiállítás *A kocsiszekértől a mobilpostáig* címmel 2005. június elsején nyílik meg. A régi istállóépületben kis minták, (Mátyás szekér és delizsánsz), néhány XIX-XX. század fordulójáról származó fogatolt jármű, majd kísérleti postautók és néhány postai szállítást végzett autókülönlegesség lesz látható. Egy régi beosztószekrény, mint installáció ad lehetőséget arra, hogy bemutassuk a Balaton legtovábbra eljutó és

legjellegzetesebb postai küldeményeit, a balatoni képeslapokat.

Lehetőség lesz arra is, hogy a Postamúzeum és a Bélyegmúzeum már digitalizált gyűjteménytáraiban is virtuális látogatást tegyenek az érdeklődők. Tervezzük továbbá – személyi lehetőségeink függvényében –, hogy az esős napokon gyermekfoglalkozásokat rendezünk.

A szakmúzeumok mögött, mint amilyen a mienk, mindig ott áll a szakma, csupa nagybetűvel! A szakmúzeumoknak azonban a szakma előtt kell járniuk, nem csak a szakmai emlékek, de az emlékezés megőrzésében is! Erre tettünk kísérletet Balatonszemesen.

A Memorial Place Dedicated to the History of Postal Services in Balatonszemes

The Museum of Postal Services has been setting up exhibitions in the stables of a former post station since 1962 on the history of carrying post in the country. There are carriages and diligences that used to carry post and people, and a travelling post office wagon in the yard. A large-scale plan has been carried out to provide additional exhibition and public areas under the ground. A monument was dedicated to those who died while doing their job of delivering post or money or mending telecommunications cables etc. The new permanent exhibition called "From Carriages to the Mobile Post" is due to open in June 2005. The collections are of postcards and stamps are being digitalised, and the museum activities are highly supported by the postal trade itself, trying to preserve the memory of its own history.

Visszatekintés

Kétszázötven éve született gróf Festetics György

Pintér János

Festetics György 1755. január 1-jén a Sopron megyei Ságon (ma Simaság) született. A horvátországi eredetű Festetics család a XVII. század első felében kapott magyar nemességet, majd csaknem egy évszázad múltán szerzett Keszthelyen birtokot és grófi címet. A magyarországi aulikus főúri családok gyermekeihez hasonlóan a bécsi Theresianumban tanult, hogy idővel magas beosztású állami hivatalnokként szolgálja a Habsburgokat. A szürke hivatalnoki élet azonban nem elégítette ki a becsvágyó fiatalembert. 1778-ban katonai pályára lépett, majd 1786-ban Bécsbe került a magyar nemesi testőrséghez, ahol őrnagyi rangot kapott, 1788-ban pedig már a Graeven huszárezred alezredese volt.

Az 1790. évi országgyűlésen – amelyen a gróf mint főrend vett részt – a Graeven huszárezred magyar tisztjei nevében Festetics alezredes és Laczkovics János svadronyoskapitány (utóbit később a Martinovics-féle összeesküvésben való részvétele miatt lefejezték) folyamodványt készítettek, amelyet az országgyűlés mindkét házának benyújtottak. Ebben azt kérték, hogy béke idején a magyar ezredek Magyarországon állomásozzanak, és hozzanak létre magyar katonatiszt-képző iskolát. A folyamodványban sérelmezték, hogy a magyar ezredekben „országunk nemes hazafiainak káros hátráltatásával és megvetésével” idegen nemzetiségű és gyenge képességű főtisztek parancsolnak. A német vezényleti nyelv gyakorta együtt járt a magyar nemzeti önérzet megsértésével: „*a fegyverí gyakoroltatásban elkövetett leg-kisebb hibáért edes véreink s hazánk fiai testekben nem csak keményen tagoltatnak, (azaz veretnek – P. J.) de sokszor még azon felül az idegen tisztek által nemünk alacsonyítására szolgáló illetlen nevekkel ártatlanul szidalmaztak, és elannyira már üldöztetnek, hogy számos hazafiaink... hazájuknak örökös el-elhagyására vetemedtek vala.*” Festeticsék szerint csak a katonai szolgálat hasznára válnék, ha „*a közönséges szolgálat rende és parantsolás magyar nyelven folytatatnék.*” Az írásra válaszul Festeticset letartóztatták, majd egy németalföldi ezredhez, azután Milánóba helyezték. 1791-ben nyugdíjazását kérte, s hazaköltözött Keszthelyre, a Festetics latifundium központjába. Bécs urai még hosszú ideig rendkívül gyanús és veszedelmes embernek tartották.

Festetics már az 1790-es évek elejétől törekedett a korszerű belterjes gazdálkodásra. Ennek megvalósításában uradalmainak jószágigazgatója, a XVIII-XIX. század fordulójának kiemelkedő tudású elméleti és gyakorlati mezőgazdasági

Gróf Festetics György (1755-1819) – Count György Festetics (1755-1819)

szakembere, Nagyváthy János volt segítségére. A jól képzett hazai szakemberek hiánya miatt 1797-ben alapította meg Festetics a *Georgikon*, Európa első felsőfokú agrár-oktatási intézményét, amelyet József nádor ünnepélyes külsőségek között nyitott meg 1801-ben.

A nyolc intézetből álló Georgikonban – amely nevében Vergilius híres tankölteményére és Festetics keresztnevére utal – az elsődleges gazdatisztképzés mellett egyéb felsőfokú, továbbá közép- és alsófokú oktatás is folyt. Felsőfokon gazdatisztokat, uradalmi ügyvédeket, erdészeket és mérnököket képeztek. Középfokú oktatásban részesültek a vincellérek, ménesmesterek és a geodéták. A legfontosabb szakmai alapismerteket tanították meg a vadászoknak, lovászoknak, béreseknél és a gazdaasszonyoknak.

A Georgikon gerincét a hároméves Tudo-

mányos Gazdasági Iskola jelentette, mely 1797-ben kezdte meg működését. A felvételi követelmény középiskolai végzettség, magyar, latin és német nyelvtudás volt. A hallgatókat „főpraktikánsoknak” hívták, közülük évente két-két fő kapott a gróftól ösztöndíjat, mint „belső főpraktikáns”, a többiek voltak a „külső főpraktikánsok”. A tananyagot – melynek felosztását túlnyomó részben *Pethe Ferenc*, a kor egyik legkiválóbb mezőgazdasági szakírója dolgozta ki, s lényegében a Georgikon egész működése alatt érvényben maradt – mezőgazdasági, matematikai és természethistóriai, illetve állatgyógyászati ismeretek alkották. Az elméleti oktatáshoz szervesen kapcsolódott a gyakorlati képzés, melynek színtere a Festetics által különösen fontosnak tartott tangazdaság volt. Területe az 1810-es évekre már megközelítette a 400 hek-

A Georgikon Majormúzeum – The Georgikon Farm Museum

tárt. A szántóföldi munkák előkészítése során gondot fordítottak a talajjavításra a csatornázások és lecsapolások révén. Fontosnak tartották a rendszeres trágyázást is. A hazánkban ekkor uralkodónak mondható nyomásos gazdálkodás helyett a Pethe által kidolgozott korszerű vetésforgót alkalmazták. A gabonafélék, kapások, takarmányfélések és olajnövények termesztése mellett még a dohány, a len, a kender és a sáfrány meghonosításával is kísérleteztek. A georgikoni gazdaság átlagtermései messze meghaladták az országos szintet. A termés jelentős részét piacra vitték. Csereszéptomajon néhány holdon szőlőt telepítettek, majd hordós és palackos bort is előállítottak.

Festetics elsők között hozott be hazánkba jól tejelő szarvasmarhákat. A vízvezetékkel is felszerelt istállóban az állatokat számmal, névvel

ellátott törzslapokon tartották nyilván. (Magyarországon jó száz év múltán vált általánossá a szarvasmarha könyvezés.) A Georgikon gyakorlati termelési eredményeit jelentős mértékben elősegítette, hogy Magyarországon szinte egyedülállóan, korszerű mezőgazdasági gépekkel és eszközökkel – ezek egy részét Pethe Ferenc tervezte – szerelték fel a tangazdaságot.

Festetics 1817-ben indította meg a Helikon ünnepségeket, ahol a hallgatók széles körű nyilvánosság előtt adtak számot tudásukról. Az irodalmi előadásokkal színesített, a tangazdaság megtekintésével jelentős eseménnyé bővült ünnepségeknek országos visszhangjuk támadt.

Gróf Festetics György nemcsak a Georgikonnal alkotott maradandót. A helikoni ünnepségek mellett az ő érdeme a keszthelyi Festetics kastély további építése és benne a Helikon könyvtár

létrehozása, a csurgói református gimnázium alapítása, a keszthelyi gimnázium fejlesztése, Hévíz gyógyfürdővé tétele. 1819. április 2-án bekövetkezett halála után a Georgikon hanyatlásnak indult, jelentősége csökkent, de úttörő szerepe elévülhetetlen. Az egykori tangazdaság központjában, a helyreállított gazdasági épületekben jött létre Csíki Lászlónak, a keszthelyi agrárfelsőoktatás kiemelkedő egyéniségének kezdeményezésére és a Magyar Mezőgazdasági Múzeum szakembereinek (Balassa Iván, P. Erményi Magdolna, Pintér János, Selmeczi Kovács Attila) munkája révén 1972-ben a Georgikon Majormúzeum, méltó emléket állítva Festetics Györgynek és munkásságának. A XVIII. századi barokk magtár különböző szintjein a XIX. századi Balaton környéki szőlő- és bortermelésről, a több mint kétszáz éves keszthelyi agrároktatásról, valamint a gabonafélék tisztításáról és raktározásáról láthatók kiállítások. A gépszínen gőzgépek és mezőgazdasági erőgépeket, a volt istállóban ekéket és szekereket, továbbá bognár- és kovácsműhelyt tekinthetnek meg a látogatók.

Count György Festetics was born 250 years ago

Count György Festetics came from a noble family of Croatian origin, which settled down in Hungary in the 17th century. In the 18th century the family was given land in Keszthely. The young count had a similar career to other Hungarian noblemen: he studied in Vienna, but he had higher ambitions than becoming a civil servant, so he trained to be an army officer. Due to his petition on the question of Hungarian soldiers doing their time in the imperial army, he had several conflicts, so after retiring he moved back to the family estate in Keszthely. He developed a successful and modern extensive farming system, and he established the Georgikon, the famous college for those working within an estate, where they could learn about new methods, technologies in farming and besides a thorough theoretical background they had substantial practice. Count Festetics also established the Georgikon festival, he founded schools, libraries, and contributed to the overall development of the region.

A magyar autógyártás száz éve

Hidvégi János

2005. május 31-én volt 100 éve, hogy elkészült az első hazai tervezésű és gyártású gépkocsi, a *Csonka János* tervezte és a Műegyetem műhelyében megépített postai csomagszállító autó. Korábban is készültek már belső égésű motorral hajtott járművek hazánkban, de azok külföldi tervek alapján, külföldről vásárolt részegységek felhasználásával készültek, vagy nem gépkocsik voltak.

Magyarországon 1895-ben jelent meg az

automobil. Tulajdonosa Hatschek Béla optikus-műszerész elsőként vásárolt belsőégésű motorral hajtott járművet, amely nagy feltűnést keltett. Öt évvel később azonban már hazai tervezésű jármű is közlekedett. A posta 1900. november 17-én állított forgalomba több külföldi jármű mellett, Csonka János tervei alapján a Ganz gyárban elkészített 2 db. motoros levélgyűjtő triciklit, amelyek az első hazai tervezésű és gyártású motoros járművek voltak. Csonka János már az 1870-es évektől kezdődően foglalkozott a belsőégésű motorokkal, számos találmánya

és újítása közül a legfontosabb a feltalálótársával, Bánki Donáttal 1893. február 11-én szabadalmaztatott karburátor volt.

Csonkának számos követője akadt a gépészettel foglalkozó hazai szakembereink, iparosaink, mechanikusaink körében, akik néhány éven belül több hazai járművet is építettek. Ezen járművek erőforrásait (motorjaikat) és más alkatrészeit külföldről vásárolták. Jelentős ipari vállalatok is érdeklődtek a gépkocsi iránt. 1904-ben két hazai gyárban is belekezdtek gépkocsi építésbe. A győri Magyar Wagon és Gépgyárban osztrák ter-

*Az első postautó átvétele 1905. június 14-én, a kép bal oldalán Csonka János
The first post delivery vehicle, 14 June 1905
with János Csonka on the left*

vek alapján négykerék-hajtású, négykerék-kormányozású vontatót építettek, Budapesten pedig a Podvinecz és Heisler Malomépítészeti és Gépgyárban az aacheni Cudelltól vásárolt gépkocsiterveket. Típusait kezdetben Phónix, majd 1912-től a gyár nevének megváltoztatásával (Magyar Általános Gépgyár) MÁG néven hozta forgalomba.

1903-ban a Posta pályázatot hirdetett 2 1/2 m³-es postai csomagszállító gépkocsik építésére. Két hazai pályázó, a Magyar Wagon és Gépgyár Rt Győrből, valamint a Röck István Gépgyára Budapestről Csonka János terveivel pályázott. A bemutatott tervek alapján az értékelő bizottság a 8 pályázat közül a két magyar gyár terveit fogadta el. Az első gépkocsit Csonka János a Múzeum műhelyében állította össze, a szükséges öntvényeket a Röck gyárban öntötték. A gépkocsi 1905. május 31-én gördült ki a Múzeum körüli Múzeum udvarából. Az eredeti szerződés a jármű kipróbálására 500 km-es próbautat jelölt meg, de egy nappal az indulás előtt a kereskedelmi miniszter a szerződéstől eltérően 2 000 km-es próbautat írt elő. Az átvételi bizottság június 14-én a gépkocsit átvette és megállapította, hogy a mágnes, a hűtő, a hajtólánc és a golyóscsapágyak kivételével a kocsi hazai anyagokból készült. A posta 1906 januárjában állította forgalomba a járművet, és mintegy 25 évig állt szolgálatban, ezalatt közel félmillió km-t futott. A két hazai gyár 1907-től kezdődően gyártotta a postai csomagszállító alvázait.

A nagy ipari üzemek az autógyártást, mint kiegészítő tevékenységet vették programjukba. Az első hazai autógyár 1909 őszén kezdte meg termelését Aradon. Létrehozását az 1907-es Ipartörvény is segítette, amely adókedvezményt, kedvezményes kisajátítást, építőanyag vásárlást és szállítást tett

felhasználásával „Rába Grand” névvel 1914-től személygépkocsikat is készítettek. Az első világháború alatt katonai megrendelésre gyártották mind a V, mind a Grand típusokat. A hadsereg igényeit a meglévő autógyárak igyekeztek kielégíteni. 1915-től a Ganz Fross Büssing, majd FIAT tervek alapján gyártott katonai teherautókat.

A trianoni békediktátum életbelépésével az ország rendkívül nehéz gazdasági helyzetbe került, az egyetlen autógyárunk külföldre került, azonban a gépkocsikra szükség volt. Az autók gyártása nagy nehézségekkel indult újra. A takarékoság szem előtt tartásával konstruálta járműveit Fejes Jenő, aki Aradon, majd a MÁG-nál és a Ganz-Fiatnál is dolgozott. Járműveinél a nehéz öntvényalkatrészeket hegesztett lemezszerkezettel helyettesítette. A 1921-ben a motorra, majd a

*Rába Special 30 személyes autóbusz 80 LE-s (58,8 kW) dízelmotorral 1938-ban
The Rába diesel bus able to seat 30 passengers, 1938*

lehetővé, valamint előírta, hogy a közfeladatok ellátó hazai vállalatoknak hazai terméket, köztük gépkocsit kell használniuk. 1908 tavaszán kezdődtek a tárgyalások az amerikai tulajdonú Westinghaus autógyár francia Le-Havre-i gyárának Magyarországra telepítéséről (több hazai szakember dolgozott a franciaországi gyárban), és a következő év őszén már 160 fővel megindult az autógyártás. Az első megrendelés az Arad város tulajdonában lévő közlekedési vállalat tíz emeletes autóbúsa volt. Később gyártottak teherautó és autóbusz alvázakat, majd megindult a személygépkocsik gyártása is. 1913-ban MARTA (Magyar Automobil Részvénytársaság, Arad) személygépkocsikkal indult meg a budapesti taxiközlekedés.

1913-ban a Rába a katonai célokra is használható cseh Prága gyártól megvásárolta a „V” típusú tehergépkocsi gyártási dokumentációját, és Rába néven hozta forgalomba ezeket a járműveket. A tehergépkocsi fődarabjainak

gépkocsi teljes szerkezetére kifejlesztett eljárással járművei tömegét közel 30%-kal tudta csökkenteni. A gyártás így kevesebb alapanyagot, az üzemeltetés kevesebb üzemanyagot, kenőanyagot és gumiabroncsot igényelt.

Az autógyártás a 20-as évek közepére fellendült. A MÁG-ban az 1924-ben bemutatott új Magomobil mellett 1927-től más sínpályás futószalagon szerelték össze a 6-hengeres motorral szerelt Magosixeket és Magotaxokat. További nagy ipari üzemek is bekapcsolódtak az autógyártásba. A WM (Weiss Manfred) – az ország legnagyobb iparvállalata – 1925-től kétütemű motorral hajtott személy és hasznójárműveket kezdett gyártani, de rövid idő múlva áttértek a négyütemű motoros járművek gyártására, 1928-tól pedig a MÁVAG (Magyar Királyi Állami Vas-, Acél-, és Gépgyárak) Daimler Benz-től vásárolt tervek alapján kezdett hasznójárművek gyártásához. Az alig fellendülő autógyártást a gazdasági világválság visszavetette. A személygépkocsi-gyár

*Audi TT Coupe személygépkocsi gyártószalagja 2004-ben
The assembly line of the Audi TT Coupe, 2004*

tás megszűnt, Fejes és a MÁG tönkrement, a haszonjármű-gyárak is nagy nehézséggel küzdöttek. Az üzemanyaggal való takarékoskodás eredményeként a járművek benzinmotorjait lényegesen gazdaságosabb dízelmotorokra cserélték. E törekvés legjelentősebb hazai képviselője *Jendrassik György* volt, aki elsőként készített dízelmotorokat tehérgépkocsik és autóbuszok hajtására. A későbbiekben a Ganz és Jendrassik nevét a vasúti járművekbe tervezett dízel motorjai tették világszerte ismertté.

Az 1930-as évek elején a Láng Gépgyár a Daimler Benz tervek alapján kezdett dízelmotorokat gyártani, 1937-től pedig a Rába vásárolt dízelmotor-terveket a német MAN cégtől. A második világháború után az autógyártásunk teljes egészében átalakult. Bár a korábbi gyártók mindegyike újraindította termelését, az államosítások után tevékenységüket átalakították, és a közúti járműgyártást új alapokról indították. 1948-ban Szigethalmon létrehozták a Csepel Autógyárat, 1949-től az osztrák Steyr D-380-as tehérgépkocsi, ill. a D-413-as és D-613-as, 4- és 6-hengeres dízelmotor tervei alapján kezdték meg a

tehérgépkocsi gyártását, 1951-től az Ikarus Karosszéria és Járműgyárban pedig az autóbuszok gyártását. Az 1990-es évek elejéig mindkét autógyár kormányzati irányítás alatt működött, az előállított járművek fajtáját és mennyiségét központi irányítás és nemzetközi szerződések alapján határozták meg.

Szakembereink a hazai személyautó-gyártás újraindításán is fáradoztak, ám az 1948-ban bemutatott „Pente” és az 1950-es évek közepén bemutatott kisautók nem kaptak központi támogatást, így gyártásuk nem indulhatott meg. A személygépkocsi-gyártás „Csipkerózsika álmát” 1992-ben a Szentgotthárdra települt Opel autógyár törte meg, ahol az Astrák, majd a Vektrák típusait gyártották. 2000-ben a gyártósorokat átépítették, és motorok, sebességváltók összeszerelését kezdték meg. 2003-ban már a legszigorúbb környezetvédelmi követelményeket kielégítő (Euro IV) motorokat gyártottak. 1992 októberében Esztergomban kezdték meg a japán Suzukik összeszerelését. 1997-re típusaik a legnagyobb számban eladott gépkocsik lettek. 1994-ben Győrben az Audi Motor Hungaria Kft 4-6, majd 8 hengeres motorjainak, 1998-

tól pedig a legújabb sportautóinak, a TT Coupe és Roadster összeszerelését kezdték meg.

Autógyártásunk az elmúlt több mint száz évben folyamatosan fejlődött. Bár többnyire jól bevált külföldi típusokat vettünk át gyártásra, a saját fejlesztések műszaki színvonala nem maradt el a külföldi típusoktól. Az állandó tőkehiány a második világháború előtt nagyban hátráltatta az önálló elképzelések megvalósítását. A második világháború után a kormányzati szintű autógyártási programokkal a haszonjármű-gyártás fejlődött rendkívüli mértékben, a külföldi gyárak 1990-es évek elején Magyarországra településével pedig a személygépkocsi-gyártás emelkedett addig soha nem remélt színvonalra. A ma hazánkban gyártott gépkocsik ugyanazt a csúcstechnológiát hordozzák, mint a világ bármely más részén gyártott legmodernebb autók.

Lásd még – See also: Borító 2 – Cover 2

100 Years of Hungarian Car Manufacturing

The first automobile designed and manufactured in Hungary, which was a postal delivery vehicle, was made by the plans of János Csonka in 1905. There had been cars made in Hungary but they all were foreign models and made from foreign parts. The very first car in Hungary was imported in 1895. Csonka did pioneer work in Hungarian automobile and motor design and development, and he had several followers in the first half of the 20th century. The Technical University was an important place in developing motors and other vehicles. The first Hungarian car manufacturer was established in Arad in 1909, before that cars and spare parts were produced in large industrial plants. Foreign, especially American designs and licenses played an important role as well, some famous models were also made in Hungary. The climax of Hungarian car manufacturing was in the 1920s (the Weiss Manfred Works, MÁVAG, Rába, Csepel etc.) until World War II. After the war Ikarus and Csepel remained on the market with their buses and trucks, until the 1990s, when Suzuki, Opel, and later Audi appeared in Hungary. Hungarian automobile development and manufacture has always been at a very high standard and the technology was level with the current technologies all around the world.

Harmincéves a berettyóújfalui Bihari Múzeum

Kállai Irén

Berettyóújfalun 17 ezer fős kisváros az Alföld keleti szélén a Berettyó folyó mellett, a Budapest-Nagyvárad vasútvonal mentén, 25 km-re a határtól. A bihari térség központja, az egykori bihari hajdúváros 1920-tól 1940-ig és 1945-50 között a csonka Bihar vármegye székhelye lett. A Trianont követő kényszer szülte megyeszékhely-státus településünk számára soha nem

látott fellendülést jelentett. Gyakorlatilag ekkor épült fel a mai városközpont minden jeles középülete. Az 1950-től csak járási székhelyként működő nagyközség 1979-ben kapta vissza városi rangját.

Berettyóújfaluban az 1950-es évek végén vetődött fel először a múzeumalapítás ügye tanárok, tanítók, közművelődésben dolgozók ötleteként. Dr. Sándor Mihályné tanárnő gyűjtő- és szervezőmunkájának köszönhetően 1960. augusztus 20-án nyílt meg Berettyóújfaluban a

Bercsényi u. 7. sz. alatt a Bihari Múzeum elődje, a *néprajzi ház*. Ezt az 1700-as évek közepén épült nádfedeles lakóházat hozatták rendbe és rendezték be jórészt XIX. század végi bútórokkal, használati tárgyakkal, amit lelkes tanárok és még lelkesebb diákok gyűjtöttek össze Berettyóújfaluból és a környező falvakból. Sajnos a néprajzi ház nem volt hosszú életű, a hatvanas évek végén lebontották.

Sándor Mihályné, Erdélyi Gábor és pedagógustársaik azonban nem adták fel, folytat-

ták a gyűjtőmunkát. Alkalmas épület híján az összegyűjtött anyag egy része sajnos elkallódott, egy kisebb része a 3. sz. Általános Iskolában megőrződött. Szerencsére a 70-es évek elején az álom valóra vált, és 1974. október 17-én megnyitotta kapuit a *Bihari Múzeum* a Kossuth u. 36. sz. alatti épületben, a nemesi származású jogászokból, orvosokból álló Fényes család egykori lakóházában. A kiállítás 3 hónap alatt készült el, dr. Varga Gyula, a Déri Múzeum tudományos főmunkatársának vezetésével. A múzeum alapításában kiemelkedő érdeme volt dr. Dankó Imrének, a Hajdú-Bihar Megyei Múzeumi Szervezet akkori igazgatójának. Ő 1974-ben két községben is múzeumot alapított, az egyiket Berettyóújfaluban, a másikat a Hortobágy-melléki Balmazújvárosban. A Bihari Múzeum első vezetője, Héthy Zoltán 1984-ig volt az intézmény élén. Őt Dologh Sarolta, Zsupos Zoltán és Császi Irén követte, valamennyien 3-3 évet töltöttek a múzeum élén. E sorok írója 1991 óta vezeti az intézményt.

A Bihari Múzeumnak az elmúlt 30 évben volt öröme és üröme egyaránt. Már a megnyitó napján nyilvánvalóvá vált, hogy a múzeum alapterülete rendkívül kicsi annak a hatalmas anyagnak a befogadására, kiállítására, amely a szakemberek gyűjtőmunkája és a lelkes lokálpatrióták adományozása révén napról napra gyarapodott. Idézet a Népszabadság 1974. október 18-i cikkéből: „A múzeumalapítás hírére megnyitak a berettyóújfalusi és környékbeli emberek pincéit, padlásait. Két egyetemista például több tucat révi korsót szedett össze, a községi 3. Sz. Általános Iskola úttörői sokéves gyűjtőmunkával összeállított csapatmúzeumukat adták át, egy öreg halász – Papp Lajos – régi halfogó eszközöket, Tatár Miklós vesszőfonó varsákat, kosarakat adott, a 84 éves Kállai Imréné pedig furtai viseletet varrt a múzeumnak. Az összegyűlt régészeti, néprajzi, irodalmi és egyéb anyag most már akár két olyan épületet is megtöltene, mint a Bihari tájmúzeum.”

A következő évek, évtizedek a múzeum fejlesztésének, bővítésének küzdelmével teltek. 1984-ben a múzeum épületében lévő szolgálati lakást alakították át, s így bővült a Bihari Múzeum második, Szabó Pál után a „Szülőföldem, Biharország” címet viselő állandó kiállításának alapterülete. Ezt követően, 1989-ben megvásárolták az Amerikában élő Tardy Annának, a jeles berettyóújfalusi birtokos család utolsó leszármazottjának adományából a szomszédos épületet, a Kossuth u. 38. sz. alatti vályogfalú házat, amit összeépítettek a meglévő régi épülettel. Itt alakították ki a Tardy-emlékszobát, a múzeum történetének első időszak kiállítótermét, néhány raktárat és egy munkaszobát. Ebben az időszak kiállítóteremben rendeztünk többek között erdélyi fotótörténeti, ásványgyűjteményi, képeslap-történeti, valamint a debreceni sütőmesterségeket bemutató kiállítást. Képzőművészeti kiállításaink közül festmény- és grafikai tárlaton kívül textilművészeti kiállítást is nyitottunk. Az irodalmi évfordulók kapcsán önálló emlékkiállítást szenteltünk Szabó Pál és Nadányi Zol-

A múzeum elődje, a néprajzi ház 1960-ban
The House of Ethnography, predecessor of the museum in 1960

A Bihari Múzeum első épülete, a „Fényes-ház”
The “Fényes House”, the first building of the museum

tán munkásságának bemutatására. Ebben az időszak kiállítóteremben évente 1-2 alkalommal „Múzeumi muzsika” címmel kamarakoncertekre is sor került, s itt tartottak az állandó és időszakos tárlatainkhoz kapcsolódó múzeumi órákat és előadásokat is.

Az 1989-es bővítés nem volt hosszú életű. Már 1993 őszén lebontották ezt a szárnyat, mert szükség volt a telekre a szomszédban épülő idősök otthona építésénél. Mivel időközben elkezdődött a hajdani községháza felújítása múzeumi és könyvtári célokra, a múzeum ideiglenesen visszahúzódott az 1974-ben kapott épületébe, és a külső raktárakba. Reménykedve vártuk az átköltözést a város legregebbi emeletes épületébe. 1996-ban már kiállítással kellett volna megemlékeznünk a milicentenáriumról, de mivel a felújítás pénzhány miatt többször leállt, így a költözés napja is tolódtott. A Bihari Múzeum munkatársai két ütemben: 1994-ben és 1995-ben lebontották az állandó kiállítást, és elkezdték becsomagolni a gyűjteményeket. Hat év telt el, mire 2001. május 23-án, a város napjára elkészült a főterén álló jeles épület, a *Közgyűjtemények háza*: a Bihari Múzeum és a Sinka István Városi Könyvtár közös otthona. A közel hét szűk esztendő alatt ugyan állandó kiállításunk nem volt, de minden évben a város több pontján rendeztünk időszakos tárlatokat. Ezek közül a legjelentősebb az 1999-ben az egykori megyeháza dísztermében közel három hónapig nyitva tartó „Válogatás a 25 éves Bihari Múzeum anyagából” című kiállításunk volt, mellyel múzeumunk alapításá-

nak 25. évfordulóját ünnepeltük. A nyitvatartás tíz hete alatt közel kétezer látogató keresett fel bennünket, ami itt, vidéken nagy szó, főleg egy tulajdonképpen bezárt múzeum esetében. E statisztikai adat is azt bizonyította, hogy szüksége van Berettyóújfalunak a térség egyetlen múzeumára. A közművelődési munkát egy percig sem hagytuk abba. Civil szervezeteinkkel karöltve vetélkedőket, honismereti és gyermek kézműves alkotótáborokat, felnőtt csuhéfonó alkotótáborokat szerveztünk. A gyűjteménygyarapítást is folytattuk, konzerváltunk, restauráltunk, természetesen mindezt - ahogy a közművelődési munkát is - szinte kizárólag pályázati pénzekből.

Az 1974-es megalakulása óta a Bihari Múzeum feladata, hogy a magyarországi Bihar egyetlen múzeumaként Berettyóújfalu és környéke történetét, népének életét, életmódváltzását, anyagi, szellemi kultúráját, műveltségét felkutassa, megőrizze, feldolgozza, dokumentálja és bemutassa. A Hajdú-Bihar Megyei Múzeumi Szervezet részeként működünk megalakulásunk óta. Gyűjtőterületünkhöz közel 40 település tartozik, a mai Hajdú-Bihar megye déli részén. Gyűjteményeinkben azonban megtalálható számos olyan érdekes tárgy, dokumentum is, amely az egykori, történelmi Bihar vármegye, ma már Békés megye északi területéhez csatolt településeiről, illetve az országhatáron túli, a ma romániai Bihar megyéhez tartozó településekről származik.

Gyűjtőmunka, a gyűjtemények gyarapodása, nyilvántartása

A Bihari Múzeum soha nem tudott jelentősebb összegeket költeni gyűjteményeinek gyarapítására. A mindenki számára ismert körülmények (a szakmai munkára egyre kevesebb jut) miatt az elmúlt tíz évben még rosszabb lett a helyzet. Nagyobb jellegű gyűjteménygyarapítást szinte kizárólag pályázati forrásból és a *Bihari Múzeumért Alapítvány* támogatásával folytathattunk. Gyűjtéseinkben egyre jelentősebb szerepe van az ajándékozásnak, illetve kiemelkedő jelentőségű az évről évre megrendezett honismereti táborok gyűjtőmunkája. Gyarapodási naplónk adatai alapján múzeumunk az elmúlt 15 évben több mint 5000 tárggyal, dokumentummal gazdagodott. Számottevő gyarapodás ment végbe gyakorlatilag valamennyi gyűjteményünkben. Legjelentősebb ezek közül a néprajzi és az irodalomtörténeti gyűjtemény több ezer darabos tárgyi- és kéziratanyaga. Jelentős még a képzőművészeti és történeti tárgyi anyagunk is. Több mint ötezer darabos fotótárunkkal és hétezer kötetes könyvtárunkkal állunk a hozzánk forduló kutatók rendelkezésére.

A nyilvántartási munka is nagy lendülettel megindult, ma már gyakorlatilag az egész gyűjtemény számítógépen megtalálható. Sikertel elernünk, a megyében először, hogy 2000 végére valamennyi leltárkönyvünk a számítógépen is rögzítésre került, megfelelő program

és gép hiányában, sajnos csak WORKS adatbázisban, de még így is nagy segítséget nyújt nekünk és a kutatók számára a gyűjteményben való eligazodásban.

Az átköltözés óta a kiállítás építése mellett fő feladatunk lett a raktárak kialakítása. Az emeleti szinten három raktárból kettőben a revíziózott, fotózott tárgyak raktári rendben található, tárolási körülményeik is megfelelőek. A textilraktárunkban sajnos – a megfelelő tárolószekrények hiánya miatt – sok tárgy még a költözéskori csomagolásában, dobozokban található. Az emeleten, főleg télen, elég alacsony a páratartalom, ide a későbbiekben párologtató beszerzésére fogunk pályázni. Nem úgy a pinceraktárakban, ott éppen a túl magas pára okoz gondot. A régi községháza főtéri szárnyában több mint 300 m²-nyi terület múzeumi raktári célokat szolgálja. Nagy örömmel vettük birtokba a pince kisebb-nagyobb helyiségeit (egyik-másik régen börtöncella volt). Sajnos az átköltözés után fél évvel, a magas páratartalom miatt beindult egy gombásodási folyamat, amelynek megoldására többévi próbálkozás, pályázatok után is csak 2004-ben nyílt lehetőség. Dr. Balázs György szakfelügyelői vizsgálatának hatására, a Néprajzi Múzeum segítségével beszerelésre került egy nagy teljesítményű szárítógép, amely ma már megfelelő raktári állapotokat teremt a hatalmas pince egyik felében. Folyamatban van a gombás tárgyak tisztítása, gombamentesítése, a leginkább fertőzött, menthetetlen tárgyak selejtezése. A revízió és a digitális tárgyfotók elkészítése után a tárgyak végleges helyükre csak azután kerülhetnek, hogy a Berettyóújfalu Önkormányzata által utólagos szigetelésre beadott pályázatot elbírálják. Sikeres pályázat esetén az utólagos szigetelési munkák elvégzése után, ősz végére, sikertelen pályázat esetén – saját forrás hiányában – már most a tavasz végén visszakerülnek a tárgyak a géppel szárított pincerészbe.

A Bihari Múzeum közművelődési tevékenysége

A múzeum 1976 óta minden évben megszervezi a *Bihari Honismereti Tábort*. Eleinte a járási, majd később a megyei úttörőelnökség segítségével, támogatásával. Ez a tábor volt az országban az első, amely honismereti, úgynevezett szakmai tábor volt. A gyerekek helytörténeti, néprajzi, irodalomtörténeti, nemzetiségi kutatásokat végeztek muzeológusok, lelkes tanárok vezetésével. 1991 óta a múzeum civil szervezete, a Bihari Múzeum Baráti Köre a tábor szervezője, lebonyolítója. Gyakorlatilag a múzeum anyagi támogatása nélkül, kizárólag pályázati pénzekből és némi részvételi díjból biztosítja a 8 napos bentlakásos tábor lassan egymillió forintot meghaladó költségvetését.

A múzeum a táborok mellett mindig is sokszínű közművelődési tevékenységet végzett. A már korábban említett Múzeumi muzsika, múzeumi foglalkozások mellett a városi általános iskolai és térségi középiskolai helytörténeti vetélkedőket is majdnem minden évben megrendezte. Az új épületbe költözésünk után

becapcsolódtunk a Kulturális Örökség Napjai rendezvénysorozat eseményeibe is. Az első évben – míg nem volt kiállításunk – bemutattuk a múzeum épületét, majd előadásokat tartottunk a város történetéről. Később újkőkori családi játszóházat rendeztünk, 2004 őszén pedig városnézést szerveztünk a helyi lakosoknak, bemutattva városközpontunk jeles középületeit. A kiállítás első szakaszának átadása után, 2003 nyarától Sándor Mária néprajzos kolléganőnek a Bihari Múzeumba kerülésével jelentős múzeumpedagógiai program indult el intézményünkben. A rendszerváltozás óta gyakorlatilag a múzeum közművelődési munkáját a falai között megalakult civil szervezetek közreműködésével, szinte kizárólag pályázati forrásokból származó anyagi támogatásukkal és szponzori támogatásokkal végezzük.

Civil szervezeteink

1991 és 1993 között négy civil szervezet alakult meg a múzeum épületében. 1991-ben a már korábban – 1975 óta – a Déri Múzeum tagcsoportjaként működő *Bihari Múzeum Baráti Köre* önálló jogi személy, egyesület lett. Tagsága kb. 20-25 fő, múzeumot pártoló, támogató személy. Fő tevékenysége a múzeum erkölcsi támogatásán kívül a Bihari Honismereti Táborok megrendezése, helytörténeti vetélkedők szervezése, az ehhez szükséges anyagi és tárgyi eszközök előteremtése, jórészt pályázatok útján. 1998 óta közhasznú szervezetként működik.

1992-ben nálunk alakult meg a *Tájak-Korok-Múzeumok Egyesület* bihari csoportja. A kezdetben 20 fős tagság mára több mint száz főre emelkedett. Néhány éven át a múzeum nem tudott helyet biztosítani a programjaikhoz, de 2003-tól újra a csoport központja lett a Bihari Múzeum, minden hónap első szerdáján nálunk tartják klubfoglalkozásaikat.

1993-ban alapította a Hajdú-Bihar Megyei Múzeumi Szervezet és Berettyóújfalu Önkormányzata Tardy Anna hagyatékából a *Bihari Múzeumért Alapítványt*. Célja a múzeum eszközeinek, tárgyainak fejlesztése, a múzeum szakmai munkájának támogatása. A hagyaték azóta kamatozott, s kiegészült mások, főleg a Biharból elszármazottak, és különböző vállalkozók adományaival. Alapítványunk is közhasznú, vagyona 2003 tavaszán közel 4 millió forint volt.

1993 novemberében alakult meg a *Bihari Népművészeti Egyesület*, mely összefogja a Biharban alkotó népművészeket, népi iparművészeket, kézműveseket, alkotókat, az érdeklődő pedagógusokat. Tagjaink száma több mint 80 fő, közel 20 bihari településről. Az egyesület székhelye a Bihari Múzeum épülete, bár programjai nagy részét 1994 óta a Tavasz körüli Alkotóházban tartja, melyet a város bocsátott díjtalanul az egyesület rendelkezésére. Az egyesület jórészt pályázati pénzekből kézműves foglalkozásokat, bemutatókat, kiállításokat, konferenciákat, országos pályázatokat, alkotótáborokat szervez. Részt vesz kiemelkedő országos népművészeti rendez-

vényeken, mint a Pünkösdi Sokadalom, vagy a Mesterségek Ünnepe. Megalakulása óta tagja a Népművészeti Egyesületek Szövetségének. 1998 óta közhasznú szervezet.

*

A Bihari Múzeum sok tekintetben együttműködik a térség faluházaival, művelődési házaival, önkormányzataival. A Bihari Honismereti Táborok csoportjainak gyűjtőmunkáját szívesen támogatják a települések, mi pedig kutatómunkánkkal segítjük őket. Többek közt a táboros gyerekek közreműködésével készült el az 1990-es évek elején a nagyrábéi és a szentpéterszegi tájház, valamint a hencidai kovácsműhely.

Berettyóújfalu városa az alapítás óta biztosítja a múzeum számára az épületet. Kálvin téri új épületünkben 2001 novembere óta állunk a kutatók rendelkezésére. Ekkor készült el az előadó-kutatóterem is, melynek névadó ünnepsége 2002 januárjában volt. A Tardy Anna teremben azóta több száz néprajzi foglalkozást, múzeumi órát, óvodai foglalkozást, előadást tartottunk. Az oktató-nevelő munkát a teremben található technikai berendezések: TV, videó, diavetítő, epizkóp segítik. Ezeket a Bihar Múzeum Baráti Köre és Bihari Népművészeti Egyesület pályázati pénzekből vásárolta. A terem berendezését pedig a Bihari Múzeumért Alapítvány készítette el.

A viszonylag kései alapítású – még csak 30 éves – múzeumunk sok év mostoha körülmény után, végre méltó helyére került a város központjába, a város első emeletes, 130 éves egykori községháza épületébe. Fáradhatatlan munkálkodás révén jutottunk el oda, hogy ma már büszkén mutatjuk be, mi lett a múzeum vezetőinek, munkatársainak, a múzeum mellett álló civil szervezetek, támogatók kitarásának az eredménye, hogyan lett a Bihari Múzeum a bihari múlt méltó őrzője és tükröje. A faluváros, Berettyóújfalu legnagyobb költőjének, Nadányi Zoltánnak a szavaival valljuk mi is: „*Él Bihar, élteti szent hite!*”

The 30th Anniversary of the Bihari Museum of Berettyóújfalu

Berettyóújfalu is a small town in the eastern part of Hungary in Hajdú-Bihar County. It has been the regional centre of the Bihar area and it used to be the county town for a while, which was a fruitful period in its history. The idea of establishing a local museum was born in the 1950s, and the first local ethnographical collection was opened in 1960. The Bihari Museum was opened 30 years ago, but from the very beginning it had to face serious problems in housing and storing the huge material which had been assembled by enthusiastic local schoolchildren, teachers and museologists. Finances were and are a typical problem for a local, regional museum so enlargement of the collection is normally possible by donations and competition money. The main objective of the museum is to research, preserve, process, publish and display the history, way of life, material and spiritual culture of the people of Berettyóújfalu and other 40 towns and villages in the Bihar region. The museum plays a key role in organising, facilitating and promoting public education and culture, supporting non-governmental organisations that are closely connected to the region's culture and education.

Számvetés

„Az év múzeuma 2004” pályázatról

Deme Péter

A Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület kezdeményezésére és szervezésében 1997 óta minden évben meghirdetett pályázatra, amelynek keretében a résztvevők előző évi tevékenységét értékeli a bíráló bizottság, 2004-ben 9 intézmény adta be anyagát.

A tapasztalt és elismert szakemberekből álló bíráló bizottságot ebben az évben is a Pulszky Társaság és a társkiíró szervezetek (a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Múzeumi Főosztálya, a Nemzeti Kulturális Alapprogram múzeumi kollégiuma, az ICOM /Múzeumok Nemzetközi Tanácsa/ Magyar Nemzeti Bizottsága és a Magyar Nemzeti Múzeum) képviselői, valamint a 2004-ben győztes két múzeum vezetője alkotta. A tagok: Deme Péter, Füköh Levente, Jósvainé Dankó Katalin, Kaján Imre, Keckeméti Tibor, Kriston Vízi József, Pintér János, Vándor László, Vigh Annamária.

Az évek során kialakult gyakorlat szerint a testület a pályázó múzeumok beküldött információit és anyagait, valamint a helyszíni látogatások során szerzett tapasztalatokat megvitatta sokoldalúan értékelte az egyes intézmények 2004. évi tevékenységét és döntött a díjakról. Az ünnepélyes eredményhirdetésre és a díjkiosztásra – hagyományosan – 2005. május 21-én, szombaton délelőtt, a *Múzeumok Majálisa* megnyitóját követően került sor a Magyar Nemzeti Múzeum kertjében.

Az alábbiakban röviden összefoglaljuk a bíráló bizottság értékelését a pályázaton induló intézményekről.

Bihari Múzeum, Berettyóújfalu
(fenntartója a Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatóságát fenntartó megyei önkormányzat)

1974-ben, évtizedes előzmények után alapították a helytörténeti múzeumot, amelynek gyűjteményei és munkatársai négy évvel ezelőtt költöztek át az egykori községháza épületébe, a Közgűjtemények házába. Itt nyitották meg 2003-ban és 2004-ben az új állandó kiállításokat *A táj és az ember – Herpálytól a faluvárosig* címmel. A tárlatok kivitelezése során számos leleményes, költségcsökkentő megoldást alkalmaztak, így azokat – a szűkös pénzügyi források ellenére – magas szakmai színvonalon valósították meg, figyelembe véve a látogatók, elsősorban a diákok igényeit.

A múzeum egész tevékenységére a látogató- és felhasználóbarát szemlélet jellemző. Az ápolott, tiszta környezet, az eligazító táblák, a többfunkciós foglalkoztató helyiség és könyvtár egyaránt annak a korszerű múzeumfel-

fogásnak az érvényesülését mutatják, amely szerint az intézmény a település egyik fontos kulturális központja. A kiállítások megtekintésére érkező látogatókat tanácsokkal, információkkal segítik, a megértést, elsajátítást pedig kiegészítő tárgyak, segédletek, információk anyagok szolgálják.

Az intézmény a településen működő több egyesületnek, szervezetnek, mozgalomnak is helyet ad, zenei, közművelődési, családi programokat szervez. Kiállításai is ingyenesen látogathatók. Központi szerepet játszik a honismereti tevékenység szervezésében, segíti a Bihari Népművészeti Egyesület működését. A helybéliek bevonása, aktivizálása érdekében szorosan együttműködik a Bihari Múzeumért Alapítvánnyal és a múzeum baráti körével.

Jelentős eredményt értek el a műtárgyvédelem terén, a nedves, gombafertőzött raktárban egyebek mellett nagy kapacitású szárítógép beállításával szolgálják a gyűjteményi anyagok megőrzését. Hosszabb távra kidolgozott állományvédelmi tervük megvalósítását a városi vezetés is támogatja, segíti. Folyamatosan végzik a műtárgyak feldolgozását, közkinccsé tételét. Ugyancsak fontosak és a szakmai tevékenység magas színvonalát jelzik a múzeum kiadványai.

Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Igazgatósága – Damjanich János Múzeum, Szolnok
(fenntartója Jász-Nagykun-Szolnok Megye Önkormányzata)

Az intézmény 2004-ben ünnepelte elődje, Szolnok Város Közkönyvtára és Múzeumi Gyűjtőhelye megnyitásának 70. évfordulóját. Ez alkalomból komoly programot valósítottak meg. Jubileumi időszak kiállítását rendeztek a múzeum történetéről, reprezentatív kiadványt és az alapító Balogh Béláról szóló tanulmánykötetet jelentettek meg, utóbbi egész alakos bronzszobrárt avatták fel a múzeum főbejárata előtt, tudományos konferenciát tartottak.

A legnagyobb eseményt a konferencia-központ és műtárgyraktár átadása jelentette. Tulzást nélkül állítható, hogy az épületben elhelyezett egységek napjainknak megfelelő és vidéki múzeumaink közül egyedülálló színvonalat képviselnek. A többszintes épület alagsorába restaurátorműhely és raktárak, a földszintre a történeti gyűjtemények, az első emeletre a néprajzi tárgyak, a második emeletre a régészeti gyűjtemények kerültek. A tetőtérben egy 150 fős, klimatizált konferenciaterem kapott helyet a szükséges kiszolgáló helyiségekkel és itt alakították ki vendégszobákat is.

A Damjanich Múzeum állandó történeti, néprajzi, régészeti és képzőművészeti kiállítási

társai Magyarország szakmailag színvonalas, a közönség számára élvezetesen megvalósított múzeumi bemutatói közé tartoznak. A jól karbantartott kiállításokhoz a háttérrel a most már ideális körülmények között elhelyezett műtárgyállomány és az annak kezelését biztosító – jelentős mértékben számítógépre vitt – nyilvántartások adják meg.

Az intézmény munkatársai jelentős tudományos tevékenységet folytatnak, az elmúlt esztendőben közreműködésükkel száznál több kiadvány jelent meg. 2004-ben közvetlen kapcsolatot alakítottak ki a Finn Üveg-múzeummal és egy finnországi megyei múzeummal, valamint a nagybányai múzeummal és a Máramaros megyei szervezettel. Jól működik a hazai múzeumi szervezetekkel való együttműködés is, ezt bizonyítja a 2004-ben megkötött együttműködési megállapodás a Hajdú-Bihar megyei és a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei múzeumi igazgatóságokkal.

Közönségkapcsolati, közművelődési tevékenységük sokrétű, ezek közül feltétlenül ki kell emelni azt a döntést, amely alapján a megye minden diákja ingyenesen látogathatja a megyei múzeumi szervezet valamennyi intézményének kiállítását. Ugyancsak jelentős és sikeres program a szolnoki Szigligeti Színházzal közösen szervezett nyári színházi esték sorozat a múzeum díszudvarán.

Petőfi Szülőház és Emlékmúzeum, Kiskőrös
(fenntartója Kiskőrös Város Önkormányzata)

Petőfi Sándor kiskőrösi szülőháza a költő halála óta a nemzeti kegyelet zárandokhelye. Ez az adottság és a város közösségének ilyen irányú felfogása élő kultuszt teremtett körülötte. Az intézményt 1951-ben nyilvánították múzeummá, amikor már megfelelt a múzeumokkal szemben támasztott követelményeknek. Gyűjtőkora a Petőfi-relikviákra, a költő életművéhez kapcsolódó tárgyi, illusztrációs és hangzó emlékekre koncentrálódik. Egyedülálló formája a hagyományok őrzésének és teremtésének a Petőfi verseit idegen nyelvre fordító külföldi poéták szoborparkja, amely nemzetközi együttműködéssel alakult ki és gazdagodik.

A múzeum fenntartója 1998 óta a város önkormányzata, mely jelentős támogatásokkal fejlesztette az intézményt, segítve abban is, hogy munkájuk jobban megfeleljen a látogatók igényeinek. A korszerű képzőművészeti raktár, a kiállítási galéria, a dolgozók munkakörülményeit, a látogatók jó komfortérzetét szolgáló építkezések hozzájárultak, hogy e kicsiny intézmény nagy kisugárzású múzeummá váljon. Az így kibővített kereteket a néhány fős lelkes és szakmaszerető munkatársi gárda gazdag tartalommal tölti ki a

nagy hozzáértéssel és invenciózusan dolgozó igazgató irányításával.

A Petőfi életútját sok új ötlettel és esztétikusan bemutató új állandó kiállítás, a költő verseit illusztráló gyerek munkák időszaki kiállítása, országos, sőt nemzetközi szintű irodalmi rendezvények neves irodalmárok közreműködésével, a „Petőfi szilvesztere” című egyedülálló rendezvény kiemelkedő jelentőségű és látogatottságú. Külön említést érdemel a szlovák tájház létrehozása, amely a néprajzi szakág megjelenését, bemutatását szolgálja.

Egyre több és színvonalasabb kiadvány készül és jelenik meg a múzeum részvételével. A folyamatosan gyarapodó gyűjtemények raktározása korszerű, rendje megfelelő, nyilvántartására hamarosan bevezetik a számítógépes formát.

Mindezek az eredmények együtt hozzájárultak ahhoz, hogy az elmúlt néhány évben a múzeum országosan is figyelemre méltó eredményeket ért el.

Szatmári Múzeum, Mátészalka

(fenntartója a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Múzeumok Igazgatóságát fenntartó megyei önkormányzat)

Az 1972-ben alapított intézmény az ország keleti, „eldugott” sarkában meghúzóódó kisváros patinás utcájában áll, szépen felújított, tiszta és rendezett, egyemeletes szecessziós villaépületben. A ház nagy kertjében védőtető alatt helyezték el a méltán híres kocsigyűjteményt.

A múzeum a város egyik (talán legfontosabb) szellemi-értelmiségi központja, amit a helyi közönség is elismer és értékkel. Ezt jelzik egyes időszaki kiállításai éppúgy, mint az a tény, hogy a villához kapcsolódó galéria-toldaleket a városi vállalkozások adományként építették meg. A város és az intézmény jó együttműködését jelzi az is, hogy Mátészalka elnyerte a „Múzeumpártoló önkormányzat” címet.

Az állandó kiállítás és a gyűjtemény kiemelkedő része a kocsigyűjtemény, amelyet az igazgató nagy gondossággal és felkészültséggel gyűjtött be, gondoz és dolgoz fel, amint ezt tudományos kiadvány is igazolja. A kevés értelmezett feliratot a látogatók számára biztosított vezetés egészíti ki. A múzeum lépcsőházában a táj ma is meglévő szépségeit és természeti értékeit, a kapualjban lévő színes fotósorozat pedig Mátészalka építészeti örökségét mutatja be.

A gyűjtemények leltározottsága még nem teljes (leíró kartonok nincsenek), az új típusú leltárkönyvek használatát, valamint a digitális nyilvántartás bevezetését a közeljövőben tervezik. A ki nem állított tárgyi anyagot a pince- és padlásraktárakban tárolják. A meglehetősen mostoha körülményekben a közeli jövőben történik változás: a tetőteret alakítják majd át korszerű raktárrá.

A múzeumnak van jövőképe, és sokat is tesz ennek megvalósítása érdekében. A megyei szervezet tervei szerint tematikus bővítés előtt

áll: a régió természettudományos múzeumát Mátészalka mellett, egy helyreállítandó kastélyban kívánják berendezni, s ez szervezetenként a Szatmári Múzeumhoz fog tartozni.

Terror Háza Múzeum, Budapest

(fenntartója a Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány)

Az intézmény alapítása és megnyitása óta kiemelkedik a „tematikus múzeumok” köréből. 2004-ben az állandó kiállítás magas szintű működtetése mellett a holokauszt-évforduló középpontba helyezésével bizonyította, hogy nem „egyoldalú” a terror megjelenítésében.

A múzeum iránti érdeklődés rendkívüli, látogatóinak száma 2004-ben megközelítette a 250 ezer főt. A gyakori várakozás után szakszerű és érdekesítő vezetés segít az eligazodásban. A látogatók (köztük a nagyobb diákok is) fegyelmetten, a hely szelleméhez illően járnak végig a kiállítás helyszíneit. Érzékelhető, hogy a tervezéskor maximálisan figyelembe vették a megcélzott közönség viselkedési szokásait. A „Jaj a legyőzötteknek” című, az internálásokról szóló időszaki kiállítás például szinte az utolsó történelmi pillanatban vállalta ennek a nem népszerű és sok keserűséget is felszínre hozó témakörnek a bemutatását. Minden tárlaton számos korszerű bemutatási eszközt és módszert is alkalmaznak.

A Terror Háza Múzeum kiállításairól, közönségforgalmi tereiről és közönségkapcsolati munkájáról csak felsőfokokban lehet beszélni. A látogatók fogadása kulturált és udvarias, a tájékoztatás különböző szintjei (feliratok, elvihető szóróanyagok, megvásárolható nyomtatott és elektronikus kiadványok) példa értékűek, átgondoltak és következetesen megvalósítottak.

2004-ben a holokauszt évfordulója jegyében több időszaki kiállítást rendeztek, konferenciát tartottak, kiadványokat jelentettek meg. Ebbe a sorba tartozik a Hódmezővásárhelyen, az egykori zsinagógában megnyitott kiállítás, amely teljes egészében az intézmény szakmai munkájának eredménye. Ez a törekvés igen csak kiemelkedően érdemes: a személyi, technikai és pénzügyi lehetőségeivel élő múzeum nem maradt meg saját falai között, hanem – mintegy missziót teljesítve – megmutatja, ahol csak lehet, a terror kíméletlenségét és embertelenségét. A Terror Háza Múzeum fontos szerepet játszott abban, hogy a sajnálatos évfordulóról, a szörnyű eseményekről Magyarországon méltó módon emlékeztek meg.

Az intézmény működése alig három éve során mind a muzeológus és történész szakma, mind pedig a közönség körében nemzetközi elismerést vívott ki. Ezt igazolja, hogy 2004-ben elnyerte „Az év európai múzeuma”, valamint a „Vendégbarát múzeum” pályázat különdíját.

Ugyanakkor a múzeum fontos feladata, hogy a jelenlegi, nem hiteles számítógépes tárgynyilvántartás mellett, helyett megkezdjék a jogszabályokban előírt gyűjtemény-feldolgozást.

Thorma János Múzeum, Kiskunhalas

(fenntartója a Bács-Kiskun Megyei Múzeumok Igazgatóságát fenntartó megyei önkormányzat)

A kiskunhalasi múzeumot 1874-ben alapították. Fő profilja a helytörténet, a régészet és a néprajz, emellett a település és környéke egyik kulturális központja. Gazdag anyaga, szép kiállításai, nívós kiadványai és színvonalas működése alapján elnyerte „Az év múzeuma 1998” pályázat fődíját.

A korábban készült állandó kiállítások működtetése mellett a múzeum 2004-ben felújította a kiskunhalasi mezőgazdasági eszközöket bemutató, eredetileg 1870-ben megnyitott tárlatát. Kilenc időszaki kiállítást rendeztek, köztük az 1999 és 2004 közötti időszak új szerzeményeit bemutatót, illetve az intézmény alapításának 130. évfordulójára készítettet. Újabb szép és fontos kiadványaik jelentek meg, részben ugyancsak az évfordulóhoz kapcsolódva. Folytatták múzeumpedagógiai tevékenységüket, interaktív múzeumi memóriajátékok készítették a látogatóknak és foglalkoztató füzetet a gyerekeknek.

Tovább folytatták a kiegészítő pénzügyi források felkutatását és felhasználását, a múzeum mintegy 3 millió, a Halasi Múzeum Alapítvány közel 10 millió forintot tudott a múzeum feladataira, céljaira fordítani.

A gyűjteményi, szakmai munka, a raktározási helyzet megfelelő. Jelentősen gyarapodtak a gyűjtemények, folyamatos volt az állományvédelmi és nyilvántartási munka. Biztonsági szempontból jelentős fejlemény a füstérzékelők és a külső mozgásérzékelők felszerelése.

A fenntartóval, a helyi önkormányzattal és a szakmai, társadalmi szervezetekkel az intézmény kapcsolatai folyamatosak és gyümölcsözőek. A múzeumban van a Kiskunhalas Történelmi Közalapítvány központja, a munkatársak az itt folyó munkában is kiemelkedő szerepet játszanak, akárcsak a város kulturális életének más területein.

Vay Ádám Múzeum, Vaja

(fenntartója a Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatóságát fenntartó megyei önkormányzat)

A településen 1964-ben hoztak létre helytörténeti gyűjteményt. Az intézménynek kezdettől helyet adó műemlék épület, a Vay család kastélya 2000 és 2004 között teljes felújításra került. Ezt követően nyitották meg „A Felső-Tisza vidék szerepe a Rákóczi-szabadságharcban” című új állandó kiállítást, majd az év folyamán további öt időszaki tárlatot. Az állandó kiállítás a magyar történelem e fontos és ismert szakaszának ehhez a vidékhez kapcsolódó eseményeit tárja a látogatók elé hangulatos, enteriőrökben és tárgyakban gazdag megoldással. Valamennyi kiállított műtárgyat előzetesen restaurálták.

A múzeum alapításának 40. évfordulóját több programmal ünnepelte. Ezek közül kiemelkedett a Rákóczival és a kuruc korról foglalkozó tudományos konferencia, a múze-

umalapító Molnár Mátýásról történt megemlékezés és Mikes Kelemen bronzszobrának felavatása.

Az intézmény folytatta hagyományos programjait, köztük a téli művészeti alkotótábort, a XI. Vajai Nemzetközi Művésztelepet, illetve a hozzájuk kapcsolódó időszak kiállítását. Szerény gyűjteményének feldolgozottsága megfelelő, őrzéséhez azonban korszerűbb raktári rendszerre lenne szükség.

A múzeum kiállításai, rendezvényei, külső programoknak helyszín biztosításával, a baráti kör tevékenységének szervezésével járul hozzá a kistérségi kulturális életének gazdagításához, nagy figyelmet fordítva a helyi hagyományok megőrzésére, gazdagítására.

Vízellátás-történeti Gyűjtemény (Kút múzeum), Orosháza
(fenntartója a Városi Vízmű Üzemélnökség)

1983-ban egyéni kezdeményezésre jött létre a kutak történetét bemutató szakgyűjtemény. Működtetője, egyben a helyi honismereti mozgalom szervezője, Kiss Horváth Sándor 2001-ben elérte, hogy egy megüresedő szivattyúház is kiállítási helyszínné válhasson. Így most az egykori városi vízmű bekerített területén különböző víznyerő eszközök láthatók, míg az új helyen 2002 októberétől házilag installált formában a kutak és a vízellátás történetét, illetve a környezetvédelem fontosságát bemutató tárlat látogatható.

A műszaki – elsősorban a víz felhasználásával kapcsolatos – hagyományok megőrzése, népszerűsítése és gazdagítása iránt elkötelezett gyűjteményvezető saját kétéves munkájával, széles körű helyi kapcsolataival következetesen törekszik a kis intézmény fejlesztésére, a gyűjtemény gyarapítására és szabályszerű kezelésére. A kiállításban számos sajátos és érdekes ötletet valósított meg, mint például a különböző mennyiségű vízzel teli üveg poharak „zenei” megszólaltatása, a kútásás és fúrás mint „szakma” bemutatása, az ivó- és vízfordó edények blokkja (a mai Nato-kulacsig bezáróan).

Az intézmény méretéhez és jelentőségéhez képest komoly hazai és részben nemzetközi ismertségre tett szert az elmúlt években. Csak remélni lehet, hogy a város e sajátos, egyedülálló látványossága, érdekessége a jövőben könnyebben megtalálható lesz, miként azt is, hogy lesz, aki majd átveszi, továbbviszi és továbbfejleszti ezt a lelkes lokálpatrióta, a helyi és nemzeti értékek megőrzését egyetlen céljának tekintő gyűjteményvezető által menedzselte intézményt.

A PÁLYÁZAT DÍJAZOTTJAI

„Az év múzeuma 2004” kitüntető cím,
első kategória (1,5 millió Ft)

Damjanich János Múzeum, Szolnok

„Az év múzeuma 2004” kitüntető cím,
második kategória (1 millió Ft)

Terror Háza Múzeum, Budapest

„Az év múzeuma 2004” kitüntető cím,
harmadik kategória (0,5 millió Ft)

**Petőfi Szülőház és Emlékmúzeum,
Kiskőrös**

Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi
Egyesület különdíja (300 ezer Ft)

Völgységi Múzeum, Bonyhád

ICOM Magyar Nemzeti Bizottsága
különdíja (300 ezer Ft)

Szatmári Múzeum, Mátészalka

NKÖM Múzeumi Főosztálya különdíja
(300 ezer Ft)

Bihari Múzeum, Berettyóújfalu

Magyar Nemzeti Múzeum különdíja
(300 ezer Ft)

Vay Ádám Múzeum, Vaja

*Minden további résztvevő a bíráló bizottság
elismerő oklevelét érdemelte ki.*

Völgységi Múzeum, Bonyhád
(fenntartója Bonyhád Város Önkormányzata)

A helyi önkormányzat fenntartásában működő intézményt létrehozása, 1987 óta Szóts Zoltán igazgatja. A kisvárosban ma nincs jelentősebb ipar, sem jelentősebb idegenforgalom. Ebben a közegben alapvető feladat a több nemzetiség által kialakított helyi tradíciók őrzése, ápolása, népszerűsítése. Ezen a téren széles körű összefogással, a múzeum aktív közreműködésével született meg a „Székely ház”, amely az erre a tájra került székelyek emlékét, hagyományait őrzi. A bukovinai székely lakószoba, a szövő- és fafaragóműhely berendezése, prospektusának elkészítése mind az utóbbi munkáját dicséri.

Az intézmény gyűjtési és kiadványozási tevékenysége a lehetőségeihez mérten kimagasló. A restaurálási munkákat (saját szakember hiányában) a szekszárdi múze-

um közreműködésével oldják meg. A raktározás feltételeit az önkormányzat segítségével jelentősen sikerült javítani. Az új, 30 m²-es raktár berendezésének árára ugyan sikertelenül pályáztak, azonban a jó helyi kapcsolataik útján mégis megszerezték. Így kialakult a tematikus raktárrend és megtörtént a jelentős viseltörténeti anyag elhelyezése. A nyilvántartásban fontos eredmény, hogy a német és székely nemzetiségre vonatkozó fotótári anyagot sikerült számítógépre vinni. A múzeum épületét szerény lépésekben, de folyamatosan tartják karban. A régi állandó kiállítás festését felújították, a külső ablakok cseréje és részleges mázolása megvalósult. Mindezt úgy oldották meg, hogy összesen két szakembere van a múzeumnak.

Az intézmény leginkább kiemelendő tevékenységi területe a közművelődés, a kulturális szervező szerep. Gyakorlatilag minden, Bonyhádon történő kulturális és hagyományőrző programnak részese. Rendkívüli történelm-órákat és tárlatvezetéseket tartanak a diákságnak. Múzeumbaráti körük rendszeres ismeretterjesztő, könyvkiadó és -ismertető tevékenységet végez.

Lásd még – See also: Képmelléklet I-IV.

The “Museum of the Year 2004” Competition

The competition was initiated by the Pulszky Society in 1997. Since then the Museum of the Year Awards have been given out every year. This year 9 institutions entered and the jury decided after processing the information provided by the museums and from personal observations. The prize giving ceremony is traditionally held in the framework of the Museum Day in May every year. This time awards were given to 7 museums. First prize winners were: Damjanich Museum, Szolnok with its modern, attractive, high-quality new premises, services and professional accomplishments; Terror Háza Múzeum (House of Terror Museum), Budapest for its outstandingly visitors-friendly services; Petőfi Birthplace and Memorial Museum, Kiskőrös, the centre of the great poet's cult for its new and popular initiatives. Other competitors (all from the country) were: Bihari Museum, Berettyóújfalu; Szatmári Museum, Mátészalka; János Thorma Museum, Kiskunhalas; Ádám Vay Museum, Vaja; Völgységi Múzeum, Bonyhád; Water Supplies Collection (Museum of Wells), Orosháza. Most of these institutions are local historical and ethnographical collections, centres of local culture and learning, therefore their activities are very important for the public. This article gives short description of all these competing institutions.

Néprajzi Látványtár a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban

Tanulmányi raktár a muzeológia szolgálatában

T. Bereczki Ibolya

Ha egy magyarországi múzeumban feltesszük a kérdést muzeológus kollégáinknak, hogy szeretnek-e leltározni, leíró kartont írni, vagy szakmai revíziót készíteni, nagy valószínűséggel egyértelmű választ kapunk.¹ A műtárgyak nyilvántartása szakmánkban hosszú éveken, évtizedeken keresztül a múzeumi feladatok mumusa volt. Ily módon a leltározó muzeológus presztízse lecsökkent, ezáltal teljesen érthető, ha a múzeumban dolgozó szakemberek elsősorban a tudományos kutatómunka felé fordultak. A Szabadtéri Néprajzi Múzeumban az utóbbi évtizedben jelentős szemléletváltás zajlott le e terület szerepében: a nyilvántartás súlya, különösen a számítógépes nyilvántartásé, a digitalizálásé folyamatosan erősödött.

Általános tendenciaként figyelhetjük meg szakmánkban, hogy mindezzel együtt a tudományos kutatómunka és a muzeológiai tevékenység megítélésében, „párharcában” a muzeológusi munka jelentősége megnőtt. Történik mindez annak ellenére is, hogy éppen a néprajzos muzeológusok országos továbbképzésén, 2004-ben Mezőkövesden komoly vita bontakozott ki arról, hogy tudományos intézmény-e egyáltalán a múzeum, illetve, létezik-e a muzeológia mint önálló tudomány?

A magyarországi közgyűjtemények sorában a magyar néprajz második országos múzeuma, az 1967-ben alapított Szabadtéri Néprajzi Múzeum – amelynek új Igazgatási Épületében 2003 augusztusára megvalósult a Néprajzi Látványtár – sajátos előzmények után született. A Néprajzi Múzeum Falumúzeum Osztálya munkatársai gyűjtötték az első tárgyakat, bontották az első épületeket a „központi magyar skanzen” számára. Az intézmény 1972-től jogilag önállóvá vált, de még három éven keresztül a Néprajzi Múzeum főigazgatójának irányítása alatt állott.

Hoffmann Tamás 1970-ben készített, azóta többször módosított telepítési koncepciója alapján építjük jelenleg is a múzeum állandó kiállításait. Kilenc tájegységben, közel négyszáz, többségében berendezett objektum jeleníti meg a XVIII. század második felétől a XX. század első feléig tartó időszak falusi és mezővárosi kultúráját. A Szabadtéri Néprajzi Múzeumot áttelepített épületekkel valósítjuk meg, és eredeti néprajzi tárgyakkal rendezzük be.

A múzeum első megépült tájegységét, a Felső-Tiszavidéket (1973) a Kisalföld (1987), a Nyugat-Dunántúl (1993), majd az alföldi mezővárosi utcásor (1994-1998) épületei követték. 2000-ben adtuk át a Bakony, Bala-

ton-felvidék tájegységet, 2005 júniusától pedig látogatható a Dél-Dunántúl három megye hagyományos kultúráját bemutató gazdag épületegyüttese. Jelenleg épül, és terveink szerint 2006-ban adjuk át az észak-magyarországi bortermelő mezővárosok építészetét és életmódját megelevenítő tájegységet. A több mint három évtizedes tevékenység során mindenkori a múzeum telepítési tervéhez maximálisan igazodva kellett a gyűjteménygyarapítás és műtárgyvédelem koncepcióját alakítani.

1967-től az 1990-es évek elejéig intézményünk krónikája többek között arról szól, hogy évente három-négy, gyakran ötezer tárgy „ömlött” be a múzeumba az erőltetett ütemű bontások, gyűjtések, tárgyvásárlások során. A múzeumi raktárkapacitás kiépítése még csak követni sem tudta ezt az ütemet, s csupán napjainkban nyílik rá lehetőségünk, hogy felszámoljuk azokat az ideiglenes műtárgyraktárainkat – gyakran az állandó kiállítások egy-egy pajtáját, kamráját –, amelyekben évtizedeken keresztül tároltuk kényszerűségből műtárgyainkat.

A múzeum előtörténetéből az is kiderül, hogy az 1970-es években a megvásárolt néprajzi tárgyak sokszor eredeti lelőhelyükön, egy-egy faluban összegyűjtve évekig vártak múzeumba szállításukra, s ezáltal remélt jobb sorsukra. Sajnálatos módon, a telepítési koncepció megvalósításában éppen a műtárgy, a műtárgyak elhelyezése, a múzeumba kerülő darabok kezelése és raktározása hosszú időn keresztül háttérbe szorult, a múzeum infrastruktúrája az építés során folyamatosan az ideiglenesség jegeit mutatta.

Az utóbbi évtizedben a gyűjtemény gyarapítása, fejlesztése, gondozása teljes egészében a múzeum építési, telepítési koncepciójának megvalósítását szolgálja. A 2003. évin kívül két határáról van az önállóvá vált múzeum műtárgynyilvántartásának történetében. Az első az 1990-es, ekkor tért át a Szabadtéri Néprajzi Múzeum a Textar nevű, DOS alapú szöveges adatbáziskezelő alkalmazására. Ennek a múzeumi nyilvántartási rendszerre történő kiépítését a nyilvántartási osztály akkori vezetője, Ráduly Emil végezte el. Ettől az időponttól kezdve valamennyi, az állandó kiállításokban lévő műtárgy, és a teljes éves gyarapodás tárgyai a szöveges adatbázisban megtalálhatóak voltak, mégpedig a múzeumi nyilvántartás szabályai szerint a leltárkönyvben, a gyarapodási naplóban és a leírókartonon szereplő összes adatukkal együtt. Az adatbázist alkalmaztuk a múzeumi mozgási napló vezetésére, valamint kiépítettük a restaurálási adatbázist is.

A következő határáról a múzeum történetében 1997 volt, amikor megkezdődött új Üzemi Épületünk első ütemének az építése. Az épületegyüttest 2000-ben vehettük birtokba, és korszerű műtárgyraktárakat alakítottunk ki benne. A műtárgykezelés kulcsa a jó raktár és a gondosan elhelyezett, rendben lévő tárgy, hiszen digitalizálni csak azt a tárgyat lehet és szabad, amelyik bemutatható állapotba kerül a muzeológus, a gyűjteménykezelő és a restaurátor keze munkája nyomán. Ezekben az új, részben klimatizált raktárakban

Részlet a néprajzi látványtárból – Detail of the Ethnographic Model Collection

Részlet a néprajzi látványtárból – Detail of the Ethnographic Model Collection

a textilgyűjteményünket, a szakrális tárgyaink gyűjteményét és a kis berendezési tárgyak gyűjteményét helyeztük el, valamint egy három szintes előkészítő raktárat alakítottunk ki, ahol külön kezelhetjük a bejövő, még kezeletlen tárgyakat, a leírásra, leltározásra váró tisztított tárgyakat, illetve a harmadik fázisban a kiállításra előkészített, épületenként szétválogatott, restaurált, fotózott darabokat.

Hogyan jut el egy tárgy az állandó kiállításig, hogyan kerül a Néprajzi Látványtárba, majd az Internetre? A kiválasztás célja többféle lehet: állandó kiállításra előkészített darab, időszaki kiállításra szánt tárgy, esetleg más múzeum számára kölcsönzött műtárgy, illetve a most megvalósult korszerű tanulmányi raktárban, a Néprajzi Látványtárban történő elhelyezés.

Hogyan lesz a valóságból látvány? A Magyarországon egyedülálló kiállítási forma megvalósításai a tárgy útjának főbb állomásai a következők voltak: a múzeumba újonnan bekerülő darabok elsődleges regisztrálása, majd a számítógépes adat rögzítés, s ezt követi a tárgy tisztítása. Ez kulcskérdés, hiszen a múzeumnak több évtizedes hagyománya, hogy a tárgyak teljes megtisztítása a leltározás után történik meg. Ez még közöttünk, itt dolgozó kollégák között is időnként jelent nézetbeli különbségeket, hiszen nem mindig ugyanazt látja a muzeológus leltározáskor egy tisztított és egy tisztítatlan tárgyon. Arra törekszünk, hogy az elsődleges regisztrálás után tisztítás következzen, s ezután kerüljön sor a leltározásra, majd a teljes leírásra. Ezt követően jön a konzerválás, illetve restaurálás abban az esetben, ha – a fenti szempontok alapján – kiállításon történő bemutatásra kiválasztott tárgyról van szó.

A restaurált tárgyakat 1998 óta digitális technikával fotózzuk, s a fotózás után helyeztük el a kiállításban vagy a raktárban. A teljes folyamat valamennyi fázisát rögzítjük az adatbázisban, egészen addig, hogy a tárgynak mi a helye, pozíciója a raktárban, illetve mely állandó kiállításban, mely tájegység mely épületének melyik helyiségében, melyik falon vagy egyéb helyen található.

Egy további fontos tényezőre, a műtárgy revíziójára külön is fel kívánom hívni a figyelmet, amikor a tárgy útjáról beszélünk a raktártól az Internetig. Ez gyakran mellőzött tevékenység a muzeológus számára, pedig a múzeumi törvény előírásai szerint tízévenként minden egyes múzeum minden egyes gyűjteményében teljes műtárgyrevíziót kell elvégezni. Azt hiszen, ha feltesszük a kérdést, hogy ezt mennyire tudjuk betartani, sokan egyértelmű nem választ adnának.

Természetesen behatároltak a lehetőségeink arra vonatkozóan, hogy évente mennyi tárgyat tudunk revíziózni, az már azonban döntés kérdése, s a fejekben, a muzeológus és a főigazgató fejében dől el, hogy mennyit akarunk revíziózni. A döntés mindenképpen meghatározza az adott intézmény éves munkatervét, vállalt feladataink ütemezését és költségtervének kialakítását.

1998-ban a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban hosszú távú műtárgyrevíziós program indult el. Akkor mérlegettük, hogy ha minden tárgyunkat revíziózni akarnánk, mondjuk egy év alatt, akkor arra az egy évre be kellene zárunk a múzeumot, le kellene állítanunk minden egyéb munkafolyamatot. Igaz, hogy egy év alatt valószínűleg elkészülnék a munkával, de

mi történne közben a látogatókkal, a kiállításainkkal, a programjainkkal? Láttuk, hogy ez nem járható út, így azt a célt tűztük ki, hogy a múzeum valamennyi egyéb tevékenységével – kiállítás előkészítés, tárgygyűjtés, konzerválás, restaurálás, tudományos kutatás, a kiállítások működtetése – párhuzamosan évente három-négyezer műtárgy revízióját végezzük el.

A műtárgyrevízió koncepciójának kialakításakor (készítette T. Bereczki Iboolya Ráduly Emil és Bíró Friderika közreműködésével) a Szabadtéri Néprajzi Múzeum Műtárgygyűjteménye mintegy 40 000 leltározott tárgyat számlált, így realitásnak tűnt a terv, amellyel tíz év alatt befejezhetjük a teljes körű műtárgyrevíziót.

A revíziót úgy kívántuk megvalósítani, hogy az ne pusztán egy raktári állományellenőrzésre szolgáljon, hanem amikor a tárgyakat kézbe vesszük, akkor nézzük meg a leírókartonon szereplő adataikat, s amennyiben szükséges, végezzük el a leírás kiegészítését, korrekcióját. Esetenként bizonyos megnevezésbeli, tartalmi és leírásbeli egységesítést, szabványosítást is indokoltnak láttunk, hiszen a múzeum története során közel harminc néprajzos muzeológus neve került be az adatbázisnak a leltározó nevet rögzítő mezőjébe, s a leírások között igen gyakran rendkívül nagy eltéréseket figyelhettünk meg mind tartalmi, mind formai szempontból.

1998 óta éves szinten gyakorlatilag teljesítettük a 3000 darabos revíziós tervet, s ezzel a szűk értelemben vett revízió túl jelentős adatkiegészítéssel és egységesítéssel is növeltük a műtárgyállomány szakmai információs értékét.

A Néprajzi Látványtár megvalósításában kulcskérdés volt, hogy 2002-re befejeztük a teljes műtárgy gyűjteményünk adatainak rögzítését a Textar szöveges adatbázis kezelőben. Ezt követően végezhetjük el 2003 nyarán az akkor 42 000 tárgy adatait tartalmazó adatbázis konvertálását az Ariadne programba. Először egy felhasználós változatában vásároltuk meg a kifejezetten múzeumi alkalmazásra kifejlesztett programot, s a fejlesztővel, Ország Györggyel, valamint Ráduly Emillel együttműködve a konvertálás sikeresen, gyakorlatilag információvesztés nélkül megtörtént. A Windows alapú alkalmazás révén a szöveges adatbázist összekapcsolhattuk a tárgyak digitális képével. A 2003-ban az NKÖM-IHM pályázati támogatásával beszerzett Ariadne/EMIR hálózatos verzió mindezeket túl lehetővé tette mind az intranetes, mind az internetes megjelenítést.

Hogyan jut a tárgy a Néprajzi Látványtárba?

Új igazgatási épületünk alapkövetétele 2002. október 24-én volt. Ebben egy raktárcsarnokot terveztünk, amely az akkori kiviteli terven még csak mint egy üres doboz szerepelt. A kormányzati politika segítségével, a beruházás kibővítésével anyagi lehetőséget kaptunk, s a három-öt évvel későbbre tervezett programot 2004. augusztus 26-ra megvalósítottuk a Néprajzi

rajzi Látványtár részleges berendezésével. Ez a raktárcsarnok teljes elkészülésekor mintegy 2 000 négyzetméteren, két szinten fogadja be a tárgyakat, és mintegy 15 000 darab végleges elhelyezésére alkalmas.

Milyen tárgyak kerülhetnek a Látványtárba?

Hogy a kérdésre válaszolhassunk, először hazai példákat kerestünk. Ilyenek a valóságban gyakorlatilag nem léteztek, azonban néhány külföldi mintával volt szerencsénk megismerkedni. Cseri Miklós, Sári Zsolt s jómagam a holland-magyar múzeumi együttműködés keretében nagyon sokat tanultunk műtárgyvédelemről és korrekt raktári körülmények kialakításáról holland múzeumi gyűjteményeket tanulmányozva. 2003 februárjában szakmai tanulmányút keretében Bécsben jártunk, ahol jó néhány tanulmányi raktárat tekinthettünk meg. Cseri Miklós pedig az Egyesült Államokból hozott tapasztalatokat, ismereteket, fényképeket, s ezeket használva alakítottuk ki az első elképzeléseinket.

A raktárcsarnok tervezése építészekkel és műtárgyvédelmi szakemberekkel közösen zajlott. A munkába bevontuk Járó Márta-t, aki hasznos és konkrét tanácsokat adott arra vonatkozóan, hogy milyen paraméterekkel kell egy ilyen raktárcsarnoknak rendelkeznie ahhoz, hogy megfelelő, a tárgyak számára alkalmas körülményeket teremthessünk benne, elérhető áron. A Néprajzi Látványtárban a levegőbefűvő-, elszívó rendszer szabályozza a páratartalmat. Ma Magyarországon egy múzeum számára még irreálisan nagy az összeg, amellyel megépíthető és működtethető lenne egy ilyen nagy tárgymennyiséget befogadó klimatizált műtárgyraktár. Tehát, a realitásokat figyelembe vevő megoldást választottunk úgy, hogy amennyiben szükségessé válik a páratartalom további szabályozása, azt egyedi, mozgatható készülékekkel oldjuk meg. A beépített polcrendszer önördő szerkezetű, tűzi horganyzású, változtatható polcmagasságú állványzat, perforált horgany hátlapokkal, és sínen mozgó biztonsági üvegből készült, zárható ajtókkal. A Néprajzi Látványtár nagy méretű berendezési tárgyait natúr falapokból összeállított dobogókon és guruló falállványokon helyeztük el.

A berendezés legfontosabb alapelve az volt, hogy a Látványtárba csak tisztított, konzervált, és lehetőség szerint kiegészített, illetve restaurált tárgy kerülhet. A Szabadtéri Néprajzi Múzeum történetében is előfordult – mint nyilván sok magyarországi intézményben –, hogy egy időszaki kiállításon szereplő, szépen rendbetett, restaurált tárgy a bontást követően visszakerült a raktárba, oda, ahol a többi, kezeltlen, jobb sorsára váró darabbal együtt újra piszkolódott, porosodott, vagy éppen a nedveség károsította. Ezen a szemléleten és helyzeten akartunk gyökeresen változtatni.

A Látványtárban bemutatandó tárgye gyűjte-

seket Sári Zsolt, Cseri Miklós, majd Kemecsi Lajos kollégáimmal közösen választottuk ki, s alakítottuk ki a berendezési koncepciót. 2003 februárjától gyűjteménykezelő kollégáinkkal, valamint a Restaurátor osztály munkatársaival jelöltük ki a műtárgyakat. Ezután a következő munkafolyamatok zajlottak: tárgylista készítés, szállítás, a tárgyak kezelése, a műtárgyrevízió az említett szempontok szerint, a módosítások adatainak rögzítése az adatbázisban, tárgyfotózás, majd a berendezés. Végül az összefoglaló szövegek írása, a leltári számok elhelyezése a tárgyak mellett, és megjelenítés az Interneten. A berendezésre az épület alsó szintjén kialakított vitrinsorban és a felső szint megkezdett galériáján mindössze négy-öt nap állt rendelkezésre, s a munkában a múzeum majdnem teljes munkatársi gárdája, valamint néprajz szakos egyetemi hallgatók vettek részt. Minden egyes tárgy előtt leltári számot helyeztünk el, ez az azonosítás és visszakeresés alapja.

A Néprajzi Látványtár építésének és berendezésének első üteme készült el 2003. augusztus 26-ára. Az előzetes elképzelésünk 1800 tárgy elhelyezése volt, erre az időpontra azonban ennél lényegesen több, 2308 tárgy került a polcokra. A második ütem a jelenlegi alapterületen a rendelkezésre álló vitrinek feltöltése, és a galériaszint teljes megépítése 2004 májusára. A harmadik ütem a most még üres csarnok-rész beépítése lesz, ahol a textilgyűjteményt kívánjuk elhelyezni, és egy kutatólaboratóriumot alakítunk ki.

A Néprajzi Látványtár nem statikus kiállítás, tárgyai mozognak, hiszen maga a gyűjteményi raktár szolgálja a készülő állandó kiállításokat. Az épülő Dél-Dunántúl tájegységünk leendő berendezései közül nagy számban találunk itt már restaurált, kiállításra előkészített bútorokat, háztartási eszközöket, kerámiát, és megkezdtük következő tájegységünk, a Felföldi mezőváros muzeológiai előkészítését. A restaurált tárgyak, amíg az építkezés zajlik, a Néprajzi Látványtárban kapnak helyet. A számítógépes adatbázis tartalmaz raktári pozícióra vonatkozó információt, így könnyű a keresett tárgyat megfelelő dokumentálással kiemelni, illetve másikat a helyére tenni. Amikor ezek kikerülnek a tájegységi kiállításokba, az új gyűjtésű darabokat helyezzük el a Látványtárban.

A tanulmányi gyűjtemény lehetőséget teremt a kiállításokból műtárgyvédelmi okból bevont tárgyak bemutatására is. Az állandó kiállításainkban bizonyos darabok veszélyeztetettek: régiek, esetleg igen ritkák, vagy olyan állapotúak, hogy tartósan nem viselik el a földfalú épületeket, a hőmérséklet ingadozásainak kitett kiállítási közeget. A Kisalföld tájegység bejáratánál áll a XVIII. század második feléből származó Nepomuki Szent János szobrunk. Bár télire védőponnyával óvtuk, mégis az utóbbi években a szobor kőanyaga rohamosan pusztult, mállott. Ebben az évben a Nemzeti Kulturális Alapprogram Múzeumi Kollégiumához

benyújtott eredményes pályázatunk segítségével sikerült restauráltatnunk, s a restaurálás során elkészítettük a másolatát is. Ma a restaurált eredetit a Látványtárban őrzük és tárjuk az érdeklődők elé, az igazán jó minőségű, hiteles másolat pedig a Kisalföld tájegységben fogadja a látogatóinkat.

*

A legfontosabb célja a tanulmányi gyűjteménynek, hogy a tárgyat és a tárgyra vonatkozó információt egyaránt hozzáférhetővé teszi, s a tárgyak közvetlen megfigyelésére, a személyes megismerésre is lehetőséget teremt. Fantasztikus lehetőség, hogy a muzeológus közvetlen közelébe kerül ezáltal kutatásának témája: a tárgy, valóságosan és virtuálisan egyaránt. Mindezen túl a Néprajzi Látványtár az érdeklődő közönségnek is biztosítja a számára elérhető, nem érzékeny adatok és a tárgy megismerését múzeumlátogatóként, vagy egyszerűen odahaza, a karosszékében ülve, az Interneten keresztül, a Szabadtéri Néprajzi Múzeum honlapján a Néprajzi Látványtár című menüpontra kattintva.

Jegyzet

¹ A műtárgykiválasztástól az Internetig címmel előadás formájában elhangzott 2003. november 13-án a Szabadtéri Néprajzi Múzeum „Látvány és Valóság” című konferenciáján.

An Ethnographic Model Collection at the Open-Air Ethnographic Museum in the Service of Museology

The Open-Air Ethnographic Collection was opened in 1967 as the second national museum of its kind in Hungary. The museum has been collecting and exhibiting objects of the rural, popular culture from all over the Hungarian land, dating from the period between the second half of the 18th century and the early 20th century. The exhibition is based on real buildings rebuilt on the spot, furnished with original objects. Acquisitions have been very intensive and it has caused several problems in storing, processing, documenting these objects. On the other hand, taking inventories, filling in files or re-examining the collection are not the most favoured activities of those working in museums. Academic work was given a priority, but nowadays there has been a change going on, giving more importance to registration, especially to digitalised, computerised collections. The Open-Air Collection began using a DOS-based database in 1990. In 2000 a new building was opened, providing additional storage capacity and a special room for preparing the incoming objects for further storage and registration. In 1998 the museum launched a large-scale object revision project, undertaking to examine 3000-4000 objects per year, while all the other activities are able to be carried on. The model collection was founded in 2002 and the process involved a great deal of careful planning and selection as well as the application of an up-to-date technology. The primary aim of the model collection is to provide access to the objects and the information on them at the same time, the objects can be studied directly, enabling personal experience.

A nagyatádi Városi Múzeum

Hauptman Gyöngyi

A múzeumi gyűjtemény létrejöttének előzményei

A nagyatádi Városi Múzeum 1996 áprilisában, a település várossá nyilvánításának 25. évfordulóján nyílt meg. Története, előzményei azonban régebbre nyúlnak vissza, nagyjából az 1960-as évekig. A múzeum gondolata a honismereti mozgalomban született meg. A megyei napilap elszórt híradásai tudósítottak a fel-fel-lángoló gyűjtési akciókról. Egy 1961-es rövid hír arról számolt be, hogy a művelődési központban „rohamosan gyűlik a nagyatádi tájmúzeum anyaga”. Egy tíz évvel későbbi számban a József Attila Kollégium diákjai által végzett honismereti gyűjtőmunkáról olvashatunk. A gyűjtés célja az volt, hogy felkutassanak és megőrizzenek régi paraszti használati eszközöket, s az összegyűjtött tárgyakat felajánlják a létrehozandó nagyatádi tájmúzeumnak.

Az összegyűjtött anyagból a kollégium padlásán kiállítás nyílt *A dél-somogyi falvak használati tárgyai* címmel („padlasmúzeum”). A kiállítás rendezésében Knézy Judit kaposvári néprajzos muzeológus segített. Horváth István, a kollégium akkori igazgatója így számolt be a gyűjtőmunkáról: „A gyűjtött anyagot kollégistáink felajánlották városunk leendő múzeuma

számára. A megőrzés, a feldolgozás, a folyamatos gyűjtés érdekében a városi művelődési központ segítségével honismereti szakkört működtetünk. A gyűjtőmunkát kiterjesztettük az elhaló szakmák anyagának gyűjtésére is. Ez ideig a zsuppoló-nádaló szakma és a kötélgyártás eszközeit gyűjtöttük össze.” (Iskolai Szemle, 1979)

A „padlasmúzeum”-nak nevezett gyűjtemény 1988-ig folyamatosan gyarapodott, és az érdeklődők számára is nyitva állt. 1988 után a kollégium padlásterét beépítették, ennek következtében a gyűjtemény raktárról raktárra hánódott évekig, s közben folyamatosan „olvadt”. Végül megmaradt darabjai (az eredeti mennyiségnek körülbelül egyharmada) alkották a Városi Múzeum tárgyi gyűjteményének alapját. Sajnos, a tárgyakra vonatkozó dokumentáció teljes egészében elveszett.

A honismereti érdeklődés és tevékenység az 1990-es években vett újra lendületet. Az újra megjelenő Nagyatád című havilap rendszeresen közölt helytörténeti témájú cikkeket (Elődeink, Utcánk, 100 év építészete című rovatokban), amelyeket lelkes lokálpatrióták, amatőr helytörténeti gyűjtők írtak. 1994-ben a városi Művelődési Ház helytörténeti népfőiskolát szervezett, kimondottan azzal a céllal, hogy összefogja, irányítsa a gyűjtőmunkát, és előkészítse a múzeum létrehozását. Még ugyanebben az évben az

összegyűlt anyagból (tárgyak, dokumentumok, fényképek) sikeres kiállítást rendeztek.

1996-ban végül a város képviselőtestülete elhatározta, hogy otthont teremt az egyre gyarapodó helytörténeti gyűjteménynek.

A Városi Múzeum

A múzeumnak helyet adó épület egykor családi ház volt, Mike Imre közjegyző építtette a XX. század elején Nagyatád központjában, a Széchenyi téren. Az államosítás után a „Mike-ház” a honvédség tulajdonába került, s katonai rendészeti hivatal működött benne. A mindig előtte álló örrel, zárt kapuival a településből kiszakítva élte sajátos életét. A helyi alakulat felszámolása után az önkormányzat megvásárolta az épületet, és új, múzeumi funkciójának megfelelően alakította át. Szakonyi László építésztervező tervei alapján a ház eredeti külső formáját, izléses, szép homlokzatait visszaállították. A „katonazöldet” kellemes sárgára festették át, belül pedig egységes kiállítótereket alakítottak ki. A gyönyörűen parkosított környezetben álló épület így a város „kis ékszerdobozává” válhatott. (A kivitelezési munkálatokat a helybeli Manufaktúra Kft végezte, a jól használható, biztonságos és izléses tárlókat az Interforg Bútorkészítő Kft készítette.)

A városi önkormányzat által fenntartott intézmény nem önálló: a Nagyatádi Művelődési Ház

Parasztszoba részlete az állandó kiállításban – Detail of in a peasant house's room in the permanent exhibition

és Nemzetközi Faszobrász Alkotótelep szakfeladataként működik. Az intézménykomplexumot népművelő végzettségű igazgató irányítja. A múzeumnak jelenleg három munkatársa van: magyar-történelem végzettségű muzeológus, egy gyűjteménykezelő (aki fő feladatán kívül egyéb teendőket is ellát), s egy nyugdíjas teremőr félállásban, akinek a megnevezetnél szintén jóval sokrétűbb a munkaköre.

A Városi Múzeum (egyelőre) csak a nevében múzeum. Az alapítás évében kiadott működési engedély szerint kiállítóhelyként vetették nyilvántartásba. Ezt a feladatkört azonban nagyon hamar „kinőtte”. A gyűjtemény ugyanis – elsősorban ajándékozások, felajánlások révén – folyamatosan gyarapodott, jelenleg az első évben beletárolt mennyiségnek csaknem hétszerese. Az állandó helytörténeti kiállításon kívül évente hat-nyolc

a fényképtár. Az archív fotók nagy része a második világháború előtt készült, s jelentős a város 1945 utáni történetét dokumentáló fotógyűjtemény is. Feldolgozás alatt áll az a körülbelül négyezer darab fekete-fehér negatívot tartalmazó gyűjtemény, amelyet Durgó Tibor, nagyatádi fotós ajándékozott a múzeumnak. Durgó Tibor az 1940-es évek óta fényképezte a települést, kezdetben pusztán kedvtelésből, az utóbbi évtizedekben azonban már tudatosan, dokumentáló szándékkal. Egyedülállóak azok a fotói, amelyeket a Nemzetközi Faszobrász Alkotótelepen folyó művészeti munkáról készített.

Történeti dokumentumgyűjteményünk széleskörűen fogja át Nagyatád és környéke XIX-XX. századi történetét. Jelentősek a hajdani iparosok és üzemek működéséről tájékoztató iratok (zsinór- és paszomántgyár, konzervgyár,

lák hagyatékából, és jelenleg is folyamatosan bővítjük a helybeli iskolák anyagával.

Nagyatád történeti fejlődése során kialakult (s lényegében a mai napig megőrzött) jellegzetessége gazdasági életének kettőssége: a városközpontban az ipari és kereskedelmi tevékenység volt a jellemző, míg a peremterületeken a mezőgazdaság. A mezőgazdaságból élő népesség gazdasági tevékenységének, életmódjának, lakás- és viseletkultúrájának is számos tárgyi emléke található a múzeumban.

A gyűjtemény legrégebbi és legértékesebb darabja egy XVII. századi főúri kelengyeláda, amely a kollégium „padlásmúzeumából” öröklődött a múzeumra. A ládára vonatkozó leírás elkallódott, egyedül a gyűjtés helyét sikerült kideríteni (a közeli Kaszópusztáról származik). A gyönyörű műtárgy restaurálására és kiállítására a közeli jövőben igyekszünk anyagi forrást előteremteni.

Képzőművészeti gyűjteményünk gerincét a Nemzetközi Faszobrász Alkotótelepen készült kispasztikák és a szoborparkban évente megrendezett nemzetközi művészeti szimpozionok fotódokumentációs anyaga alkotja. Nemrégiben bővült a gyűjtemény a nagyatádi származású Ágoston Vencel (1895-1946) festőművész jelentős grafikáival és festményeivel.

Kiállítások, közművelődési tevékenység

Ahhoz, hogy a múzeum iránti érdeklődést fenntartsuk, az állandó helytörténeti kiállítás mellett változatos tematikájú, és aránylag gyakran változó időszaki kiállításokra, valamint más jellegű rendezvényekre is szükség van. Az épület belső tagolásához igazodó rendszer szerint a baloldali teremben látható az állandó helytörténeti bemutató, míg a jobboldali teremben egy-egy, nagyobb érdeklődésre számot tartó, vagy valamilyen szempontból aktuális várostörténeti téma alapos feldolgozására épülő időszaki kiállítást rendezünk. A középső tér ad helyet a gyakrabban változó tárlatoknak: ipar- és képzőművészeti, fotókiállításoknak, évfordulóhoz kapcsolódó képeslap-bemutatóknak, vándorkiállításoknak. Ez a tér alkalmas különböző rendezvények lebonyolítására is: itt zajlanak a kiállításmegnyitók, előadások, könyvbemutatók, és a többé-kevésbé rendszeres Múzeumbaráti Köri beszélgetések. Kiváló akusztikáját kihasználva legutóbb nagy sikerű komolyzenei hangversenynek és irodalmi estnek is helyet adott.

Az állandó kiállításon belül jelentős helyet foglal el a 2002 nyarán folytatott régészeti ásatás leletegyüttese, melynek során egy XV. századi rotunda alapjait tárták fel. (Ez volt az első komoly régészeti feltárás a város területén.) A leletek közül legértékesebb egy 1514-es ezüstdénár, ami a templom korának meghatározásához alapvető támpontot nyújtott. A többi tárlóban Nagyatád legújabb kori történelmének egy-egy szelete jelenik meg: jelentősebb intézményeinek története (ferences templom és kolostor, iskolák, gyógyszertárak), és a város

XVII. századi főúri kelengyeláda – 17th century aristocratic trousseau chest

kiállítás nyílt, s a megnyitókra és egyéb rendezvényekre (előadások, múzeumi beszélgetések, könyvbemutatók) egyre több érdeklődő látogatott el. Mindezek megteremtették az alapját annak, hogy az intézményt helytörténeti gyűjteménnyé minősítsék. A 2003 februárjában kelt új működési engedély a múzeum gyűjtőkörét a helytörténettel kapcsolatos témák gyűjtésében és kutatásában állapítja meg, gyűjtőterületként pedig Nagyatád Város közigazgatási területét jelöli meg. (Ugyanabban az évben az önkormányzat elnyerte a Múzeumpártoló Önkormányzat címet.)

A múzeum gyűjteménye

A jelenleg közel hétezer darabos, s most már egységesen történetiként számon tartott gyűjteménynek rendkívül értékes része

malmok, nyomda), a törvényhatósági, oktatás- és egyháztörténeti emlékek, valamint a különböző egyesületek, körök dokumentumai. Nagyatád a XIX-XX. század fordulóján a délsomogyi térség kiemelkedő közlekedési, közigazgatási és kereskedelmi csomópontja volt. A pezsgő életű település kereskedelmi, banki világát, a város fürdőkultúráját fotók, képeslapok, a korabeli sajtó írásai, hirdetések, cégerek idézik fel.

A történeti tárgyi anyagból kiemelkedik az ipartörténeti gyűjtemény, amely többségében helyi mesteremberek műhelyfelszereléseit és termékeit őrzi. Teljes székes-faesztergályos, kádár, szabó és cipésműhellyel rendelkezünk, továbbá kovács, köteles, mézeskalácsos felszerelésekkel. Oktatástörténeti gyűjteményünk is értékes darabokat őriz a XX. század első felében működött polgári fiú- és leányisko-

életében meghatározó szerepet betöltő személyiségek életútja bontakozik ki. A hátsó részben egy XX. század eleji parasztszoba részlete látható. A berendezés darabjai egy idős atádi aszony adományaként kerültek a múzeumba.

A középső térben szeptember 30-ig látható *A gyűjtés szenvedélye – hobbigyűjtemények kiállítása* című kiállítás, amely a helybeli hobbigyűjtők sokféle gyűjteményét mutatja be (kártyanaptárok, palackozott borokon át a kenderfiguráig és egvebekig). A kiállítás létrehozása a múzeumlátogatókkal kialakult sokoldalú és baráti együttműködésnek köszönhető. Egyéb „haszna” is van a bemutatónak: a látogatóknak eddigénél szélesebb körét vonzza a múzeumba.

A jobboldali teremben az 50 éves nagyatádi Ady Endre Gimnázium és Szakközépiskola történetét bemutató időszaki kiállítás volt látható (2003 szeptemberétől 2004. szeptember 30-ig). A hatvanas-hetvenes évek tantermeinek hangulatát felidéző belső teremben osztálytalálkozók és múzeumi tanórák is zajlottak. A látogatók különösen értékelik és kedvelik az oktatástechnika és az iskolai számítástechnika változását, fejlődését bemutató sorozatokat, amelyeket az iskola nyugdíjas fizikatanára állított össze nagy hozzáértéssel és lelkesedéssel. A külső terem kis enteriórje (csecsemőápoló tankórtér) az egészségügyi szakképzés egy részletét emelte ki. A képzési forma húsz éven keresztül működött az intézményben. A kiállításra minimális pénzt fordíthattunk, ezért sok minden nem úgy valósult meg, ahogyan elképzeltük. Ennek ellenére sikerült a változatos és sokrétű anyagot élményszerűen bemutatni.

Kiadványok

A múzeum megnyitásakor jelent meg „Múltidéző” címmel egy füzetecske (a Művelődési Ház szerkesztésében és kiadásában), bemutatva néhány fontosabb várostörténeti dokumentumot. Mostanra a Múltidéző sorozattá nőtt, eddig 14 darabja látott napvilágot. A füzeteket nagyrészt amatőr helytörténeti kutatók írják, s egy-egy nevesebb nagyatádi család, üzem vagy intézmény történetét dolgozzák fel bennük. Ötödik kötete a nagyatádi vásárok történetét mutatja be, első ízben publikálva Mátyás király 1475-ben kelt oklevelét, mellyel vásártartási privilégiumot adott a településnek. A nyolcadik kötet az egykori tanácselnök, Hamvas János szubjektív visszaemlékezése Nagyatád városossá alakulásáról.

1999-ben jelent meg Burics László „Nagyatád nagyközség múltja és jelene” (1933) című kismonográfiájának reprint kiadása dr. Bősze Sándor megyei levéltárigazgató előszavával. Ugyanó volt a főszerkesztője a 2001-ben kiadott kétkötetes Nagyatád monográfiájának, amely az első igazán nagyszabású és átfogó kiadvány a város történetéről, természetrajzáról és néprajzáról.

Reményeink szerint ez évben megjelenik a múzeum első saját forráskiadványa: dr.

*A helytörténeti állandó kiállítás részlete – Detail of the permanent local history exhibition
Fotók – Photos: Hauptman Gyöngyi*

Veress Dezső nagyatádi ügyvéd naplója, melyet Nagyatád négy hónapig tartó ostroma idején, 1944 december elejétől 1945 április elejéig naponta vezetett. Mivel a háborús események során a település iratai teljesen megsemmisültek, e kordokumentum publikálása rendkívül nagy jelentőségű, mind a szakemberek, mind a laikus érdeklődők számára hasznos és hiánypótló munka lesz.

Gondok és tervek

A jövőre nézve legégetőbb feladat a múzeum raktározási gondjainak megoldása. Jelenleg a mellettünk lévő régi épület dohos, vizes, málló vakolatú földszintjét használhatjuk raktárként. Az épületet azonban hamarosan felújítják, panziót alakítanak ki belőle, így a múzeumi gyűjteménynek is költöznie kell, egyelőre azonban még elképzelés sincs róla, hogy hová. Nagyon hiányzik egy közösségi helyiség is, amely alkalmas lenne foglalkozások megtartására, illetve a kutatók és érdeklődők megfelelő fogadására. (A múzeum épületében a kiállítótereken kívül egyetlen néhány négyzetméteres irodahelyiség van, ami egyúttal archívumként, könyvtárként, kutató- és dolgozószobaként is működik.)

Nagyon hasznos és szép megoldás lenne a padlástér beépítése, ami az épület eredeti felújítási tervében szerepelt is. Különleges hangulatú kiállítótereket és közösségi helyiségeket egyaránt ki lehetne ott alakítani. Az önkormányzat tervei között szerepel, hogy a néhány éve lebontott utolsó nagyatádi talpas házat a múzeum udvarán állítja fel. A ház és a hozzá tartozó udvar bővítené a látnivalókat, s egyúttal némileg enyhítene a tárgyi gyűjtemény elhelyezésének gondjain is. Ezenkívül is szeret-

nénk a jövőben jobban kihasználni a múzeum gyönyörű kertjét különböző szabadtéri rendezvények, koncertek rendezésére.

A múzeum megnyitását nyolc évvel ezelőtt nem fogadta osztatlan lelkesedés sem a városlakók, sem a lakosság részéről. Némelyek szerint új munkahelyek teremtésére, mások szerint inkább sportcsarnokra kellett volna fordítani ezt a pénzt. Azóta munkahelyek szüntek meg, és létesültek újak, sportcsarnokot is épített a város, a múzeum pedig beépült a város kulturális életébe új színnel gazdagítva azt. Nagyon sokan figyelemmel kísérik programjait, számon tartják az új kiállításokat, segítik a gyűjtemény gyarapítását és gondozását. Keresett és kedves helye lett a nagyatádiaknak a Városi Múzeum.

The Town Museum in Nagyatád

The museum was opened in April 1996, but its history dates back to the 1960s. The collecting of material of local history and ethnography in that decade and soon an exhibition opened in the attic of one of the local student hostels. In 1988 the collection was moved to storerooms and finally in 1996 the local government decided to give the collection its own building in the centre of Nagyatád. The material of the museum consists of a 7-thousand-item photo collection; in the collection of local industry – the equipment and tools of craftsmen from Nagyatád – workshops of carpenters, coopers, tailors have been preserved in their complete form. The most precious object kept in the museum is a 17th century baronial trousseau chest. The museum with its programs, temporary exhibitions of different types has already become an integral part of the local community, the further expanding however is also necessary and according to the museum workers is the most important task of the near future.

Nemzetközi kapcsolatok

Az ICOM 20. kongresszusa és 21. közgyűlése

„Az élő hagyomány a közösségek identitásának, kreativitásának és kulturális sokszínűségének forrása. Az egész emberiség számára közös vagyont alkot – ily módon járul hozzá az emberiség fenntartható növekedéséhez.”
Koichiro Matsuura – az UNESCO főigazgatója¹

Bezzegh Mária

A *Múzeumok Nemzetközi Tanácsa (International Council of Museums)* három évente megrendezésre kerülő kongresszusát és közgyűlését 2004. október 2. és 8. között tartották Szöulban. Ilyen alkalmakkor a legtöbb nemzetközi bizottság és a társult szervezetek is a kongresszus helyszínére szervezik éves találkozójukat.² Talán a legtöbbször előforduló kifejezés a kongresszussal, közgyűléssel kapcsolatban az „először Ázsiában” volt. Ugyanis az ICOM történetében először rendeztek ilyen nagyszabású rendezvényt e kontinensen. A szervezők többször hangoztatott véleménye szerint: erősíteni akarták az ICOM jelenlétét az ázsiai országokban, hiszen például Japán mindössze hetvenegynéhány ICOM-taggal rendelkezett. Volt még egy másik ok is, ami miatt éppen a Koreai Köztársaságot, Szöult választották helyszínül, de erről később.

A kongresszus fő témáját angolul a következőképpen fogalmazták meg: *„Museums and Intangible Cultural Heritage”*. Már az 'intangible cultural heritage' magyarra fordításakor problémába ütközünk. Bár a Magyar UNESCO Bizottság honlapján *A szellemi kulturális örökség védelme* címmel fordították le az UNESCO 32. ülészakán elfogadott nemzetközi egyezményt,³ közelebb jutunk a lényeghez, ha az 'intangible cultural heritage' kifejezést *élő hagyománynak* fordítjuk.⁴ Az UNESCO egyezmény a globalizáció hatásaival szemben bátorítja a világ élő hagyományának (helyi, nemzeti és regionális) fennmaradását, életképességének erősítését. Az egyezmény megszületésének köszönhetően a szájhagyomány útján terjedő tradíciók és kifejezések, az előadóművészetek, társadalmi gyakorlatok, rituálék, népszokások, valamint a hagyományos népművészetek védelmére, megőrzésére immár jogi eszköz is létezik. Az egyezmény életbe léptetéséhez legalább 30 tagországnak ratifikálnia kell azt.

Mint fentebb említettem, nem véletlenül választották a Koreai Köztársaságot az ICOM kongresszus helyszínül. Az UNESCO Végrehajtó Bizottsága már a kilencvenes évek elején felfigyelt a Koreai Köztársaságban működő 'emberi kulturális örökség' rendszerre (angol megfelelője: 'élő emberi kincsek')⁵, és javasla-

tot tett arra vonatkozóan, hogy minden tagállam vegye ezt át, és alkalmazza.

Koreában a hatvanas évektől kezdődően gyors iparosítás folyik. Ennek következtében igen nagy hatása van az Amerika-központú nyugati kultúrának. Az iparosítás, városiasodás és a nyugatosodás hatására a régi életforma gyorsan eltűnik. A rögzült formák nélküli élő hagyományt azok az emberek tartják fenn és adják tovább másoknak, akik a legjobban ismerik egy-egy területnek, akik a legjártasabbak egy-egy technikában. A koreai köznyelv 'emberi kulturális örökség'-nek nevezi őket.⁶ Az élő hagyomány generációkról generációkra történő átörökítésének ez az eszköze Koreában igen hatékony.

Az adott keretek között nincs mód a kongresszus plenáris ülésein elhangzott előadások felelevenítésére.⁷ E rövid beszámolóban Richard Kurin, A Népi Élet és Hagyomány Központja (Smithsonian Intézet, USA) igazgatója⁸ *A múzeumok és az élő hagyomány: élettelen vagy eleven kultúra?*⁹ című előadásából idéznék fel néhány gondolatot, mivel úgy vélem, Kurin igen érzékletesen mutatta be azokat a problémákat, melyekkel a múzeumoknak szembe kell nézniük az új kihívás (az UNESCO-egyezmény elfogadása) után. Kurin hangsúlyozza: az élő hagyomány beágyazódik

a jelenlegi társadalmi viszonyokba. Tudják-e, akarják-e ezt védeni a múzeumok? – kérdezi. Hiszen itt nem tárgyakról, írott szövegről, fényképről, videófelvételről, hanem *egy adott közösségben elénekelt dalról, egy nép spirituális hiedelméről, a csillagok segítségével történő navigálás tudományáról, jelentéssel bíró minták ruhába szövéséről van szó.* Az élő hagyomány közösségben létezik, és az adott közösség tagjai beleszólnak abba, hogyan kezeljék a múzeológusok ezt a hagyományt. Az új UNESCO-egyezmény értelmében megnő az a szerepük, hogy meghatározzák saját hagyományukat – hogyan legyen az dokumentálva, megőrizve, bemutatva, jogilag védve.

Kurin felhívja a figyelmet az adott közösség tagjaival való partneri kapcsolat, a párbeszéd fontosságára. E partneri kapcsolat megosztott tekintélyt jelent – szakmai hozzáértést a tekintetben, hogy közösen határozzák meg a megőrzendő hagyományt, de megosztott felügyeletet is jelent reprezentációjukat illetően. Megállapítja, bár a múzeumok általában szegények ahhoz, hogy megvédjék az élő hagyományt, de rajtuk kívül nincs más, aki ezt a feladatot átvállalná. A múzeumok bátoríthatják, támogathatják a kulturális sokszínűséget, a hagyományok fennmaradását, a jelenlegi kulturális kreativitást. Pozitív példának hozta fel

Nyitó gála – Opening Ceremony

Fotó – Photo: Cseri Miklós

azon közép- és dél-amerikai múzeumokat, melyek egy-egy közösség köré szerveződtek. Legjobb példának pedig az ICOM kongresszus előtt megnyílt *Amerikai Indiánok Nemzeti Múzeumát* (*National Museum of the American Indian*) említi, mely múzeum az első amerikaiakat, a nemzet legrégebbi népét szándékozik bemutatni. Ez a múzeum hozzájárult a nemzet és az őslakosok közötti új szerződéshez. Az őket bemutató múzeum tervezésében, a dizájnban, az irányításban az őslakosoké volt a vezető szerep. Kurin világklasszis modellnek, drámai illusztrációnak nevezi e múzeumot, arra nézve, ahogyan az az új egyezményben lefektetett kötelezettséget kezeli. E múzeum számára a hagyomány eleven, és kapcsolódik a mai emberek identitásához, lelkehez.

Mondhatjuk-e, hogy mi magyarok – eléggé el nem ítéhető módon – elhanyagoltuk ezt a területet? Első pillantásra esetleg ez a válasz. Nincs magyar „Az emberiség élő hagyományának remekművei”-t¹⁰ bemutató UNESCO-listán, de egyáltalában nagyon kevés az európai is. Sem az Amerikai Egyesült Államok, sem Kanada nincs képviselve. Zömében Közép- és Dél-Amerika, Afrika, Ázsia remekműveit bemutató videó-felvételt láthatunk a Museum International idézett számához csatolt CD-ROM-on.¹¹ Tanulmányozva e listát, úgy tűnik, elsősorban a globalizáció pusztító hatásának kitett területek aktivizálódtak az élő hagyományt védendő. Az illetékes szakembereknek meg kellene fontolniuk, hogy például a magyar busójárásnak nem lenne-e ott a helye ezen a listán?

Ha pedig a múzeumoknak az élő hagyománnyal való kapcsolatára gondolunk – hiszen ez volt az ICOM kongresszus fő témája – megemlíthetjük például, hogy a szentendrei Néprajzi Múzeum megnyitása (1975) óta komolyan veszi ebbéli feladatait, a múzeumban állandóan jelen van az élő hagyomány a tárgyi, írott és fotódokumentumok mellett. Ezzel természetesen nem állítom, hogy a magyar muzeológia eltekinthet az ICOM kongresszus eredményeinek tanulmányozásától.

Az ICOM 21. közgyűlésének egyik legjelentősebb eredménye a Szóuli Deklaráció elfogadása, melynek értelmében az ICOM az elkövetkező három évben bátorítani fogja a tagországokat, hogy ratifikálják az UNESCO-egyezményt, segítsék és támogassák az élő hagyományt a készségek és források fejlesztése révén.¹²

Minden közgyűlés fontos része a választások lebonyolítása. A két ciklus (hat év) után távozó Jacques Perot-t a Barbados-i Alissandra Cummins váltotta az elnöki pozícióban. Az ICOM történetében személyében először választottak nőt elnökké. A Végrehajtó Tanács (Executive Council) 11 választható tagja közé a Magyar Nemzeti Bizottság

jelölte Kócziánné Szentpéteri Erzsébetet, aki – hasonlóan a többi közép-európai jelölthöz – nem kapott elég szavazatot. Hat év után távozott a főtítkárs is, a holland Manus Brinkman. Az új főtítkárs az amerikai John Zvereff lett. Günther Dembskit (Ausztria) – a német, a magyar és a norvég nemzeti bizottságok javaslatára – megválasztották a Tanácsadó Testület (Advisory Committee) elnökévé. E testület tömöríti az összes nemzeti, nemzetközi, regionális bizottság elnökét.

A közgyűlés elfogadta az átdolgozott Etikai Kódexet, melyet a Magyar Nemzeti Bizottság rövidesen közzé tesz honlapján. Az Alapszabály (Statutes) átdolgozása egy új munkacsoport feladata lesz. A nemzeti bizottságokat, a regionális szervezeteket, a nemzetközi bizottságokat, a társult szövetségeket, valamint a nyelvhasználatot és a jogi ügyeket vizsgáló munkacsoportok összesítették eredményeiket, és a jövőben közzéteszik javaslataikat. A közgyűlés három, kimagasló szakmai múlttal rendelkező szakembert választott tiszteletbeli tagjává: Geoffrey Levis-t, Alpha Oumar Konaré-t (mindketten elnökei voltak az ICOM-nak), valamint Patrick Boylan-t.

Még soha ilyen sok küldött nem vett részt ICOM kongresszuson, mint Szóulban: száz országból 1462 kolléga (köztük mintegy 600 a Koreai Köztársaságból) regisztráltatta magát. A sok ázsiai szakember jelenléte igazolta az ICOM vezetésének reményeit – a rendezvény erősítette a szervezet jelenlétét az ázsiai kontinensen.

Magyarországot a Magyar Nemzeti Bizottság elnöke, Cseri Miklós, titkára, Bezeg Mária, az elnökség három tagja: Balázs György, Fűkőh Levente, Páll István, valamint Kovács Tibor, Kócziánné Szentpéteri Erzsébet, Matskási István és Vámos Éva képviselte. Mindenképpen hangsúlyozandó Matskási István szerepe, aki a koreai szervezők felkérésére tájékoztatót tartott a Magyar Természettudományi Múzeumról, kiemelve azt a gyűjtő- és feldolgozó munkát, amelyet a múzeum közel harminc éven keresztül folytatott és folytat a Koreai félsziget (beleértve mindkét államot) élővilágának feltárása céljából. A főigazgató előadása a nemzeti természettudományi múzeumok feladatainak és működési feltételeinek bemutatásával foglalkozó szekció keretében hangzott el. E témát az indokolta, hogy a Koreai Köztársaságban nincs országos természettudományi múzeum, és jelenleg kiterjedt kampány folyik megalapításáért.

A magyar delegációt kellemes meglepetésként érte, hogy a távozó elnök, Jacques Perot az ünnepélyes megnyitón – sok egyéb múzeum mellett – megemlíttette a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumot is. A szervezést kísérő aggodalmakra alaposan rácafolva, a koreaiak remek munkát végeztek. A tudományos előadások, viták mellett számos lehetőséget

teremtettek arra, hogy a világ száz országából érkezett muzeológusok betekinthesse a koreai múzeumok és az élő hagyomány gyakorlati megvalósulásának formáiba.

Jegyzetek

¹ Museum International No. 221/222, CD, UNESCO, Paris – 2004. május.

² A Végrehajtó Tanács Szóulban elhatározta, hogy a jövőben büntetik azokat a nemzetközi bizottságokat (egy évig nem kapnak támogatást), melyek nem szerveznek találkozót a kongresszus helyszínére.

³ Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, 2003. szeptember 29 – október 17.

⁴ Vö. Richard Kurin: The intangible heritage is, above all, the living oral tradition of a people. (A nem megfogható örökség mindenekelőtt egy nép élő szóbeli hagyománya.) Intangible and yet real, in: UNESCO Courier, 2001. szeptember. Idézi S. A. Baghli: The Convention on Intangible Heritage. New Museum Perspectives, in: ICOM 2004 Seoul. Proceedings, ICOM 2004 Seoul Organising Committee, 7. o.; S. A. Baghli is az élő hagyomány támogatásáról ír: "It is up to UNESCO and its Member States to pick up the challenge, to multiply exchanges and shared reflection on how to promote living tradition in the service of society and humanity at large."

⁵ Angolul 'Living Human Treasures', vö. Dawnhee Yim: Living Human Treasures and the Protection of Intangible Cultural Heritage: Experiences and Challenges, in: ICOM 2004 Seoul Proceedings, 2. o. E rendszert érdemes lenne a magyar 'Népművészet mestere' cím megszerzésének feltételeivel, a cím birtokosai tevékenységével összevetni.

⁶ Dawnhee Yim: i. m. 2. 3. o.

⁷ Lásd: ICOM News, 2004, no. 4. Museums and intangible heritage, Special Issue, 20th ICOM General Conference, Seoul, Rep. of Korea.

⁸ Center for Folklife and Cultural Heritage at the Smithsonian Institute, a Smithsonian Folklife Festival igazgatója (supervisor), „Az emberiség élő hagyományának remekművei” UNESCO-program zsűrijének tagja.

⁹ Museums and Intangible Heritage: Culture Dead or Alive? In: ICOM 2004 SEOUL Proceedings.

¹⁰ Az UNESCO a 29. ülésén, 1997-ben hirdette meg a Masterpieces of the Oral and Intangible Heritage of Humanity programot. A Végrehajtó Bizottság 1998-ban vette fel az első remekműveket a listára. Ld.: Museum International i. m. CD.

¹¹ A Koreai Köztársaságot három remekmű képviseli: Ósi királyi ceremónia és Rituális zene a Jongmyo szentélyben 2001, valamint a Pansori elbeszélő ének, 2003.

¹² L. A 21. ICOM Közgyűlés határozatai, in: ICOM News, i. m.

The 20th ICOM General Conference, 21st General Assembly

Among other things the author, in her report on the ICOM General Conference and General Assembly talks about the difficulties of translation 'intangible cultural heritage' into Hungarian, reasons for the choice of location, and the Hungarian aspects of the programme.

Kiállítások

Élet az ártéren

Egy természetvédelmi kiállítás muzeológiai bemutatása

Ábrahám Levente –
Csákányi Zoltán – Nagy Lóránt

Gemenc neve hazánkban és külföldön egyaránt kiváló nagyvad-állományáról vált méltán híressé. A közelmúltban történt első sikeres hódvisszatelepítési kísérlet óta a faj neve a Gemenci Duna ártérhez is kötődik. 1977-ben a területet tájvédelmi körzettel nyilvánították, de 1990 előtt nem volt szabadon látogatható, mivel kormányzati vadászterület volt. 1996-ban a Duna-Dráva Nemzeti Park létrehozásával a terület természetvédelmi helyzete tovább erősödött. A hajdani elzárt terület megismerésének társadalmi (helybeliek, turisták és természetkedvelő emberek) igénye természetvédelmi kiállítás elkészítésében realizálódott. Így 1998-ban megszületett az *Élet az ártéren* című állandó kiállítás koncepció terve, amelyet dr. Mészáros Ferenc és Solymosi Endre készítettek, ezt követően 1999-ben elkészült a kiállítás forgatókönyve és látványterve is több szakember (dr. Ábrahám Levente, Dénes Andrea, Csákányi Zoltán, Juhász Magdolna, Nagy Lóránt, Bánkuti Albin) közös munkája révén.

A kiállítás Szekszárdtól 12 km-re, Báránypokon épült fel Frigyes főhercegnek a millennium alkalmával Budapestre szállított alpesi vadászházában, amely később kalandos úton került mai helyére. A műemlék-épület

jól illeszkedik a már részlegesen üzemelő szabadidős centrumhoz (turista szálláshelyek, vendéglő, erdei kisvasút végállomás stb.). Az állandó kiállítás több mint száz km-es körzetében nincs hasonló természeti értékeket ismertető hely. Ezért ez jól szolgálja a természetvédelmi ismeretek széleskörű terjesztését, bemutatja a terület két jellegzetes ökoszisztémáját (szárazföldi és vízi), az itt élő fajok sokféleségét, és címéhez híven követendő példát ad az ember és a természet sokrétű, harmonikus kapcsolataira.

A kiállítás várható közönségét elsősorban az idelátogató turisták adják, de bátran ajánlhatjuk e korszerű szemléletű természetvédelmi bemutatót az általános- és középiskolai korosztály számára is. A szakmai látogatók közé a vadászokat, horgászokat, természetbúvárokat soroljuk. A kiállítás a hozzá kapcsolódó egyéb programokkal, pl. a Föld Napja, Madarak és Fák Napja stb. a természetvédelmi szakemberek számára is jó módszertani segítséget ad.

Ezer ötlet és szakmai tervezés

A helyreállított, hatalmas műemléki épület egy légtérű, de egy galérijaszint kialakításával bemutatási szempontból a hasznos területet jelentős mértékben tudtuk növelni, és tematikájában két részre oszthattuk a kiállítandó anyagot. A földszinti bemuta-

tó lényeges elemei: a műemlék-épület rövid története, a Duna szerepe a térség természeti környezetének kialakításában (földtörténeti múlt), a Duna szabályozása, két nagy, zárt diorámában az erdő és a vadvízi világ bemutatása. Tematikájukban a diorámák információtartalmát egészítik ki a vitrinekben a flóra és a fauna jellemző és meghatározó elemei; jelentős dekoratív elemek a két óriásfán felépített madárfészkek.

A folyó menti területeken, ahol széles árterek alakultak ki, szinte mindenhol megjelent az ártéri gazdálkodás. E terület olyan szervesen kapcsolódott az ártérhez, hogy a sárközi falvak egyenesen az ártérbe települtek. Az ármentesítések előtt az itt élők megélhetésük nagy részét az ártérnek köszönhatték. Ebből a döntően már letűnt világból kíván ízelítőt nyújtani a kiállítás hagyományos gazdálkodást bemutató része a ránk maradt tárgyi- és fényképanyag segítségével. A galérián részben a halászat, hajózás (hajóvontatás), vízimolnárkodás, állattartás, méhészet, erdőgazdálkodás és vadászat tárgyi emlékei és munkafolyamatai kerültek bemutatásra.

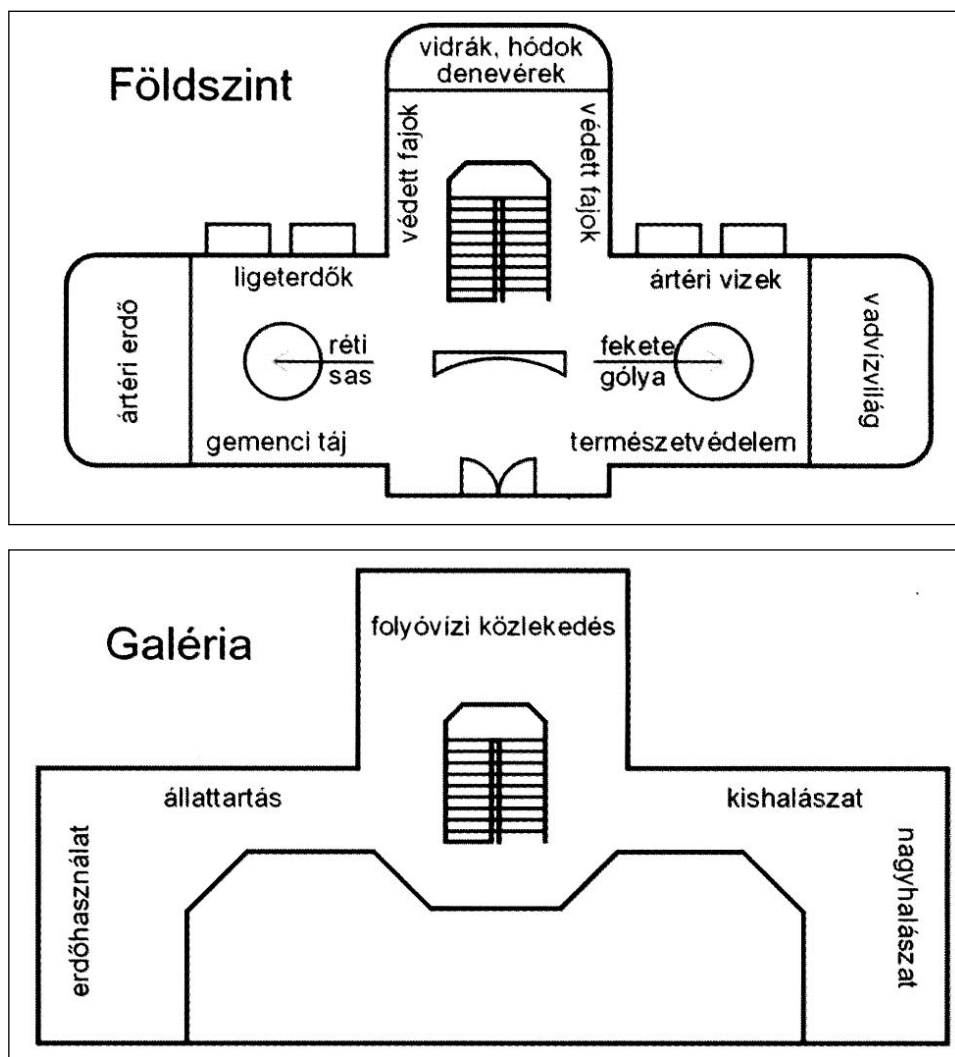
Műhelytitkok a kiállítás készítésben

A kiállítás helye és témaválasztása megkívánta, hogy látványa, színkompozíciója igazodjon a történelmi értékű épület stílusához, a hagyományokhoz. Az installáció ne nyomja el, hanem hagyja érvényesülni, esetenként emelje ki a hatalmas tér faszervezetének díszítő elemeit. Nem volt egyszerű feladat a statikus szakember biztonsági előírásainak megfelelő vasszerkezetű galéria beltérbe illesztése sem. Esztétikai szempontból fontos, hogy a vitrinek, a diorámák és a tablók anyagukban, színhatásukban, térbeli elrendezésükben, a megvilágítás erősségében a kiállított mondanivalóval összhangban egységes képet mutassanak.

A kiállítás tervezése során módszertani és állagvédelmi szempontból is több sajátos problémát kellett megoldanunk. A diorámát berendező szakember számára kihívást jelentett a nagytestű gímszarvast, a vaddisznót és a hozzájuk mérten kistestű madarakat úgy bemutatni, hogy ne egy raktárba kiállított állatsereglet benyomását keltsék. Az arányok messzemenő figyelembevételével kellett elhelyezni az állatokat, berendezni a terepet, igazodva, összedolgozva a háttérnek megfestett táj teret tágító látványával. Sok munkaórába került a Duna-holtág életét bemutató diorámában a vízszintet

Az egykori vadászház, a kiállítás helye – The former hunting seat, now housing the exhibition

A kiállítás alaprajza – The ground plan of the exhibition

imitáló nagyméretű plexilemez alátámasztása a dióróma részét képező gyökerek, ladik és nádszálak segítségével úgy, hogy természetesnek tűnjön. A rendezők számára az épület magas beltérére lehetővé tette volna, hogy két hatalmas fát szállítsanak be az erdőből, és erre építsék fel a kotló madarak fészket, de a nagy tömegű fa fertőtlenítése nagyon megdrágította volna a munkálatokat. Így mindkét „fa” fő vázát vasszelvény alkotja, ehhez erősítettünk néhány eredeti ágat és ágcsonkot. A fakérget keménypapírból készítettük el, amit gipszes vászonnal lekasíroztunk, és a kéreg struktúráját enyves papírlisztből formáztuk meg. Ennek száradása után oxidfestékekkel és temperával festettük be élethűen.

A kiállítandó állatok beszerzése sem egyszerű dolog, pedig amennyi védett, fokozottan védett állat elpusztul az emberi tevékenység – magas-feszültségű vezetékek, nagyfelületű ablakok, antennák, mérgezés, orvvadászat, elgázolás stb. – következtében, sok-sok kiállítás megépítésére elegendő volna. Sajnos ezeknek csupán töredéke kerül idejében szakember kezébe.

Az épület télen nem fűthető, bár napi hőingadozása nem jelentős. A prepa-

rált halak, kételtűek, hullók jelentős állagromlás nélkül nem viselték volna el a szélsőséges hő- és páraingadozásokat. Ezért minden kiállított hal, hulló és kételtű modellgipszből, kemény fogászati gipszből és többféle műgyantából készült. Ezzel egyszerre több problémát sikerült megoldanunk: a hő-, páraingadozás és a rovarfertőzés elleni védekezést, valamint a természetvédelmi kívánalmaknak is eleget tettünk, hisz egy természetvédelmi szemlélet erősítő kiállításához nem pusztíthatunk el védett állatokat. A gerinces preparátumokat fokozott gondossággal tartósítottuk és fertőtlenítettük a kártevők elleni riasztószerekkel, az erdőből behúzódnó rágcsálók ellen folyamatos csapdázással és mérgezésel védekezünk.

Gemenc nemcsak védett gerinces állatokban gazdag terület, hanem a Duna-mente legnagyobb kiterjedésű ártéri ligeterdejében védett és fokozottan védett gerinctelen állatok és növények is nagy számban élnek. Ezek bemutatására vitrinekben került sor.

A természettudományos kiállításokon bemutatott préselt növények nagyon gyorsan színüket veszítik, és a szép piros, sárga, kék és zöld színekben pompázó virágok

a fény hatására fakó sárgás-barnás színűvé válnak. Azonban ha hermetikusan elzárjuk őket két üveglap vagy műanyaglapok közé, ez a folyamat jelentősen lelassítható és a kiállítás tervezett időtartama (15 év) alatt az elkészült preparátumokat nem szükséges cserélni.

A gerinctelen állatok a természetközeli élőhelyeken nagyon nagy tömegben jelennek meg, ezért ökológiai, természetvédelmi szempontból jelentőségük nem lebecsülendő. Bemutatásukat illetően ezen a helyszínen alapvetően három szakmai problémát kellett megoldanunk: az állatok mérete miatt szemléltetésük nehéz, a védett állatok tömeges begyűjtése, preparálása természetvédelmi szempontból kifogásolható, a múzeumbogár-lárvák különösen kedvelt csemegéi a csak többé-kevésbé záródó vitrinekben lévő preparátumok.

Az első probléma megoldására alapvetően két módszer javasolható. A gerinctelen állatok különösen nagy száma miatt egy-egy faj több példányban szemléltethetünk, ám ezt természetvédelmi okok miatt elvetettük. Ehelyett a kisméretű állatról készült fotónagyítás segítségével megnöveltük a bemutatandó tárgy nagyságát, és egyetlen állatpreparátumot helyeztünk el a kör alakúra kivágott fotókra, érzékeltetve azok valós méretét.

A természettudományos kiállítások évtizedek óta újra visszatérő problémája a múzeumbogár lárvája elleni védekezés. Ezen a kiállításon ez különös jelentőséget kapott, hisz a természet közvetlen szomszédságában álló kiállítás fokozottan ki van téve az ilyen kártevők támadásainak. A vitrinekben lévő gerinctelen állatpreparátumokat ezért a rovardobozoknál is sokkal jobban záródó plexihengerekben helyeztük el. Ez csökkenti a páratartalom ingadozásaiból eredő károkat is, hisz a sajátos faépületben semmilyen fűtési lehetőség nincs.

Hasonló szemléltetési és állagmegóvási problémák merültek fel a hagyományos gazdálkodást bemutató galériaszinten is. A bemutatni kívánt tárgyi anyag nagy részét – halaszkeszűzők, vesszőtárgyak – napjainkban is alkotó, de a régi technikákat és alapanyagokat alkalmazó mesterek készítették el. Ennek előnye, hogy nem az eredeti múzeumi tárgyak vannak kitéve esetleges károsodásnak (pl. kártevők, páratartalom és hőmérsékletingadozás), és a kiállított darabok bármikor pótolhatók. Az egyes tárgyak használatát a kinagyított fényképek szemléltetik. Több helyen, így a nagyhalászatnál és a méhészetnél sikerült olyan háttérfényképet választani, hogy a kiállított tárgy (nagyhaló, méhkas) szinte a fénykép folytatása.

A makettek használatát az vette indokoltá, hogy olyan nagy tárgyakat is bemutatathassunk, mint egy hajómalom vagy egy bögőshajó. Az egyik vitrin hátoldalán látható hajómalom szerkezeti rajza olyan részle-

teket is megmutat, melyeket sem a makett, sem a fénykép nem tud láttatni.

Az egységesen homokkal szórt aljzat harmonikusan illeszkedik a bemutatott tárgyakhoz; ez különösen igaz a kishalászat eszközeit szemléltető területre, ahol szinte olyan érzése van a látogatónak, mintha a halászat után a fövényen száradnának a tárgyak.

A muzeológiai berkekben szigorú műhelyitoknak számít egy-egy kiállítás költségvetése, mert vagy olyan kicsi vagy olyan hatalmas összeg. A 2003-ban Gemenen átadott 400 m² alapterületű kiállítás több mint 70 millió Ft-ba került.

Látogatói séta a kiállításon

A kiállítótérbe lépve az ártérről készült hatalmas színes fotó fogadja a látogatót, majd rövid szöveges és térképes ismertető segítségével kapunk információt az Ős-Duna mederváltozásainak tájformáló hatásáról, a folyószabályozási munkálatokról, azoknak a természetre gyakorolt hatásáról és a terület természetvédelmi jelentőségéről.

A diorámákban nagyon látványosan a természet sokszínűségét örökítették meg tervezői. Balról egy erdei kora őszi hangulatú életképben a híres gemenci szarvasbőgést mutatjuk be. Az erdőből kilépő hatalmas bika látványa azonnal odavonzza a látogató figyelmét. Egy-egy hűvösebb éjszaka nyomait már felfedezhetjük a fák leveleinek sokszínűségében, a sárga, a barna és a vöröses árnyalatokban. Javában tart a madárvonulás és az erdők között megbúvó tavacszkákat, mocsarakat, kiöntéseket ellepik a hosszú útra készülő vagy az északról már ideérkezett madár csapatok.

Egyedi technikával készült éléthű keszegmodell

A lifelike carp-bream model, made by using unique technology

Fotók – Photos: Nagy Lóránt

A bejáratától jobbra építettük meg a másik nagyméretű diorámát. Ez egy dunai mellékág faunáját, jellemzőbb halfajait, a bőséges táplálék által idevonzott temérdek madárfajból néhány példányt és a halász szerzőségeit tartalmazza. A diorámára pillantva feltűnik, hogy a „víz alá” láthatunk, mintha egy akvárium üvegfalán keresztül szemlélénk a folyó nyüzsgő életét. A dioráma bal sarkában egy ladik és egy haltartó bárka fekszik, oly módon, mintha a parthoz álltak volna vele, egy öreg fűzfa ágai alá. A ladikban halászszerzősége és néhány kifogott nagyobb hal látható. A ladik alatt a vízben béklyóra kötött hatalmas szürke harcsa nyugtázza le a látogatót. A partoldalból gyökerek nyúlnak a vízbe, melyek kusza labirintusa jó búvóhelyet biztosít prédának és ragadozó halnak egyaránt. A kiszáradt fákon, a nádasok szélében vízimadarak, hullók és békák népes csapata figyelhető meg.

A harmadik diorámában egy teliholdas, derengő éjszakai képben vadászó vidrák, fűzággal úszó hód, denevérek nyüzsgő világa tárul elénk.

A terem közepén kissé balra építettük meg a rétisas fészket tartó fekete nyárfát, amely méreteiben is impozáns, kb. 4 m magas, 80 cm átmérőjű. A terem jobb oldalán, hasonló elhelyezésben áll a fekete gólyafészket tartó vén kocsányos tölgy. A fészkekhez közeli vízszintes ágon pihen az öreg madár, a galériáról még tojásai is láthatók.

A diorámák információtartalmát jól kiegészítik a vitrinek. Az ártereken a vízparttól távolodva nagyon jellemző az övezetesség, amelyet a puhafa- és keményfa-ligeterdők élővilágát bemutató vitrinekben szemléltünk. Az ártéri erdő mélyebb részeit, a ga-

kori elárasztást jól elviselő fűz- és nyárligeterdők foglalják el. A nedves, párás, buja aljnövényzetben vízigényes fajok élnek, a korhadó fákon pedig gyakoriak a gombák.

Az ártéren a legmagasabb, csak ritkán víz alá kerülő háta és a magaslatok erdeiben a leggyakoribb fafajok a kocsányos tölgy, a magyar kőris és a vénic szil. Nem ritka a vadkörte és a vadalma sem, a cserjék közül pedig a veresgyűrű som sokszor áthatolhatatlan, sűrű tömege.

A Duna és ártér álló- és folyóvizek egymással dinamikus hálózatot képező vízi élőhelyek sorozatából áll. A mély és mozgó vizek aljzatában növények nem tudnak megtelepedni, csak a víz által szállított hordalékból felépülő homokzátonyokon. A nedves felszínen elsőként megjelenő fajok a bokor termetű füzek. Ilyenek alkotják a gyakran hosszú ideig vízben álló, sűrű, áthatolhatatlan „malátfüzest” (bokorfüzest).

A földszinti kiállított természeti bemutató szerves egységet képvisel a galériaszint hagyományos gazdálkodási formáinak tematikus kiállításával.

A folyóvízi közlekedés és szállítás lehetősége, valamint a hajómalmok jelenléte élénk kereskedelmi életet bontakoztatott ki, mely a folyótól távolabbi területeken is érezte kedvező hatását. Kiállításunkban elsősorban fényképanyagra, rajzokra és makettek tudunk támaszkodni, mivel az eredeti tárgyak nagysága nem tette lehetővé azok bemutatását. A makettek mellett egy hajóvontató emberhám eredeti nagyságú másolata és egy bögőshajó „bögője” (faragott orrtőke) teszi látványossá a téma szemléltetését.

Az ártér legértékesebb haszonvétele az állattartás volt, döntően a ló- és a szarvasmarhatenyésztés. E téma tárgyi anyaga szegényes, ezért a fényképek mellett csupán az állatok jelölésére szolgáló billogok (bélyegzővas) bemutatására volt lehetőség.

Ez a terület gazdag a vadászat népi formáiban, ezért e tárgykörben egy hurokcsapdát és egy hálócspadát állítottunk fel, melyek egyben szemléltetik azt is, hogy ez a tevékenység döntően madarak fogásában merült ki. Az erdei méhészkedés témakörében két jellegzetes kastípust – gyékényből font, sárral tapasztott és vesszőből font – helyeztünk egy kis dobogóra, szinte a háttérben látható méhes folytatásaként.

A tudatos erdőgazdálkodás során kitermelt épület- és bútorfának való keményfa, valamint a jól fonható vesszőket és tűzifát adó puhafa számottevő bevételi forrást jelentett az itt élőknek. Kiállításunkban helyet kaptak a különböző vesszőből készült tárgyak: kosarak, tyúkborító és aszalókosár, mely utóbbi egyben szemlélteti a nagy múlt-ra visszatekintő gyümölcsstermesztés meglétét, valamint a gyümölcsök legelterjedtebb tartósítási módját. Mivel a különféle

Építés közben a gólyafészket tartó kocsányos tölgy
The robur holding a stork nest under construction
Fotó – Photo: Ábrahám Levente

gyümölcsök fontos és változatos táplálékforrást biztosítottak az ártéri embereknek, ezért indokoltnak láttuk, hogy egy táblázatban ízelítőt nyújtsunk e fajtagazdagságból.

A fahasznosítás szemléltetését fűrészelt tűzfarakással és teknővájó eszközök, valamint kész teknők, fakanalak bemutatásával oldottuk meg. Az alkalmi munkákat, melyek a folyómenti szegénység megélhetését biztosították (sulyom- és kagylószedés, nádvagás), fotók és leírások segítségével ismertetjük meg a látogatókkal. A gyékényfeldolgozását szemlélteti a kiállított tárgyi anyag: szakajtó, gyékényszőnyeg, befönt ülésű kis szék.

A természeti viszonyok a Duna áradásainak és mellékágainak köszönhetően igen kedvezőek ezen a területen a halállomány gyarapodásához, így a halászat-hoz is. Az eszközeiket leggyakrabban egyedül működtető *kishalászok* rendkívül gazdag tárgyi anyagából többek között a látványos emelő háló („érző csuhé”) mellett a karkás dobóháló és egy ötkarikás varsa került bemutatásra.

A *kishalászok* mellett jelen voltak a céhekbe tömörült *nagyhalászok*, kiknek tevékenységét a stilizált tericsfán lógó nagyháló szemlélteti, céhes szervezetükre pedig egy szépen festett halászláda másolata utal.

A jó házigazdának kedves a vendég

A hazai természettudományos kiállítások zömének elsődleges célja az ismeret-

terjesztés és a természetvédelmi szemlélet erősítése. Ezért az elmúlt évtizedben készült kiállítások többségénél a bemutatandó tárgyak anyagi értéke elsősorban az ügyeskezű preparátorok munkájával, a beszerzendő állat ritkaságával áll egyenes arányban. A kiállításokhoz ma már Magyarországon is az összes természettudományos bemutató helyen kizárólag természetes körülmények között elpusztult gerinces állatokból készülnek a preparátumok.

A természettudományi muzeológia szakmai sajátosságai adódik, hogy kimagasló értékű tárgyak (pl. típuspéldányok) ritkán kerülnek bemutatásra; így a látogató ezen a kiállításon sem találkozik ilyen egyedi tárgyakkal. A kiállítás működtetésében ezért annak őrzése, védelme az átlagos riasztóval felszerelt kiállítások színvonalán túl nem kapott nagyobb figyelmet. Viszont kiemelkedő jelentőségűnek ítéltük a kiállítás értékfokoztatásában a természetvédelmi szemlélet erősítését, ezért a működtetéssel a nemzeti park az egyik helyi zöldszervezetet kereste meg, ami rendkívül jó és követendő választásnak bizonyult. A múzeumi kiállítások működtetésében semmilyen anyagi és technikai lehetőség nem pótolhatja a működtető figyelmes gondoskodását, azt, hogy a bemutatandó anyagról az őrzéssel-védelemmel megbízott személy (nevezzük egyszerűen teremőrnek) önállóan információkat gyűjtsön, szakszerűen válaszoljon a látogatók kérdéseire, kiállítást vezessen, apró karbantartási munkála-

tokat ellásson, egyszerűen jó gazdája legyen a kiállításnak. Ez csak a bemutatandó téma iránt elhivatottságot érző alkalmazottakkal vagy önkéntes civil segítőkkel oldható meg, aminek hazánkban egyelőre még nincs megfelelő gyakorlata.

Szorosan hozzátartozik a kiállítás működtetéséhez a propaganda. Ez a kiállítás egy állandó természettudományi kiállítás népszerűsítésénél nem kapott nagyobb figyelmet. Elkészítettük a kiállítás színes plakátját, kiállítás-vezető leporellóját. Fontosnak tartjuk azonban megjegyezni, hogy a kiállítás a nemzeti park bemutatóhelyein mindenhol megjelenik. Rendkívül nagy jelentőségűnek érezzük a környezeti és természetvédelmi szemlélet formálásában az itt megvásárolható kiadványok sokféleségét (képeslapokat, ismeretterjesztő füzeteket, szakkönyveket, stb.).

*

A Duna-Dráva Nemzeti Park *Élet az ártéren* című állandó kiállítása a Gemencen megvalósítandó bemutatóhelynek csak egy részét képezi. Az ideális környezetben fekvő turistaközpont tovább bővíthető a természetszerető emberek számára őshonos állatfajta és az ártéri hagyományos paraszti gazdálkodás szabadterri bemutatásával. A kiállítás szezonálisan van nyitva: március 15 – október 31. között. Megtekintését minden tisztelt olvasó figyelmébe ajánljuk.

Lásd még – See also: Borító 3 – Cover 3

Life on the Flood Plains A Nature Conservation Exhibition from the Museological Aspect

The Gemenc area in south-western Hungary has been famous for its game and the recently resettled beaver population. It has been a protected reserve and a governmental hunting area, but it had been closed for visitors until 1990. In 1998 a new exhibition was set up in the region which is a popular holiday resort. The “Life on the Flood Plains” show is intended to be a thorough and enjoyable source of information on nature conservation and the natural treasures of the Gemenc area, describing the typical ecosystems, the biodiversity and the harmonious and complex relationship between man and nature. The exhibition is housed in a former hunting seat, where the ground floor is dedicated to the history of the monument building itself; the role of the Danube in the formation of the natural environment of the area; the regularization of the Danube river; the presentation of the flora and fauna of the forests and the waters. During the planning stage several factors had to be taken into account: the monument in which the exhibition was to be set up, finding the correct decorative elements, proportioning, finding and preparing the exhibits or replacing real specimens with models, building up the settings for the exhibits, parasite control etc. One of the primary objectives is to promote the role of nature conservation and to change people’s attitudes towards nature and the environment.

FRIMMEL & Frimmel

Képzőművészet egy családban

Kiállítás a Göcseji Múzeum

Kostyál László

A *Frimmel Gyula* név nyolc évtizede ismerősen cseng a Zala megye képzőművészeti életében jártasabbak előtt. S az, hogy mindjárt kettő is szerepel belőle egy tárlaton, magyarázatot is ad az ismertségi periódus hosszára. Voltaképpen egy olyan családi kiállításról van szó, ahol mindkét kiállító képzett, autonóm művész. Különös módon nem apa és fia, hanem nagypapa és unoka alkotásai jelentek meg egymás mellett a Göcseji Múzeum kiállítótermében 2005. február 25. – április 17. között, s mindjárt lehetőséget is kínálnak arra, hogy feltegyük a kérdést: a művészi alkotótévékenység szeretetén és tiszteletén túl a generációk során bűvópatakként fel-felbukkanó hajlam esetükben elárul-e valamilyen mélyebb, esetleg genetikus összefüggésre is visszavezethető hasonlóságot alkotói mentalitásukban?

A címben – amely egyben a kiállításé is – szereplő kétféle írásmód nem véletlen. Jelzi a hasonlóságot és a különbözőséget is. Két közösen megnyilvánuló művész munkái között meghatározni a közös szálakat, olykor a valóság megerősököléséhez vezet, s ennek veszélyét éppen nem kicsinyíti az, hogy az egyik művész immár negyedszázada nincsen köztünk. Mégis meglehetősen blódnak tűnne az a feltételezés, hogy az idősebb Frimmel nem vállalna szívesen egy ilyen megnyilvánulást. Úgy vélem, hogy az ő számára is egyértelműek lennének azok a felszíni különbözőség alatt megbúvó – a családi kapcsolattól nyilván nem független – láthatatlan szálak, amelyeknek megléte a kiállítás rendezőjének (és e sorok írójának) meggyőződése.

Az idősebb Frimmel Gyula (1894-1979) Nyitra megyében született, Modorban végezte a tanítóképzőt. A háborús frontszolgálattal megszakított tanulmányait a budapesti Képzőművészeti Főiskolán 1919-ben fejezte be, s hamarosan a tapolcai polgári fiúiskolába került tanárnak. Ragyogó pedagógiai vénája mind itt, mind későbbi állomáshelyén megmutatkozott. Szeretettel és áldozatkészséggel nevelt tanítványai közül kiemelkedik a mesterét később túlszámnyaló Mikus Gyula (1905-1996). A Tapolcán töltött másfél évtized egyik legszebb emléke az ottani evangélikus templom *Jó Pásztor*-oltárképe (1933). 1935-ben Frimmel Zalaegerszgre helyezték, ahol a reál gimnáziumban, később a Tanítóképzőben tanított, rajzsakkört vezetett, generációk hosszú sorát nevelve a vizuális művészetek élvezetére és megbecsülésére. Korának élénk fejlődését és a hagyományos, paraszti kultúra gyors visszaszorulását látva, kitartó munkával összegyűjtötte és rendszerezte a göcseji népművészet motívumkincsének jelentős hányadát. Sajnos ez az alig

felbecsülhető értéket képviselő népművészeti anyag, összeállítójának nagy fájdalmára, elvesztett, s ma már csak szemtanúk emlékeiből ismerhetjük.

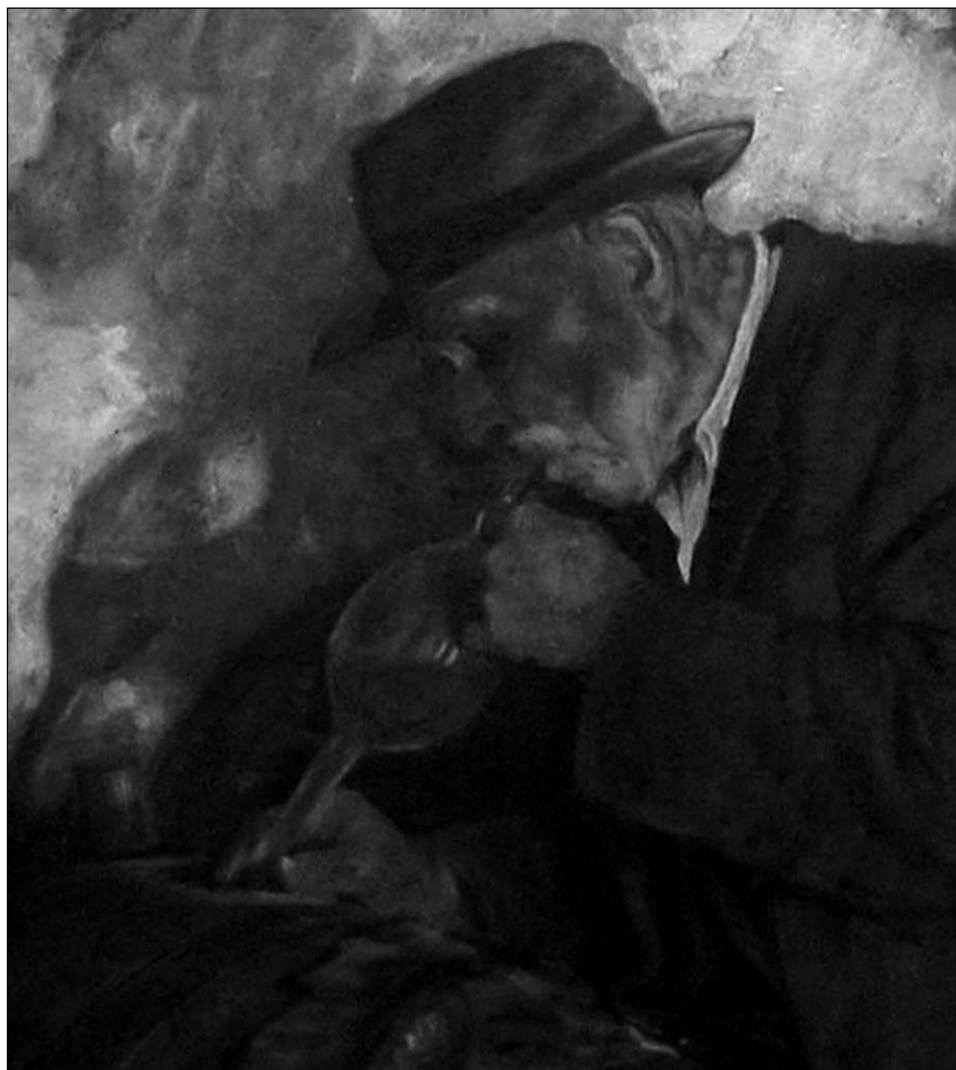
Művészetének irányát főiskolai professzorai (Lyka Károly, Edvi Illés Aladár) és a vidéki művésztanárok számára a két világháború közötti időszak által biztosított meglehetősen szűk mozgástér határozta meg. Fiatal korában megérintette a szecesszió utószéle, amint ezt a kiállítás legkorábbi alkotása, a művész feleségének 1927-ben készült portréja mutatja. Az ovális formátumú mellképen a fehér ruhás, fiatal nő sárga háttér előtt jelenik meg, vállán áttetsző, lila kendő van átvetve. A szecessziós folthatásra és dekorativitásra való törekvés azonban nem kísérte tovább képeit, amelyekre a későbbiekben a posztnagybányai orientáció volt a jellemző. Többnyire akvarelleket, ritkábban olajképeket festett, karakteres portrék, hangulatos tájképek, dokumentatív városrészletek kerültek ki a keze

alól, azonban az utóbbiak is mindig alárendelve elsődleges céljának, az adott pillanat frissessége megragadásának. Kedvelt témái voltak a város szélén kanyargó Zala folyó romantikus partjának motívumai, a vízparti tanya, a Baumgartnermalom, a behavazott ártéri fák. Bort szívó öreg parasztot ábrázoló pompás portréja (*Hébérező*) a zsánerkép iránti érzékenységéről tanúskodik. Különösen szemléletes a hó terhétől roskadozó, öreg, hegyi borospincét megjelenítő kis akvarellje.

Képeinek egyik legfontosabb vonása az igényesség. Bár az idősebb Frimmel a „magyar ugar” jellegzetes festője volt, s e determinált-ságból talán nem is akart kitérni (ez zalai kortársai közül csak a badacsonyi magányában vegetáló, zseniális Egrynek sikerült, aki viszont a két évtizeddel megkésétt elismeréséig csaknem az éhhalálig nélkülözött), a szakmai elvárásoknak tisztességesen eleget tett. Elsősorban az élénk, derűs színeket kedvelte. Kompozíciónak kialakí-

Id. Frimmel Gyula: Hébérező, olaj, farostlemez (90 x 66 cm)

Gyula Frimmel: The Wine-drawer, oil, wood-fibre plate (90 x 66 cm)

Ifj. Frimmel Gyula: Idő, mezzotinto + lágypalap, 2003 (31 x 24,5 cm)

Gyula Frimmel Jr.: Time, mezzotint and soft base, 2003 (31 x 24,5 cm)

Ifj. Frimmel Gyula: Távolság, mezzotinto + aquatinta, 2003 (29 x 24,5 cm)

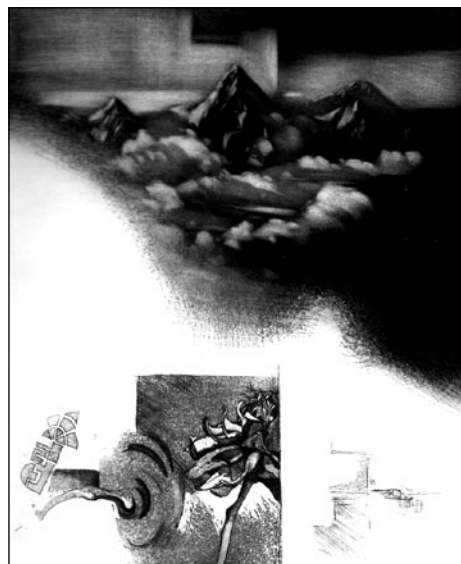
Gyula Frimmel Jr.: Distance, mezzotint, aquatint, 2003 (29 x 24,5 cm)

tásánál gyakran vezérelték a központi motívum központos szerkesztésénél magasabb elvek. Képein minden apró részletre figyelmet fordított, képi elemeit érzékeny, finom kézmozdulatokkal festette meg. Képeinek elsődleges hatása éppen a hatásos komponálásban és e minden mozzanatra kiterjedő részletezésben rejlik.

Az unoka Frimmel Gyula (1955) Budapesten végezte a Képzőművészeti Gimnáziumot, majd a Képzőművészeti Főiskolát, ezt követően (1982) hazatért Zalaegerszegrre. Itt hat éven keresztül a Zalai Nyomda tervező grafikusa volt, 1990-től pedig – nagyapja nyomdokain haladva – az Ady Endre Művészeti Gimnázium rajztanára és grafikai műhelyének vezetője. Közkezdvelt pedagógus, számos tanítványát indította útnak a művész-lét első lépcsőfokai felé. Művészként az utóbbi években elsősorban sokszorosított grafikával foglalkozik, közelebbi ismerősei – a helyi napilap egykori nem túl sikeres aposztrofálása nyomán – „sokszorosított grafikus”-nak nevezik. Egyedi rajzokat is készít, ezeket azonban ritkábban tárja a közönség elé.

Lendületes korai grafikai lapjai, metszetei expresszív felhanggal készültek, ezeken szívesen alkalmazta a szubjektív illusztrációk műfaját. A kilencvenes évek elején érzékletesen kivitelezett, talányosan szürrealisztikus ceruza- és tusrajzokkal jelentkezett. Technikai repertoárja folyamatosan bővült. A linó- és a rézmetszés után a kilencvenes évek közepén fordult figyelme a mezzotinto felé. E technika alapvetően új szintet hozott művészetébe, és mindmáig meghatározója annak. Amíg a linó- és a rézmetszés alapvetően vonalas metszete eredményez, a mezzotinto és a Frimmel által hamarosan szintén alkalmazni kezdett

aquatinta a tónusos, foltszerű hatást helyezi az előtérbe. Ez a technika magas fokú ismeretével akár a fotográfiához hasonló, finom átmeneteket hívhat életre. A művész úgy érezte, hogy a megtalált alkotói módszer az addigától eltérő forma-alakítást igényel, s ezt a látványelvű, klasszikus stílus megközelítésben találta meg. Ne gondoljuk azonban, hogy

ez egyszerűen a klasszikus képi komponálás alkalmazását is jelentette. Alkotásain ugyanis sokszor mehökkentően szűk képkivágatokkal találkozunk, amelyhez egyszerűen bizarr motívum-társítás, másrészt néha a kompozíció folyamatosságának jelentést hordozóan tudatos megtörése (*Hasadt kép, Álmodj szépet, Bohóc!*), az ábrázolási sikok elcsúsztatása vagy különböző síkok egymáshoz társítása (*Társulás*) járul. A szimbólumokban rejtőző, sajátos magán-mitológia által hordozott tartalmat valamilyen szelíd melankólia lengi körül, adekvát dekódolásához azonban a művész vajmi kevés támpontot ad. Értelmezése ezért a motívumok felismerhetősége ellenére is nagyrészt emocionális síkon zajlik.

Egy, az elmúlt néhány évben készült sorozatának lapjain Frimmel egy-egy ábrázoláson belül alkalmaz – bravúros módon – különböző technikákat és stílusos megoldásokat, olykor hármát-négyet is (*Súly, Tapintás, Augustus* stb.). Az egymás mellé rendelt, különböző stílusú képi részletek végül egységes kompozícióvá egészítik ki egymást, s a művész a sokszínűséget szerencsés módon képes uralni, és magától értetődő módon alárendelni a szimbolikus tartalomnak. Ennek sikeresen megoldott problematikáját és nagyszerűségét csak elmélyültebb vizsgálat során vesszük észre. Végeredményben olyan sokszorosított grafikai kollázsokkal állunk szemben, ahol az egyes, eltérő módon készült képi elemek ugyanannak a kompozíciós elvnek vannak alárendelve. A központi szerepet általában a tónusos maratóssal (mezzotinto, aquatinta) készült, klasszikus formanyelven megjelenített, így vizuálisan legelőször értelmezhető részletek játsszák,

amelyeket, képi szerepüket tekintve kiegészítik a más technikával készült részletek.

Más lapjain az egyes technikák önállóan jelennek meg: *Cranach kora, Délibáb* (linómet-szet), *Vázlatkönyvem elveszettnek hitt lapja* (lágypalap), *Szkarabeusz* (rézmetszet), hordozván egyben a stílus sokszínűségét is. Legfrissebb sorozata az egyedi tusrajzok csoportjához tartozik, s műfajilag meseillusztrációkat tartalmaz. Művészetének több szempontból is az eddigiektől eltérő, önálló állomását (korszakát?) jelenti. E kompozíciók viszonylag kis méretűek, formanyelvük, komponálásuk alapvetően a klasszikushoz közelít, olykor kissé absztrahál vagy karikíroz. Frimmel művészetének teljesen új vonása itt a színek megjelenése. A rajzok ugyanis akvarellal színezettek, s ennek révén is igyekeznek közelebb kerülni a meséket elsősorban olvasó vagy hallgató gyermekek vizualitás iránt fogékony világához. A gyermekekhez nem lehet bonyolult, talányos jelképekkel szólni, ők csak a nyílt beszédet (lehet ez képi beszéd is) értik, s a meseillusztrációnak ehhez kell alkalmazkodnia. A művész figyelembe veszi ezt, s felvállalja annak felelősségét is, hogy a gyermekmesék esetén az illusztrátor szerepe alig marad el a meseíróétól, sőt, egyes esetekben akár fontosabb is lehet nála. Az az egyszerűségre törekvő gyermeki vonás bukkan ebben az esetben a felszínre, amely a lelkünk mélyén mindannyiunkban ott él.

A két Frimmel Gyula művészetében fellelhető legfontosabb közös jellemző, az őket összekötő szál a már kihangsúlyozott, rendkívüli kezűesség igénylő, aprólékos részletezés. Képi gondolkodásmódjuk, kifejezési eszközeik, a közvetített gondolatok mások, de a képszerkezet apró, sokszor mozaikszerű elemekből való felépítése, az ebben megnyilvánuló, hangsúlyosan a képfelület egészét jellemző igényesség közös. Művészetük genetikusan egy töről fakad, de mindkét alkotói habitus kibontakozása saját korának jellemző megnyilvánulásai közé tartozik.

FRIMMEL & Frimmel Arts Within a Family The Exhibition of the Göcsej Museum

The artistic life of Zala County has been determined by the Frimmel family for nearly eight decades. The grandfather Gyula Frimmel and his grandson Gyula jr. both were trained as teachers and artists and they were and are key figures in educating and promoting visual culture in the region. The Göcsej Museum has set up an exhibition of their works of art. The title and its spelling implies a certain degree of similarity but also raises the question where and how the two artists differ in their artistic mentality. Naturally they were influenced by different trends, schools, artists and techniques. The most important link in their art is the well-defined, meticulous detailed implementation. The picture is constructed from tiny, mosaic-like elements. Thus, grandfather and grandson are represented in a single exhibition, at the same time representing some typical characteristics of Hungarian art in the 20th century.

Könyv- és folyóiratszemle

József Attila összes fényképe

Kovács Ida

Huszonöt év telt el azóta, hogy József Attila egybegyűjtött fényképei napvilágot láttak a Petőfi Irodalmi Múzeum gondozásában megjelent *Fotótéka* sorozat első kötetében (Négy-szemközt az utókorral. József Attila fényképeinek ikonográfiája. Összeállította és az előszót írta: Macht Ilona. Népművelési Propaganda Iroda, Budapest, 1980).

A most kiadott fényképkatalógus anyaga – a szükség szerinti pontosításokkal, kisebb változtatásokkal (táblek cseréje, fotósok nevének megjelölése, ismeretlen személyek kilétének tisztázása, új tulajdonosok személyének megnevezése, stb.) – alapvetően a korábbi kiadvány adatainak felhasználásával készült. A módosításokat az elmúlt évtizedek alatt megjelent jelentős irodalomtörténeti forrásanyag, az azóta közzétett új kutatási eredmények, illetve a fényképek „mozgása” tette lehetségessé, egyszersmind szükségessé.

A kötet teljességre törekvően, a József Attiláról készült összes fellelhető – jelenlegi ismereteink szerint – *hetvenhét* fényképfelvételt tartalmazza, ez *száztizenkét* kópia regisztrálását jelenti, mivel egy felvételtől esetenként több eredeti kópia is fennmaradt.

Az *Idesereglik, ami tovatűnt* című kötet két nagyobb egységre tagolódik: az első részben, albumszerűen, válogatást ad a legjobb minőségű felvételekből, a fotóikonográfiai rész pedig tételszámmal ellátva, időrendben és adatokkal ellátva közli az összes fénykép-ábrázolást.

Alig találunk költőt a magyar irodalomban, akinek fotói olyan széles körben ismeretek lennének, mint József Attiláé. Gondoljunk csak komoly, szinte zord, úgynevezett bajszos arcképére, amely évtizedeken át egy nemzedék iskolai osztálytermeinek díszjele volt, vagy a levegős, oldott, Dunánál készült kalapos képre, nem is szólva a fájdalomtól megtört tekintetű József Attila végtelen szomorúságot sugalló portréjáról.

„A pubertásig vastag, tömzsi, erős nyakú voltam” – jellemzi gyermek-önmagát a költő. A nélkülözésekkel teli gyermekkor valóban nem tükröződik az 1920-ig készült képeken, nem áttetsző törekeny kisfiú néz ránk, teltsége inkább az „öt és félkilósna szült anyám” biztonságát sugallja.

Sajnos, kevés fotográfia maradt ránk a nagy-kamasz költő „göndör, virgonc, hetyke és incselkedően alázatos” arcáról, amelyből „sugárzott az eredendő gyermekes ártatlan-

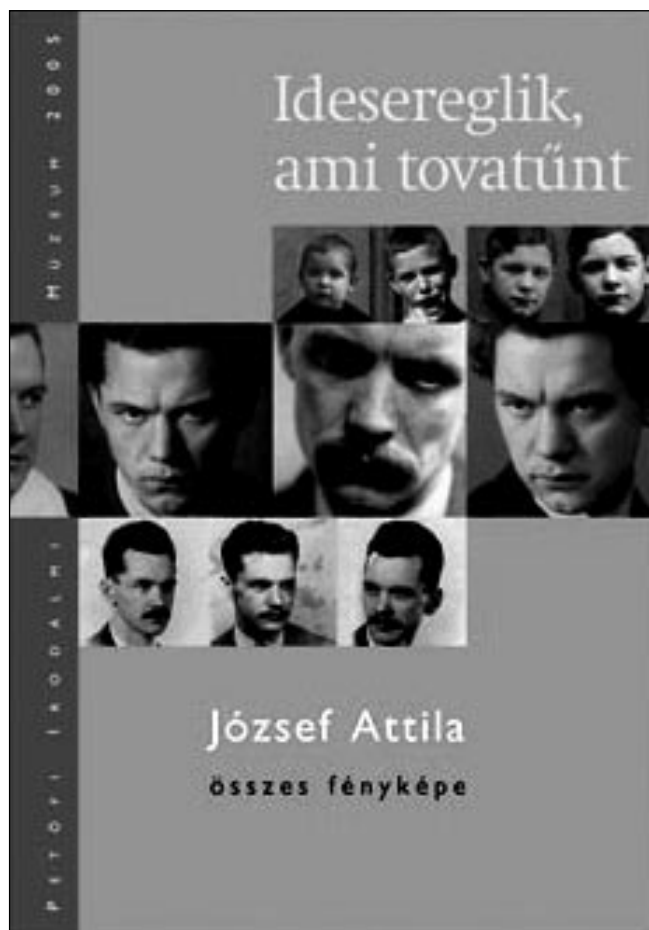
ság és derű”. Alig húszévesen „hetykén és fölényesen mozgott, magabiztosan és bátran tekintett a jövő elé. Gyerek volt, akit rendkívüli értelme tett csak felnőtté.” 1923-24-ből származó, jó részét fényképészmesterek által készített képeink inkább rendezettnek látjuk, ápolt, hátrafésült hajjal. A baráti emlékezőket feltehetően jobban erősítenék a hétköznapi napokon ellesett fotográfiák, baráti vagy családi körben felvett amatőrképek.

„Olyan volt, mint egy kölyökküli – idézi fel alakját Ignótus Pál. A legvonzóbb az volt az akkori József Attilában – folytatja –, hogy egyszerre játszott a »senkiházi taknyos« szerepét, melyre kora és helyzete jelölte ki, és a nagy költőt, kinek kezdettől fogva festszelenül vallotta magát”. Tekintetében olykor gyermeki konokság és dac tükröződött – vallják az emlékező kortársak, mongolvágású szemei között elmélyült ránc – redő – húzódtott. Villámló tekintete, gondolkozás közben összeráncolt homloka annyira jellegzetes volt, hogy nemcsak a kortárs-émlékezet őrizte meg, de két, ebből az időből fennmaradt portréján is szembeötlő.

Ózbarna, csillogó, tűnődő, révedező szeme volt, „mélyről és mélyen néző szem, sokat lát, és érezni, hogy ami fényt felfog, három dimenzióban vetíti azonnal magába: mindent és jól lát, és jól megőriz. Nagy, komoly, barna szem” – tűnt fel szegedi egyetemi társának, Fehér Edének is.

A gyermek, s az éppen ifjúvá érett költő alakjáról – hála a megőrzött fotográfiáknak és leírásoknak – egészen a húszas évek közepéig összeállítható egy plasztikus portré-rekonstrukció.

1925 novembere és 1927 késő nyara között József Attilát Bécsben, majd Franciaországban találjuk. Mindkét helyre egyetemi tanulmányok, tapasztalatszerzés vágya, nyelvtanulás vitték. A biztos egzisztencia és családi háttér hiánya, a pénztelenség, a szerető és elfogadó társ utáni sóvárság azonban ide is elkísérték, derül ki haza írott

– egyébként továbbra is élettel teli, energikus személyiséget tükröző – leveleiből, a fennmaradt dokumentumokból. Két igazolványképen kívül nem tudunk azonban felmutatni fotókat ebből az időszakból, pedig külleme a kérés utáni hónapokban alaposan megváltozott. „E költő – átmenetileg – szájára konyuló bajsz és ritkás vörös szakállt viselt, s noha a Sorbonne bölcsészeti karának harmadféléves hallgatójaként tartották nyilván, ekkoriban idejét szakállnövesztésen kívül főként azzal töltötte, hogy szigorú betűrendben magolja be Kelemen francia-magyar szótárának 1924-es kiadását” – írja róla Sándor Kálmán, akivel 1926 késő ősztől Párizsban gyakran időzik együtt vidám társaságban. Azt, hogy a költőt egy képen sem látjuk szakállasan, sajnáljuk ugyan, de egyszersmind jelzi azt is, hogy a szakállviselés, ha visszatérőnek tűnik is ebben a fél esztendőben, számára inkább csupán kísérlet, játék, identitás-próbálgatás lehetett.

A szakállas időszak lassan lezárul, idehaza, 1927 kora ősztől külsejében már nem tűnik különck. Ekkor ismeri meg Vágó Márta: „Attilka sápadt arca, leszegett feje, szöghaja, vékony, kopott ruhás figurája, furcsa, oldal-

gó mozdulattal fordult az ajtónyílás felé. Roppant komolyan, mély hangon, tagoltan mondta a nevét: József Attila vagyok.” A Vágó Márta-sze-relem hónapjai alatt látjuk talán utoljára kisfi-úsnak – hetykének – és oldottnak. Egész lényé vára-kozásteli és izgatott, a jövőbe, ez esetben az ún. fix polgári állásba és konszolidált házasság-ba vetett hit és bizalom tölti el. Szerelmes ver-sek sora születik, de a sorok mélyén néhol meg-villan a bizonytalanság és a szilajságra vágó ifjú türelmetlensége és vadsága. Vágó Márta 1928 szeptemberében, szülei határozott kívánságá-ra hosszabb időre Angliába utazik. A fiatalok közötti mindennapos levelezés fokozatosan las-sul, majd elapad, ahogyan ellobban lassan a sze-relem is. Vágó Márta évekkal később, már férjes asszonyként tér haza, hogy sorsuk, Márta válá-sát követően, néhány kiegyensúlyozott hónapra ismét egymásba fonódjon.

József Attila arcának 1929-től kezdődően jellemző és állandó vonása lesz és marad: a bajusza. Ettől az évtől haja rövide-re nyí-rott, megjelenése férfias, öltözéke leggyak-rabban fehér ing, öltöny. Emlékezősora őrzí „madárszárny-bajszát”, „tömött bajszát”, „nevetős bajszát”. Talán a bajusz, vagy a költő

fejformája, testi alkata, talán öltözéke a 30-as években, de még inkább lobogása, elhivatott-ság-érzése, zseni-tudata – valójában zsenije – okozhatta, hogy kortársai Petőfihez kezd-ték hasonlítani. De nemcsak kortársai. A költő élettársa, Szántó Judit jegyzi le: „Hatvany Lajosnál egyszer felöltöztették Attilát (32 körül lehetett) atillába. Körülcodálkozták, Hatvany Lajosnak annyira tetszett Attila, aki, ahogy a többiek megállapították, pontosan úgy néz ki, mint Petőfi Sándor. Akkor elhatározta Hatvany, hogy ír egy filmet Petőfiről és Attilával játszat-ja el Petőfi szerepét. Akkoriban Attila túltette magát az analízis hatásán, Petőfi verseit olvas-ta. Közel szeretnék jutni Petőfi emberi maga-tartásához. »Hogy Petőfi rossz színész lett vol-na, ne hidd«, majd elővette a tükört, nézegette önmagát, Petőfi képét kézben tartva. »Most ne ne vess ki, ha azt mondom neked, hogy Petőfi származéknak hiszem magam. Mert gondold el, Szabadszállás, anyám születési helye, és ha jól megnézem testalkatom, homlokom – és akkor mosolygott – bajuszom, hát nem vagyok tiszta Petőfi? De ha belülről vizsgálom magam, nem vagyok éppen olyan lázadó?«

Márai emlékei, úgymond utólagos vissza-

vetéssel, József Attila alakját már-már a szakrális szféra, a kultusz felé viszik: „Mindig Petőfi és Szent Ferenc jutott eszembe, mikor találkoztunk, sétáltunk vagy egy kávéházban ültünk. Petőfi egyetlen reánk maradt fényké-pe és József Attila utolsó fényképei kísérteties-en hasonlítanak.”

A kései József Attila képeket szemlélve szí-vesen időzünk el ismét a költő tekinteténél, nézve ismerős, szomorú arcát, keresve örökre eltűnt mosolyát, amelyről Déry így ír: „Mozdu-latai lassúak voltak, bajszán, melyet hol lebo-rotvált, hol megnövesztett – mintha hiúságá-nak nagy hamleti kérdésére keresné a feleletet – bajszán invitáló, csendes mosoly ült, maga is oly könnyű, mintha saját beteljesedésétől félne. ... Fiatal éveinek hetykésége, irdatlan jókedve egyre tompult, simult – költészetének tündér tükre-ből kamaszarca mind komorabban nézett vissza az emberre. ... Nedves fénylő szemhéjaj-val a költészet jelképes alakjává lett.”

(Idesereglik, ami tovatűnt. József Attila ös-szes fényképe. Előszó: Beney Zsuzsa, a kötetet szerkesztette és az utószót írta: Kovács Ida. Petőfi Irodalmi Múzeum, 2005. 96 p.)

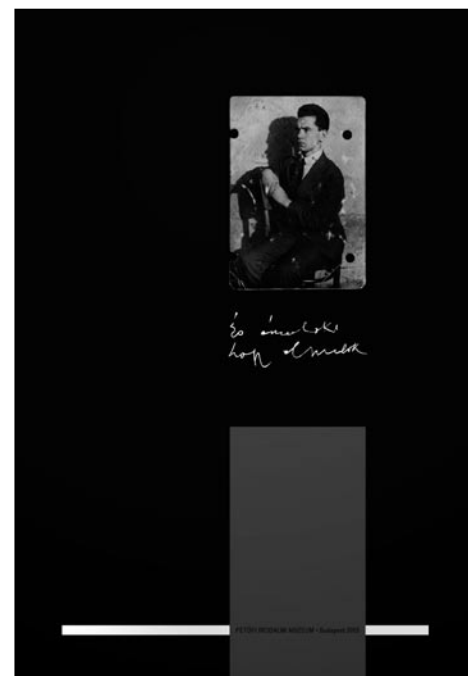
József Attila-iratok dokumentumkötete

Varga Katalin

A Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirattá-ra gyűjteményének kincseit bemutatandó, évente egy-egy könyvet jelent meg, ame-lyek mindegyike addig publikálatlan kézira-tokat tesz közzé gazdag képanyaggal, jegy-zetekkel, mutatókkal ellátva. Az idén – József Attila születésének századik évfordulóján – József Attila dokumentumkötettel folytatjuk a sorozatot, hiszen a Kézirattár József Attila-hagyatéka országosan is a legjelentősebb. A költő közel 500 versének, 6 versfüzetének, 4 novellájának, 10 önvallomásának, 19 cik-kének, 25 fordításának, 340 levelének kézira-tát, számos általa dedikált könyvét, vegyes feljegyzést és – nem utolsósorban – legalább 60 személyi dokumentumát őrizzük, melye-ket restauráltunk és digitalizáltunk.

Napjainkra kevés olyan József Attila-mű maradt, amelyet ne tettek volna közzé. A műveivel, életrajzával foglalkozó szakiro-dalom is nagyobb méretű, mint más „kor-társ” írók esetében. Mégis akadt egy doku-mentumtípus, amelyre csak hivatkozni, utalni szoktak: a személyi dokumentumok és hivatalos iratok köre, melyeknek legna-gyobb hányada gyűjteményünkben találha-tó. A Fővárosi Levéltár perirataival kiegé-sítve ezek a személyi dokumentumok megdöb-bentő, sőt megrázó, kerek életraj-

zot tárnak elénk, amelyből – a kötet műfaji sajátossága miatt – csupán a szerelmek és a betegség témaköre marad ki, hiszen József Attila soha nem nősült meg, ezért nem is vált el, gyógykezelésre pedig rendsze-rint magánorvosokhoz, barátokhoz járt, így valószínűleg nem lehettek beteglapjai, kór-történeti leírásai. Ha ilyen feljegyzések vol-tak is, vagy elpusztultak, vagy lappanganak. Kötetünkben a dokumentumok – anyakönyvi bejegyzések (születési, gyámügyi, egyetemi, kórházi, halálozási), bizonyítványok és lecke-könyvek, beadványok, periratok és fellebbe-zések, tagkönyvek, életrajzok – főszereplővé válnak, és képként jelennek meg, láthatóvá téve nemcsak a szöveget, hanem az egyéb rájegyzéseket, széljegyeket, pecséteket stb. A képekhez rövid, jegyzetszerű leírásokat és forrásmegjelölést, a kötet végére névmuta-tót illesztettünk. A dokumentumok szigorú időrendben követik egymást. A könyv ele-jén a szülők házassági anyakönyvi kivona-ta, majd a költő születési anyakönyvi kivo-nata, életének gyámügyi eljárásai, iskolai bizonyítványai, kérelmei, lecke-könyv-oldalai, a munkavállalással kapcsolatos irata, tag-könyvei, periratai (a *Lázadó Krisztus*, a *Lebu-kott* című versek, a *Dönts a tőkét* című kötet, a halálbüntetés ellen tiltakozó rölap és a *Kakuk Marci* című Tersánszky-írás kapcsán), rendőrségi jegyzőkönyvek, végül a halálával kapcsolatos hivatalos MÁV-jegyzőkönyvek,

orvosi látlelet, halotti anyakönyvi kivonat, legvégiül a posztumusz Kossuth-díj szerepel.

Az anyaggyűjtés során eddig publikálatlan, sőt ismeretlen József Attila kézirat-ra is bukkantunk. 1936 júniusában szemé-remsértés vádjával perbe fogták Tersánszky Józsi Jenőt a Szép Szóban megjelent *Kakuk Marci új kalandja* című írása miatt. Az

eljárás természetesen a kiadóra, illetve a szerkesztőkre is kiterjesztették, így József Attilát és Ignótus Pált is beidéztek a rendőrségre, majd a bíróságra. József Attila többi peréhez hasonlóan ennek az ügynek sem ismertük a tételes iratanyagát, a különböző ítélkezési szintek dokumentumait. A perekről szóló ismereteink csupán összefoglaló tanulmányokból származtak. Ez az utolsó Tersánszky-per volt a legkevésbé kutatott, talán ezért fordulhatott elő, hogy József Attila fellebbezésének szövege elkerülte a kutatók figyelmét. A pár oldalas gépirat a személyes felelősség tisztázásán kívül egy kis értekezést is tartalmaz a szeméremértés általános megítéléséről. 1937

novemberében az ítélőtábla fel is mentette a költőt. A per további szakaszaiban már csak a szerzőt, Tersánszkyt és a prózai szerkesztőt, Ignótust idézték be. A végső, kúriai ítélet 1938 májusában született meg, amelyről a hivatali ügymenet rendjének megfelelően az akkor már halott József Attilát is értesítették.

Az eddig adatszerűen ismert dokumentumok is tartogatnak nagy meglepetéseket az érdeklődő olvasóknak, sőt mikrofilológiai adatokat a kutatóknak is, éppen részletgazdag képszerű megjelenésük miatt. Ilyen például az 1931 szeptemberében kiállított szociáldemokrata párttagsági könyv, amelyben egy bejegyzés tanúsítja, hogy a költő tagságát

1924-ig visszamenőleg érvényesnek tekintik. Ez idáig nem volt elfogadható magyarázat, csak feltételezések arra vonatkozóan, miért éppen hét évvel korábbra datálódott a belépés. Azonban az 1924-ben kiállított Magyarországi Magántisztviselők Szövetségének tagsági könyve – amelyet József Attila pár hónapos könyvterjesztői munkája idején igényelt – új megvilágításba helyezi a szociáldemokráciával való kapcsolatának kezdetét. A dokumentumkötet a Petőfi Irodalmi Múzeum jegypénztárában kapható.

(„*És ámulok, hogy elmúlok*”. József Attila-iratok. Szerk. Varga Katalin. Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest, 2005. 280 p.)

Museums Journal 2004/9, 2005/3

Gönczi Ambrus

A Brit Múzeumi Szövetség folyóirata 2004 szeptemberi számának vezércikke a brit Kulturális Örökség Lottó Alapítvány jelentőségét és szerepét veszi górcső alá. Az Alap júliusban meghirdetett pályázati programja nem elsősorban műemlékek, inkább múzeumi gyűjtemények megőrzésének és fejlesztésének anyagi hátterét hivatott megteremteni. Már két múzeum, az oxfordi Ashmolean és a Természettudományi Múzeum Darwin Központja részesült több, mint 15 millió fontnyi támogatásban abban az évben. A pénzügyi segítség révén mindkét intézményben nagyszabású és hosszú távú fejlesztéseket lehet majd végrehajtani. Az Ashmolean Múzeum tervei szerint az épület hátsó részét teljes mértékben átalakítják, az 1900-as évek elején elkészült szárny helyét egy amerikai építész által megálmodott új komplexum foglalja majd el, mely a múzeum hatalmas régészeti gyűjteményének ad helyet. A londoni Darwin Központ hasonlóan nagyszabású fejlesztési programot valósíthat meg a Lottó Alapnak köszönhetően.

Az új épületegyüttes a múzeum botanikai gyűjteményének biztosít megfelelő helyet. Amint azt a Lottó Alap elnöke, Carole Souter elmondta, ez a beruházás a világ egyik legnagyobb gyűjteményének rendezi hosszú távon a helyzetét. A CF Moeller által tervezett épület több mint 30 millió példány és lelet korszerű raktározására, valamint napi 2500 látogató fogadására lesz alkalmas; hússzor nagyobb kapacitással működik majd, mint amire a Darwin központ jelenleg képes. Carole Souter hangsúlyozta, hogy a Lottó Alap, mely évente csupán kétszer nyújt 5 millió font feletti összegű támogatást, elsődleges szempont-

ként vette figyelembe a gyűjtemények helyzetének fejlesztését, és a kiállítóterek növelésének biztosítását.

A múzeumi szövetség folyóiratának 2005. évi márciusi számában több cikk is kiállítás-elméleti kérdéseket vizsgál meg. Maurice Davies, a Múzeumi szövetség alelnöke számos szigetországi múzeumot keresett fel és több tucat szakemberrel folytatott beható eszmecsere a kiállítások mondanivalójával, üzenetével és a kiállított tárgyaknak ezekhez az üzenetekhez fűződő viszonyával kapcsolatban. A kiállításrendezők, akárcsak a cikk írója is, egyre inkább azon a véleményen vannak, hogy a tárgyak szerepe fokozatosan eltörlődik az adott kiállítás mondanivalója mögött, a látogatók számára bemutatandó történethez képest a vitrinben, üveg mögött elhelyezett műtárgyak már-már csupán illusztrációk, s nem egy gyűjtemény becses

darabjai, melyekhez külön történet tartozik. A didaktikai, oktatási célzat egy-egy kiállítás létrehozatalakor sokszor olyan mértékben érvényesül, hogy az nemcsak a műtárgyak háttérbe szorulásához, hanem egyre bonyolultabb, tartalmát tekintve sokrétű, de így a közönség számára nehezebben megérthető és átlátható kiállításokhoz vezet.

Egy közelmúltban végzett angliai felmérés bebizonyította, hogy a kikapcsolódni vágyók elsőprő többsége gondolja úgy: a múzeumlátogatás előfeltétele, hogy az adott tárlat témájában rendelkezzenek valamiféle – leginkább alapos – ismerettel. Ez természetesen sokuknak a kedvét is szegi, s inkább más szórakozás után néznek. A cikk írója szeretné, ha a látványos elemektől zsúfolt, mindenkit megérinteni vágyó, de végeredményükben mégis egyre nehezebben befogadható kiállítások helyett ismét a műtárgyakat középpontba helyező, lényegre törő, és ugyanakkor világos üzenetű tárlatok várnák a múzeumot felkereső tömegeket.

Tanulságos múzeumtörténeti szemelvények

Éri István

Egy évvel ezelőtt a Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület elnöksége – többünket – első ízben Pulszky Ferenc, illetve Pulszky Károly díjjal tüntetett ki. Majd az elnökség úgy látta helyesnek, hogy a két kategória díjazottjai közül egy-egy a rákövetkező közgyűlésen az akadémikusok székfoglalójához hasonlóan, amolyan „*éremfoglaló*” előadást tartson. Így kerültem sorra. Emlékezetem szerint ugyan tavaly, a közgyűlés utolsó felszólalójaként egyrészt megköszöntem a kitüntetést, másrészt elkészítettem a tagságtól és a vezetőségtől azzal, hogy kiöregedtem már a sorból. Meg aztán – búcsúzól és figyelmeztetésként – némi észrevételeket is tettem a Társaság működését illetően.

A fentiek ellenére mégis itt vagyok. Az Elnökség vissza nem utasítható határozatának kötelességtudóan eleget téve. Szerencsére szabadon választhattam meg felolvasásom témáját. (Engedtessek meg viszont, hogy nyomtatásban a rövid előadás szövegét kissé bővebbre vegyem.) A címből kitűnően, múzeumtörténetről lesz szó. Tudom, hogy manapság nem divat a múltra hivatkozni, még egy olyan intézményben sem, mint a miénk, amelynek létezése kizárólag az elmúlt idők fennmaradt tárgyi emlékeivel történő foglalkozáson áll vagy bukik. Az írott hagyományok figyelmen kívül hagyására vonatkozó szemrehányások kíséretében különösképpen nem az. Magyarázatul felhozzák, a jelen magyar múzeumait, az azokban dolgozókat olyan sorozatos megpróbáltatások és „*kihívások*” érik, hogy emiatt nem érnek rá az előző korokban élt sorstársaik mindennapi gondjaival megismerkedni.

Jószerevével az is elmondható, hogy amint a szólás szerint a suszternek lyukas a cipője, úgy a múzeumiaknak hiányosak az ismeretei arról a foglalkozásról, amit – remélhetőleg – élethivatásuknak tekintenek. Legalábbis a múzeumi szakma történetét, fejlődésének hazai jellegzetességeit a megkívántnál kevésbé ismerik. Nem azonosulhatnak tehát tevékenységük múltjával, noha enélkül nehéz előre lépni. Még szép, ha tudományszakuk, avagy munkahelyük történetével tisztában vannak. Oka ennek az is, hogy nincs elfogadható, érdemleges, alapos magyarországi múzeumtörténeti kézikönyvünk, monográfiánk.

Ezt a hiányosságot – több mint fél évszázada – az egyik „*szögedi nagy embőr*”, Péter László, még makói múzeumigazgatóként tette szóvá.¹ Nyomdokába lépett Balassa Iván 1963-ban, tapasztalva, hogy korábban nem sok előrelépés történt.² Megemlítendő Korek József is, aki 1962-ben múzeumtörténeti kiadványsorozatot indított, amelynek második száma – szerkesztésében – 1965-ben, a harmadik 1966-ban látott napvilágot.³ Aztán mintha elvágták volna! 1979-80 folyamán az MRMK is megpróbálkozott „*Múzeológiai Füzetek*” sorozattal valami sokszorosítvány-félével, ez azonban három szám megjelenése után, az MRMK felszámolásával megszűnt.⁴

Természetesen szó sincs arról, hogy az egyes múzeumi intézmények történetével nem foglalkoztak volna az elmúlt két évszázadban. Az 1945-1991 közötti időszakot felölelő múzeumi bibliográfia-sorozat kötetiben csak a 46 év terméséből közel hét-száz címszót találunk. Pedig a feldolgozás csupán a múzeumok saját kiadású publikációira szorítkozott!

Amit hiányolni lehet és amit munkába kellene venni, arról magam is írtam valamiképp, szabad legyen saját magamat idézni 1997-ből.⁵ *„Hiányzik az összegző, integráló munkát... Hiányzik a történelmi, művelődéstörténeti folyamatok és a magyar múzeumok fejlődésének, alakulásának ös-szevetése, a kultúrpolitika irányzatainak elemzése és hatásának vizsgálata. Szűkebb témánkra vonatkoztatva...nem kerül közlésre számos dokumentum, emlékirat, nem ismerjük vagy csak nem értékeljük ki alaposabban kiemelkedő muzeológus-elődeink közéleti szerepét, nézeteit közügyekről... Ha mód nyílnék a rendszeres múzeumtörténeti kutatások részeredményeinek közzétételére egy megfelelő kiadványsorozatban, majd a FŐ MŰ elkészítésére, megjelentetésére -ha lenne mindehhez pénz és munkakedv. Gondoljuk meg: 2002-ben kétszáz éves jubileumot ünnepelnek majd az ország múzeumai, nemcsak a Magyar Nemzeti Múzeum! Szűk öt esztendő múlva! Nem kellene-e idejében a lovak közé csapni?”*

Meg is jelent 2002-ben a Magyar Múzeumi Arcképcsarnok, emellett impozáns intézménytörténetek. Kiállítás is nyílt (Múzsák kertje), illó katalógussal. De a FŐ MŰ hiányzik. Mostanában – újabb határidő szorításában – a Nemzeti Múzeumról szóló 1818-as törvény 200. évfordulója kapcsán ismét fel-

merült egy monográfia gondolata. Ehhez most már csak három esztendőnk lenne! Előmunkálatok nélkül vajon mire juthatunk? Van véleményem, javaslatom, de minék untassam ezzel Önöket?

Inkább egy válogatásnyi idézet-gyűjteményből szeretnék felolvasást tartani. Nyomtatásban annakidején megjelent szövegeket ismertetnék, jellegzeteseket, hiszen ezekben rejlik múzeumtörténetünk igazi „*életszagú*”, emberközeli háttere. Úgy érzem, manapság elhanyagolták a hivatáshoz, a munkahelyhez kötődés érzelmi, hangulati formái múzeumainkban. Különösen azért, mert egyre ritkább a beavattatás egy-egy olyan közösségbe, ahol nemcsak tevékenységünk konkrét tárgyai, jobban mondva alanyai – a műtárggyá nemesedett régiségek –, hanem a befoglaló intézmény maga is régi. Sőt, evidencia, hogy miként elődeink, úgy mai és jövődől kollégáink is folyamatosan „*hozzáöregednek*” gyűjteményeikhez. És ehhez az állapothoz – akarva-akaratlanul – mindnyájunknak hozzá kell idomulnunk. Még akkor is, ha azt a bizonyos állapotot gyökerestől fel akaránk forgatni!

Ezeknek a kis történeteknek előre is levonható a tanulsága: semmi új nincs a nap alatt, de mégis minden másként van! Remélem, az idézetek olvastán Önök is így gondolják majd. A főleg a XIX. századból származó idézeteket megpróbáltam aktualitásuk és fontosságuk szerint csoportosítani.

Nézzük meg, hogyan alakult az akkor egyedüli országos múzeum és a vidéki múzeumok helyzete, kapcsolata? *„MINISTERI RENDELET Tudományos és művészeti célú egyletek és múzeumok alakítása tárgyában a vallás- és közoktatási minister az összes törvényhatóságokhoz a következő körlevelet intézte” – írja Henszlmann Imre az AÉ 1873-as évfolyamában: „Hazafiui bizalommal fordulok ennél fogva a törvényhatóságokhoz, szíveskedjenek buzdítás s esetleg anyagi segélyezés által is oda hatni, hogy területén tudományos és művészeti célú egyletek és múzeumok alakíttassanak.”⁶*

Íme, több mint másfél évtizeddel később Rómer Flóris első, e tárgyban megjelent buzdítása után – folyamatos szakmai agitációját nem is említve – végre elérte célját a szervező! Trefort Ágoston, bár „*kevesebb sülyt helyezett a népoktatás és a népművelés támogatására*”, mégis megadta elvi támogatását. Persze aggályokat többen is hangoztattak az ügyben, Pulszky Ferenc

igyekeznek őket megnyugtatni: „A vidéki muzeumokat illetőleg felhozatik ugyan, hogy általok az erők elforgácsoltatnak s a hazai régiségek s műemlékek, melyek között nem egy lehet országos érdekű, s elvonatnak a központtól... de mind ez ellensúlyoztatik azon érdekeltség által, melyet a vidéki muzeumok körükben felköltenek... A vidéki muzeumok feladata felkölteni a vidék emlékeit s nevezetességeit, azokat az enyészettől megóvni, s összeköttetésben maradni a központi nemzeti muzeummal, hol évi jelentéseik nyomán az ország minden részeiben lévő gyűjtemények lajstroma elkészülhet.”⁷

A központi nyilvántartás mindenekelőtt! Egy évvel később Hampel József a vidéki muzeumok első ízben történt felsorolását és ismertetését lezárva már meg is fogalmazza az ezzel kapcsolatos követelményeket: „Íme e száraz lajstromból megtudjuk, hogy Magyarországon majd ötven hely van, ahol műemlékek összegyűjtve és közhelyen az elpusztulástól megőrizték. Elismerjük azonban, hogy pusztá lajstrommal még nem lehetünk nagyra! Tudnunk kellene, hogy hol, mi van... E nagyobb követelménynek... kielégítését csak az államtól várhatjuk, mely a muzeumok országos felügyelősége útján indíthatná meg e terjedelmes, időt, tudományt és sok közreműködő kezét, valamint tetemes anyagi áldozatot kívánó vállalatot! Csak ha e nagy leíró lajstrom meg lesz, fog a nemzeti műemlékek decentralizációjának minden ellensége is a vidéki muzeumok intézményével kibékülni.”⁸

Műemléki, régészeti topográfiai és más országos lajstromok, hol késtek az éji homályban a magatok teljességében, a XXI. század elején? Avagy azóta sem békülhettek meg a decentralizációval a központi és a helyi ellenségek? Főleg akkor, ha a közös, központi kasszához a vidékiek is hozzá szeretnének férni! Erre is gondolt Hampel, még ugyanebben az évben: „...nemsokára, midőn a vidéki közművelődési intézetek... igénybe fogják venni az állam pénzerejét, elő fog állni az a kérdés, hogy az állam mennyire van hivatva a vidéki intézményeket gámolítani?... a vidéki centrumok alkotása elsősorban az illető vidéki körök dolga. Az állam mindennemű szellemi támogatásban részesítse őket, de hogy pénzsegélyvel közbe lépjen... csak akkor és ott szabadna történnie, amikor a magánosok, a városok, a megye tőlük kitelhetőleg már mindent megtettek!”⁹

1881-ben Hampel már a Nemzeti Múzeum előválasztási jogának érvényesülését is félti - bizonyára nem ok nélkül. Herman Ottó országgyűlési képviselőként 1880-ban egy parlamenti múzeumi bizottság kiküldetését javasolta (erről alább még szó esik). Hampel hozzájuk intézi javaslatát: „Ha a nemzet törvényben kimondja, hogy a tudományos kincsek közkincsnek tekintendők, melyeknek megóvása első sorban a nemze-

ti muzeumot illeti, akkor fölmerül az a kérdés, hogy az országban fönnálló nem országos muzeumok mennyiben részesülhetnek a leletekben. Ez idő szerint semmiféle törvényes rendelkezés nem szabályozza a vidéki muzeumok kompetenciájának igen fontos kérdését... Nem túlzott centralisatio érdekében, de káros verseny elkerülése céljából és tudományos közérdek helyesen fölfogott megóvása végett szükséges a vidéki muzeumok kérdését szabályozni.”¹⁰

A Nemzeti Múzeum költségvetési nehézségeiről, létszámproblémáiról rövidesen értesülhetünk Herman Ottó interpellációi alapján. De hallgattassék meg előbb a másik fél is, legalább egy idézet erejéig. Téglás Gábor dévai múzeumigazgató (természetesen társadalmi munkában) ekként álmodozik - 1891-ben: „...a meglehetősen fölszaporodott vidéki muzeumokhoz fűződő közérdek szempontjából nagyon is ideje volna e gyűjtemények olyatén biztosítása, hogy azok a nagy közönség okulása fölül, a tudományos búvárlatoknak is mindig hozzáférhető és felhasználható forrásait képezhessék... Valóban szinte irigységgel kell a szomszéd Ausztriára gondolnunk, hol... még másod- és harmadrangú vidéki városokban is szakszerűleg vezetett, évi segélyvel rendelkező muzeumokat találunk... Nálunk Budapesten kívül... nagyobb szabású s állandósítottan vehető muzeumok sem igen képesek egy-két szakembert olyan helyzetbe juttatni, hogy azok... teljesen a tudományos búvárlatoknak szentelhessék erejüket.”¹¹

A fentebb felsorolt és még felsorolandó gondjaink azóta sem szűntek meg. De egy tekintetben mintha valami változott volna! A hazai múzeumaink zászlóshajójának kikiáltott Magyar Nemzeti Múzeum jelenlegi főigazgatója jámbor óhajtasából idézzünk most, amelyet 1995-ben vetett papírra: „Számban ugyan kevesebb, de csak teljes reprezentációs értékű leletegyűttesekkel bővíteném a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményeit. ... Az ehhez szükséges, arra érdemes lelőhelyek kiválasztása... - az egyébként ellenérdekel - területi, megyei muzeumokkal egyeztetve, együttműködve képzelhető el. ...egyre kevesebb az az emlék, amelyet a Nemzeti Múzeum kölcsönként, hosszabb időre beépíthet állandó kiállításába. Mindezek után kérdés, mennyire találánk partnert és mennyire váltanánk ki vihart azzal, ha felvetnénk a NEMZETI LETÉT fogalmának intézményét... így érezném biztosítva, hogy a megváltozott körülmények között is megmarad valami a Magyar Nemzeti Múzeum régi hagyományáiból.”¹²

Vizsgáljuk meg kissé közelebbről egykori pályatársaink helyzetét, szakmai és anyagi megbecsülését az illetékes kortársak szemszögéből. Pulszky Ferenc például fél évszázaddal későbbi visszaemlékezésé-

ben sem rejtette véka alá a Nemzeti Múzeum második vezetőjéről kialakult véleményét (1883 júliusában, első nagy európai körutazása előtt): „Pesten meglátogattam Henszlmann barátomat, ki a pesti egyetemenl orvosnak készült s a muzeumban lakott Haliczky igazgató-helyettesnél; ezen ekkor az agyvelőpuhulás jelei már mutatkoztak, de azelőtt is nehéz volt meghatározni, hogyan jutott muzeumhoz, mert eredetileg barom orvos volt, s a rossz világ reá fogta a helytartótanácsra, hogy a veterinarius szó félreértéséből régiségbúvárt vélt benne feltaláltatni. S úgy nevezte ki a régiség-tár őrének; még sokkal később is a muzeum oly kikötőnek tartatott, melyben jóra való ember, ki életében hajótörést szenvedett, végre nyughelyet talál.”¹³

Pulszky egyébként saját pályafutása során is kénytelen volt szembesülni a protekciót élvező dilettánsokkal, amikor a saját kinevezése került szóba: „...Ismertőeim még száműzetésem alatt azon eszmével foglalkoztak, hogy... én neveztessem ki igazgatónak s így amnestia kérés nélkül is visszakérüljek. E tervnek útjában állt azonban, hogy mérvadó körökben a muzeumi igazgatóság sinecurának tekintetű, mely egy félig-meddig tönkrement burokratának volt szánva... de a fizetés oly csekély volt, hogy az, kinek azáltal segíteni akartak, ezt... keveselte.”¹⁴ Amikor végre hazatelepedett, ismét szóba került a kinevezése: „... báró Eötvös József többször említette, hogy tanulmányaim és ízlésem iránya engem különösen e helyre praedestinálnak. 1869 kezdetén ejtettek meg a képviselő választások, én birtokomban, Szécsényben, léptem föl... megmondtam tehát a közoktatási miniszternek, hogy ha csakugyan rám akarja bízni a muzeum igazgatását, tegye azt a választás előtt, később nem fogadhatnám el a kinevezést... Eötvös e szerint egy hét alatt keresztülítte Kubinyi nyugdíjazását, mely azonban már régóta szándékban volt, és az én kinevezésemet.”¹⁵

Kubinyi Ágoston 1843-tól 1869. február 25-ig volt a Nemzeti Múzeum igazgatója, ekkor teljes fizetéssel vonult nyugdíjba.¹⁶ Pulszky kinevezése ugyanazon a napon kelt.¹⁷ A választást megnyerve Pulszky 1869-77 közötti két ciklusban országgyűlési képviselőként is „lobbizott” a muzeum érdekében. Persze támadások keresztútjában: Idézet P. Szathmáry Károly felszólalásából: „Pulszky, ki előtt a tudomány terén nagy tisztelettel hajlok meg, országos képviselő is, a mellett több pénzügyi társaság elnöke és igazgató tagja... azt hiszem, hogy ha a nemzeti muzeum ezen sok fényes képességet egyedül bírná, mihamarabb elérünk az intézetnek felvirágzásához.” Pulszky azonban válaszolt: A kérdés nem az, hogy én több helyen vagyok-e elfoglalva, hanem hogy ezen a helyen megteszem-e kötelességemet. Én a legbolderabb ember volnék, ha a muzeum-

nak élhetnék egészen s ha önök adhatnának annyi pénzt, hogy ott a munkásságomat teljesen kifejthetném.”¹⁸

Lehetséges, hogy mégiscsak szerzett egy múzeumi másodállást, ugyanis roppant módon felháborodott azon, hogy amikor végre sikerült megszerezni az Esterházy-gyűjteményt, nem rá akarták bízni annak vezetését: „a mint a képtár országossá lett, kérdésbe jött, ki neveztessek ki igazgatójává, én erre csakugyan megharagudtam, s nyersen megmondtam nekik. Ha van Pulszky Ferencztek, kinek műértését külföldön is meg tudják becsülni, miért kerestek bukott mágnást igazgatónak, ki legjobb esetben dilettáns. A képtárt másnak nem adhatják, mint nekem, úgysem kérek ezért fizetést. Erre kineveztek a muzeumok és könyvtárak országos főfelügyelőjévé.”¹⁹

Herman Ottó, aki 1879-től 1896-ig volt országgyűlési képviselő, szintén ismerte a protekciós múzeumi tisztviselők világát. Soós Lajos zoológus így emlékszik vissza a Madártani Intézetben hallott történeteire. „Ő bár régi múzeumista volt, nem csekély animozitással szokta emlegetni a múzeumot és a múzeumistákat. Elbeszélte, hogy a régi időkben bizony furcsán verbuválódott össze a Nemzeti Múzeum nagyon vegyes tisztviselőkara... Őr, a tanársegéd, segéd címük sem olyan volt, mely némi felvilágosítást adott volna szerepük felől.” „Herman Ottó még egy csipősebb dolgot beszélt el... volt a 70-es években a képviselőháznak egy öreg szolgálója. Ez megszólította őt: 'Tekintetes úr maga ott volt a Múzeumban... tegye meg nekem azt a szívességet, hogy segítse be oda a fiamat valami hivatalnoknak'... 'Aztán mit tud az a fiú, mihez ért?' 'Éppen ez a baj, felelte a szolga - hogy nem ért semmihez sem, de gondoltam, hogy a múzeumba jó lesz.'”²⁰

Megállapítható viszont, hogy Herman Ottó ellenzéki képviselőként az országgyűlésben sok esetben és igen hatékonyan szólalt fel a múzeumok ügyében. Elsőként érdemes a múzeumi alkalmazottak bérezése ügyében elhangzott interpellációival foglalkozni: „1880-ban a magyar nemzeti múzeum hivatalnokainak statusa 36 ember... Az intézetnek egyetlen hibája van, az, hogy t.i. nincs véglegesen szervezve. A szervezetlenség eclatans példája az, hogy az igazgató, tehát az intézet vezetője kap 2100 forintot, az aligazgató pedig, tehát az igazgató alárendeltje 2500 frtot kap, tehát 400 frttal többet. Ez úgy történt, hogy az igazgató fizetése 1830-ban sistemisáltatott... az aligazgatóé pedig az újabb alkotmányos aerában. A tisztviselők az ország tisztviselőinek statusába beosztva nincsenek; nyugdíj tekintetében nem tudják, hova tartoznak... a magyar nemzeti múzeumban tudományosan képzett egyének évi 600 frt fizetés mellett művelik a magyar tudomány egyes szakmáit... Midőn magam

mint a múzeum segédőre, 600 frtra voltam szorítva... valahányszor beteg voltam, az orvos véleménye mindig az volt, hogy az alap ok a rossz táplálkozás és egészségtelen lakás. Ezen állapotokon segítőndő az igen t. minister úr; az igazgatóval egyetértve megengedte, hogy ezen embereknek évenként 200 frt pótlék adassék... miután ez a pótlék, a mely adatik, a dologi kiadások rovására történik és ekként a dologi kiadások csökkenvén az intézet működésében is meg van akasztva... vagyok bátor a t. háznak elfogadás végett a következő határozati javaslatot ajánlani: küldjön ki a képviselőház kebeléből egy hetes bizottságot oly utasítással, hogy a bizottság a magyar nemzeti múzeum jelenlegi állapotát számba vegye s ehhez képest tegyen indokolt javaslatot a magyar nemzeti múzeumnak mint immár állami intézetnek végleges szervezése iránt.”²¹

A fizetésemelés kérdésében P. Szathmáry Károly 1877-ben már tett indítványt, de egy komikus félreértés miatt levették napirendről. Az esetről az alábbiakat mesélték nemzedékről-nemzedékre a múzeumiak: „... valamikor a 70-es évek elején a múzeumőrök fizetésjavítást kértek. Az országgyűlés pénzügyi bizottságának elnöke Zsedényi Ede volt - az ország legnagyobb spórmájsztere - meghallotta, hogy a 'múzeumi örök' fizetés javítást kérnek s megtudta, hogy mennyi a fizetésük, szörnyen felháborodott, hogy azoknak a csonka-bonka embereknek, akik csak ülnek ott, még ennyi sem elég? A Múzeumban a teremfelügyelők szolgálatot előregedett 48-as honvédek látták el. Ezeket gondolta Zsedényi múzeumi öröknek.”²²

A fizetések ügyében Herman Ottót még személyes megtámadás is érte, amire ekként válaszolt 1882-ben: „Én azért nem nősültem meg, mert én részemről, mint múzeumi tisztviselő, egyszersmint állami tisztviselő voltam és az önök rendszere nekem sohasem adta meg azt a kellő alapot, a melyen családot alapíthattam volna.”²³

Hampel József éppen a Herman által javasolt parlamentari bizottsághoz intézett - már hivatkozott - jelentésében 1881-ben kitért a fizetések kérdésére is: „Az ország azt kívánja, hogy nemzetünk egyik első tudományos intézetének tisztviselői ez intézetnek szenteljék összes erejüket, teljes életüket... Nem méltánytalan kívánság részükről... hogy az intézet újjá szervezésénél az örnek rendes egyetemi tanári, a segédörnek rendkívüli egyetemi tanári, az örsegédnek pedig fővárosi közélettanodai tanári állás és fizetés biztosíttassék.”²⁴

Ez az óhaj természetesen nem teljesült. Éppen Herman Ottó 1885-ös egyik interpellációjából értesülünk arról, hogy a rendes egyetemi tanári fizetés ebben az időben évi 2500 Ft + 400 Ft lakbér, a rendkívülieké 1500 Ft + 300 Ft lakbér volt.²⁵ (A beiratkozási és vizsgadíjakról nem is szólva.)

Valami kis változást mégiscsak jelenthetett Herman egy másik, 1890-es interpellációjának szívéhez szóló része: „Én tehát kérem t. házat, méltóztassék már egyszer elfogadni azt, hogy a magyar Nemzeti Múzeum segédőrei tudománnyal foglalkozó férfiak, és hogy azzal a 900 forinttal őket évenként... a tudomány számára nem lehet úgy tartani mint eddig, hogy ... öt évig kell szolgálnia, hogy fizetése 100 forinttal javuljon.”²⁶

Mindenesetre Soós Lajost, amikor 1903-ban II. osztályú segédőrré való kinevezésekor 1600 korona (800 Ft) + 700 korona (350 Ft) fizetéssel alkalmazták, nemigen fizették túl. Legfeljebb az volt a könnyebbség, hogy a munkaidő reggel 9-től 3-ig tartott!²⁷ Vidéken viszont általában 3-400 korona évi tiszteletdíjjal honorálták a muzeológusi munkát. Kiss Lajos 1904-1908 között teljesen ingyen dolgozott az akkor alakult hódmezővásárhelyi múzeumban, 1908-12 között már tiszteletdíjat is kapott. Amikor végre sikerült a nyíregyházi múzeumban segédőri állást kapnia, furcsán búcsúztatták szülővárosában: „Felmentem a városházára, hogy elköszönjek. A főjegyző úr mosolyogva jegyezte meg: 'Ne menjen maga Nyíregyházára, becsapják magát ott a gentrik. Különbön Nyíregyháza nem külön hely Vásárhelynél, oda is 9 csődört adott az állam, nekünk is.' E kulturfokmérő kijelentés után távoztam a hivatalból.”²⁸

*

Essék ezután szó - két jellegzetes példán - a gyűjtemények gyarapításának különféle trükkjeiről, mindkettő Pulszky Ferenc anekdotázó előadásában.²⁹ „Országgyűlési befolyásomnál fogva (ő volt ugyanis a pénzügyi tárca előadója) a múzeum dotatiójának emelése a költségvetésben nem akadt semmi ellenzésre. Krenner József, az ásványtári ör, figyelmeztetett akkor, hogy a herczeg Lobkowitz-féle híres ásványgyűjtemény, mely volt tulajdonosának 200.000 forintnál többbe került, jelenleg eladó s 35.000 forinton meg volna szerzhető. Megkértem tehát a közoktatási ministert, tegye be a 35.000 forintot a rendkívüli kiadások előirányzatába. De ő ezt megtagadta, gyűjtemények vételét fényűzésnek tartva, addig, míg ezekre megy azon helységek száma, hol elemi iskola sincsen... elmentem a pénzügyi ministerhez, kihez a bányászat tartozik, s itt újítottam meg kérelmemet. A pénzügyminister ... megígérte, hogy azt teljesíteni fogja.”

„Hetekig ültem már a szószéken, melyet mi kakasülönök neveztünk el, mint a pénzügyi tárca előadója, de most már vége felé közelgett a budget-vita. A rendkívüli kiadásoknál voltunk...(egy tételnél) hosszú vita keletkezett, mely a házat kifárasztotta... ekkor a közfigyelmetlenség alatt fölolvastam a következő tételt: 'egy ásványgyűjtemény megvételére 35.000 forint', senki sem figyelt, senki sem szólt, én tehát rákiáltottam: 'Megadjuk!'... a képviselők figyel-

me most is másfelé volt irányozva; zajosan beszélgettek egymással: az elnök figyelmeztetése nem használt, senki sem szólalt föl, az ellenzék hallgatott és én ismét rákiáltottam: 'Megadjuk!' mire az elnök kimondta a határozatot, hogy a 35.000 forint meg van szavazva."³⁰

Még ennél is tanulságosabb az Esterházy-képtár megvásárlásának története. Közismert, hogy az eladósodott Esterházy Pál herceg azért helyezte el gyűjteményét letétben Pesten, mert bécsi palotáját el kellett adnia. A Tudományos Akadémia külön e célra építetett emeletére került ugyan de „Ezáltal azonban e nagyszerű műkincs nem volt még megszerezve a hazának... Pál herceg halála után a család ... tervei a képtár eladására is kiterjedtek ... Én is sürgettem többször a képtár megvételét a ministereinknél, de ezek oly fényűzésnek nézték egy képtár megvételét, minőt ... az ország alig engedhet meg magának... nem tettem föl, hogy Kerkápoly, a pénzügyminiszter, föl tudna melegezni a szépművészetek iránt több mint egy millióig. Egy szerencsés körülmény adta elő ekkor magát, a forgalomban lévő váltópénzt képviselő piszkos papírgyékelyek váltattak be ez időben ezüstös tíz- és húsz- krajcárosokkal, eredetileg 12.000.000 forintig... de idő folytán igen tetemes részek elronyolódott és elveszett, úgy, hogy az állam e beváltási művelet által tetemes jövedelemre tett szert... Magyarország nyeresége éppen azon összegre ment, mely az Esterházy-képtár megvételére szükséges volt.” (Tegyük hozzá: egymillió-háromszázezer forintra volt szó.)³¹

A Magyar Nemzeti Múzeum költségvetési gazdálkodása sem volt minden tekintetben a legnagyobb rendben. Legalábbis az egyre inkább önállósulni kívánó osztályok, táruk panaszkodhattak erről, ha másnak nem, Herman Ottónak. Az 1880-as években még kénytelen-kelletlen közös épületben zsúfolódott össze a könyvtár, az érem- és régiségár, az állattani, a földtani, a „füvészeti”, a néprajzi osztály és a képtár is. Születőben volt az iparművészeti gyűjtemény, akkoriban iparműzumnak szánták. Viszont a költségvetés egy címként szerepelt. Ez ellen emelt óvást Herman az 1881-es költségvetés tárgyalásakor: „... kérem a t. miniszter urat... minden osztálynak a maga budgetjét biztosítani. Eddig az egyes osztályok, amelyeknek budgetje felemésztetik adósságba merülnek. Ez tarthatatlan állapot.” Különösen a Növénytár esetében látta Herman kritikusnak a helyzetet: „A füvészeti osztálynak a legnagyobb baja az, hogy működése meg van akasztva... Hajnald Lajos kalocsai érsek... azt a szándékát tudatta, hogy halála után az ő nagybecsű könyvtárát és összes botanikai gyűjteményeit a múzeumnak hagyományozza... innen eredt az, hogy a múzeum füvészeti osztályának nem adatik meg a kellő dotatió, mert mindig az mon-

datik, hogy hiszen majd amikor a bíboros-érsek meghal, akkor úgy is megkap ez az osztály mindent, a mire szükség van... Én anomáliának tartom, hogy mi a füvészeti-nek Magyarországon a központban való művelését egy főpapnak életétől, halálától tegyük függővé.”³²

Herman Ottó szépszámú múzeumi vonatkozású felszólalásai közül kiemelhetjük az önálló Néprajzi Múzeum létesítéséről szólókat. Már 1884-ben, éppen a millennium közelgő megünneplése körüli javaslatok hallatán fordította komolyra a szót: „valahányszor mi közművelődési dolgokról tárgyalunk... a refrain mindig egy, ti. ezek a dolgok szépek, a magyar culturára nézve okvetlenül szükségesek... de ezekre pénz nincsen. Ezt tekintve nem merem kérni a külön képtárt, nehezen kérem a külön természettudományi múzeumot, mert minél inkább kívánom ezeket az intézeteket, annál inkább kell tartanom attól, hogy sokat kérve keveset nyerünk... A néprajz újabb időben, mint tudomány szak rendkívül fontosságot öltött... rá akarok mutatni arra a körülményre, hogy Magyarországon minden fontos, és nemes dolognak kezdetben és végig igen csekély számú közönsége van... én abban találnám... az ezredévek méltó megünneplését, hogy ... mutassuk meg ennek a népnek az ő néprajzi értékét, hogy ebben is ... felismerhesse önmagát és azt, hogy méltó arra, hogy egy új ezredébe lépessen be.”³³

1890 elején, egy másik felszólalásában Herman előállott egy olyan javaslattal, amelynek megvalósítására csaknem száz évet kellett várni. A vitában a Nemzeti Múzeum bővítésének kérdéséhez szólt hozzá: „a szakértők... megállapították, hogy Budapest főváros egyetlen szép épületét ki lehet bővíteni... Budapesten a szakértők mindenhez értenek, még ahhoz is, a mi nem volna szabad.” „A nemzeti múzeum épülete a 38-iki árvíz előtt tervezetett és már építésben is volt, mikor az árvíz magasságát látták... Az eredeti terv szerint azok a mostani katakombák az épületek alatt lettek volna a tulajdonképpeni földszint. Az épületet magasabbra tették, de az épület alatt rengeteg, félig száraz és valóságos katakomba helyiségek megvannak. Ha ezt a részt az udvar felől kiássuk és az ki tud szikkadni, száradni, ott kőneműek roppant számban elhelyezhetők.”³⁴

Végezetül néhány rövidke idézet, elsősorban a budapesti újságokból és a visszaemlékezésekből. Néhány esetben a tallózgatás alapján akár még haladó hagyományokra is bukkanhatunk, máskor meg akár el is csodálkozhatunk rajtuk. Az 1876-os „Műipari és műtörténeti kiállításról” írják: „örömmel üdvözljük Bubicz Zsigmond apát eszméjét, hogy a kiállítás érdekesebb tárgyai lefényképeztesse, hogy így nemcsak a kiállításnak, mint ilyen-

nek nyoma maradjon, de annak hatása is állandósítsassék.”³⁵

Bizonyos Ambrus bácsi „Régészeti kis káté falusi iskolás gyermekek számára” címen Temesvárott 1880-ban 16 oldal terjedelmű „katekizmust” adott ki. Mint kiderült, Ambrus József Temes megyei lelkész írta, valószínűleg a Dél-magyarországi Történelmi és Régészeti Társulat tagjaként. A kis munka párját ritkítja: 6 fejezetben 57 kérdés-felelet és további 37 népszerű tudományos magyarázat olvasható benne.³⁶ Időben messze megelőzi akár Darnay Kálmán sümegei hasonló jellegű kiadványát, akár a még későbbi, központi hasonló felvilágosító irományokét, leginkább közérthető stílusa miatt.

1884-ben az ötvösművészeti kiállításon már műtárgymásolatokat is árultak. „Emléktárgyat is lehet venni: Bernini szobrász Szent István ezüst mellszobrának apró ezüst másolatait... Herpka Károly iparművészeti tanár készítményei. Öt, három és két centiméter nagyságúak... áruk három, öt és tíz forint.”³⁷ 1891-ben a rövidéletű Kereskedelmi Múzeumban agyagipari kiállítást rendeztek, némi közönségcsalogató fogások kíséretében: „A látogatottság emelése érdekében a szórakoztatások több vonzó neméről, a többek között tomboláról, villamos világítás mellett esti sétahangversenyekről is gondoskodnak.”³⁸

Bezzeg a Nemzeti Múzeumban még a XX. század elején is más volt a módi! Soós Lajos már idézett emlékiratában olvashatjuk: „A Nemzeti Múzeum 1903-ban távolról sem volt, ami ma... a könyvtári... nagyterem abban is különbözött egy darabig a többtől, hogy világítása, mennyezetvilágítás volt benne. A Múzeum I. és II. emeletén egybeült sehohsem volt világítás tűzveszély miatt, ott tehát pl. télen dolgozni sem lehetett... A Nemzeti Múzeum ablakait kivilágítva nem látta emberfia. 1904-ben vagy 1905-ben leégett a turini könyvtár, a tüzet rövidzárlat okozta, amire azonnal átvágták a könyvtári terem villanyvezetékeit... a földszinten magánlakások voltak... nyolc vagy kilenc lakás volt ott... Ráadásul pedig itt volt, szemben a portás lakásával a Budapest 80 jelzésű postahivatal helyisége is... A teremőri szolgálatot... öreg 48-as honvédek látták el, 48-as uniformist viseltek. Valami csekély dohányra való díjazást kaptak szolgálatukért. Egyikük mindig ott ült a bejáratnál egy kis asztalka mellett és olvasta, jegyezte a bejövő látogatók számát.”³⁹ Meg emellett kiutasította az illetéktelen személyeket, amint azt Egry József nyomorult proletárgyerekként az 1890-es években tapasztalhatta: „Énnekem az volt a legnagyobb ünnepem, ha a Nemzeti Múzeumba mehettem. (Meztláb nem engedtek be.)”⁴⁰

A történetek, anekdoták még sokáig folytathatók! Adalékok ezek is múzeumi múltunk megismeréséhez. Pulszky Ferencnek

egy igen korai és kevesek által ismert meg-állapításával a mai magyar muzeológus-társadalom figyelmét hívnám fel elvégzendő feladatainkra. „*A multnak képviselői az emlékek, ezek testesítik a kötelet, mely bennünket összefűz... Ki legkisebbet is közülük elront vagy elveszni hágy, a multnak dicső palotájából egy követ tör ki, s tulajdon állásának alapját megrongálta. Mert ha magasan állunk, csak a mult az, mi bennünket felemelt, mit lábunkkal taposni nem kelene.*”⁴¹

Jegyzetek

- Péter L.: Írjuk meg a magyar muzeológia történetét! Múzeumi Híradó 1951/9. 6-8.
- Balassa I.: A magyar múzeumok történetének kutatása. Múzeumi Közlemények 1963/2. 5-10.
- Korek J.: Utószó. (Megjelent Kiss L.: A Szabolcs vármegyei Múzeum története I. 1868-1918. A múzeumi történeti sorozat 2. számában.)
- Muzeológiai Füzetek 1. sz. Stránsky Z.: A múzeológusképzés. 1978. 76 p.; 2. sz. Bodnár M. (szerk.) A múgyűjtemények hasznairól. 1979. 159 p.; 3. sz. Bodnár M. (szerk.): A közművelődésnek. 1980. 119 p.
- Éri I.: A szerkesztő levele. Magyar Múzeumok 1997/3. 2.
- Henszlmann I.: Archaeologiai Értesítő 1873. 225-227. Szövegét I. Bodnár i.m. (1979) 76-77.
- Pulszky E.: A múzeumokról. Budapesti Szemle 1875. 241-257. Kivonatosszövegét lásd Bodnár i.m. (1979) 17-26.
- Hampel J.: A vidéki régiségi múzeumok. Századok 1876. 306-315. Kivonatosszövegét I. Bodnár i.m. (1979) 94-95.
- Hampel J.: A vidéki muzeumegyletek vagyoni viszonyairól. Archaeologiai Értesítő 1876. 217-223. Teljes szövegét I. Bodnár i.m. (1979) 96-100.
- Hampel J.: A Nemzeti Múzeum régiség-tár öréneke jelentése az országgyűlés által kiküldött muzeumi bizottsághoz. Archaeologiai Értesítő 1881. XVI-XX. Kivonatosszövegét I. Bodnár i.m. (1979) 48-53.
- Téglás G.: A vidéki múzeumokról. Fővárosi
- Lapok 1891. 1515-1516. Kivonatosszövegét I. Bodnár i.m. (1979) 103-105.
- Kovács T.: Régészeti örökség és a Magyar Nemzeti Múzeum. Magyar Múzeumok 1995/2. 23-26.
- Pulszky E.: Életem és korom. Budapest, 1884. 2. kiadás I. k. 36-37.
- Pulszky E.: Jellemrajzok. Budapest, 1884. Aigner L. kiadása, 239.
- U. o. 227.
- Magyar múzeumi arcképcsarnok. Budapest, 2002. 521.
- U. o. 720.
- Lábán A. (sajtó alá rend.): Pulszky Ferenc kisebb dolgozatai. (Ebben: Marczali H.: Bevezetés LXIV-LXV.) MTA kiadása, Budapest, 1914. LXXI és 292.
- Pulszky E.: Jellemrajzok 235.
- Soós L.: Négy évtized a Múzeum körül mentén. Magyar Múzeumok 1996/4. 26. (A szerző 262 oldal terjedelmű, 1962-ben papírra vetett visszaemlékezéseinek kéziratát a kivonat kezelői – Horváth Cs. és Korsós Z. – szerint a Magyar Természettudományi Múzeum meg kívánja jelentetni.)
- Szabadfalvi J.: Herman Ottó a parlamenti képviselő (1879-1897). Miskolc, 1996. 437 p. – Ebből lásd az 1880 ápr. 19. A Magyar Nemzeti Múzeum költségvetése ügyében c. felszólalást, 120-123.
- Szabadfalvi i.m. 1881. máj. 15. A Nemzeti Múzeumról, 136.
- Szabadfalvi i.m. 1882. jan. 20. Egy személyes megjegyzés, 148.
- Hampel i.m. 1881. Kivonatosszövegét Bodnár i.m. (1979) 48-53.
- Szabadfalvi i.m. 1885. jan. 23. A magyar egyetemek helyzetéről, 263.
- Szabadfalvi i.m. 1890. nov. 29. A Néprajzi Múzeum létesítéséről, 338.
- Soós i.m.
- Kiss L.: Emlékezések a hódmezővásárhelyi múzeum alapításáról. H. n. é. n. (Budapest, 1956. Népművelési Minisztérium kiadása) 96 p.
- Pulszky E.: Jellemrajzok.
- U. o. 227-231.
- U. o. 231-235.
- Szabadfalvi i.m. 1881. május 15. A Nemzeti Múzeumról, 188.
- Szabadfalvi i.m. 1890. nov. 29. A Néprajzi Múzeum létesítéséről, 338.

- Szabadfalvi i.m. 1890. jan. 31. A Nemzeti Múzeum bővítéséről, 328.
- Vasárnapi Újság 1876. 731-732. L. még Bodnár i.m. (1980) 57.)
- Bodnár i.m. (1980) 63-68. (A káté teljes szövegével.)
- Vasárnapi Újság 1884. 244.
- Fővárosi Lapok 1891. 1317.
- Soós i.m.
- Éri I.: (szerk.): Egy breviárium (Emlékek életem körül - visszaemlékezések részletekben). Budapest, 1973. 34.
- Pulszky E.: A múgyűjtemények hasznairól. In.: Athenaeum 1838. 185-189. Kivonatosszövegét I. Bodnár i.m. (1979) 12-14.

Food for Thought on the History of Museums

A year ago the author was awarded with the Pulszky Prize of the Pulszky Society, and on this occasion he gave a speech of which this is an extended version. The talk is built on a series of quotations and anecdotes from the past of Hungarian museums. The aim was to draw attention to the importance of learning about and utilising the experience and ideas of past generations and to go deeper in studying the history of our own profession and institutions. Some great people, however, tried to process the history of Hungarian museums and several publications have come out since then, but an overall, integrating work, analysing, describing and comparing the development and changes of Hungarian museums is still missing. Other question of then and now is the relationship of the great national museums and smaller, regional, county-level institutions; the need for the archaeological, monumental topographies and registers, the eternal problems of budget and finances, the shortage of staff; the status and prestige of the museum profession; the question of collections and their enlargement as well as other everyday problems our predecessors had to face and they are so familiar to us even now...

„Mint ághegy csúcsán a virág...” Egy taxonómus örömei és kesergései

Vig Károly

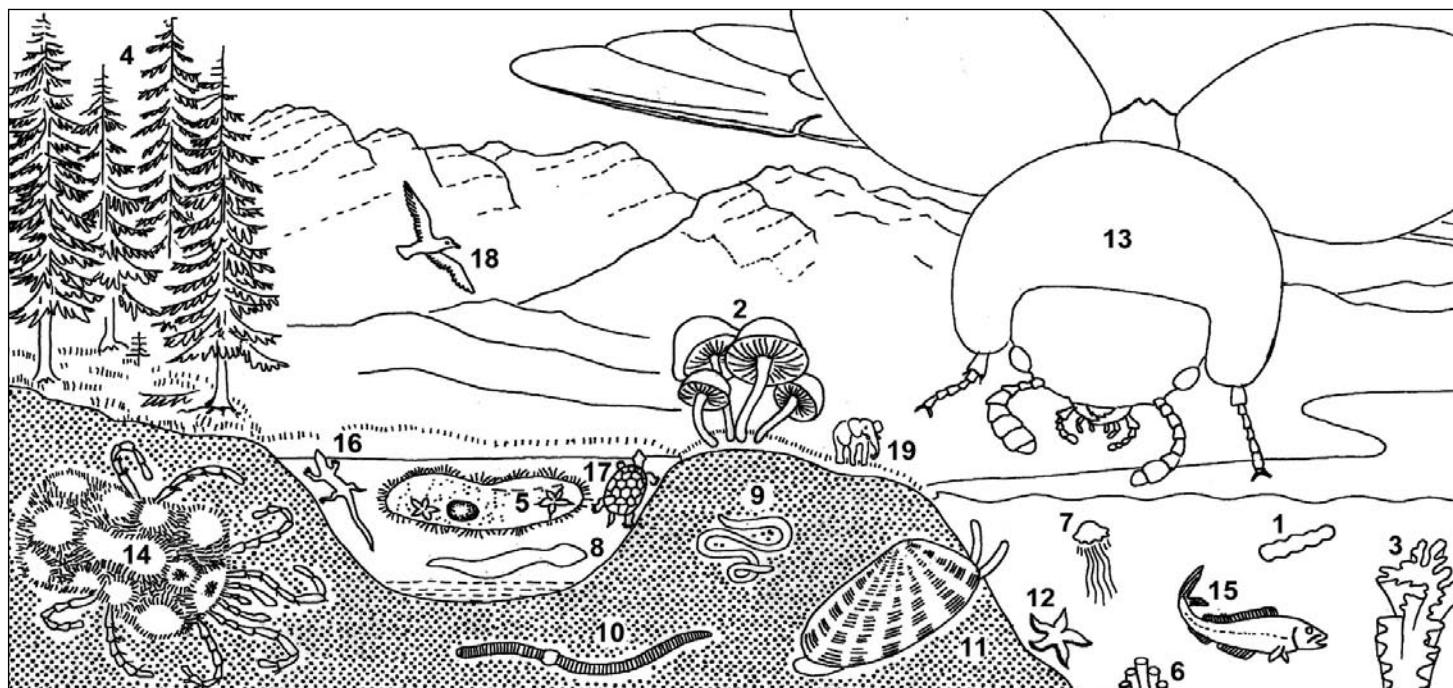
Tisztelt Elnök Úr, Tisztelt Kollégák, Barátaim!

Előadásom bevezetőjeként, kérem, engedjék meg, hogy az emberi értékítélet egy különös oldaláról szóljak pár szót. Mindannyiunk számára természetes, hogy egy művelt magyar embernek illik ismernie a magyar költészet gyöngyszemeit, illik felismernie Munkácsy vagy Csontváry festményeit, illik ráismernie Bartók *Concerto*-jára. Joggal várjuk el tőle, hogy beszél-

jen legalább egy idegen nyelvet, ismerje a világirodalom remekeit, tájékozott legyen a világ legfontosabb eseményeit illetően. Azonban – és ez számomra igen furcsa – azt már nem várjuk el tőle, hogy meg tudja nevezni a körülöttünk élő gyakoribb állat- és növényfajokat. Nézzünk egy kicsit magunkba és gondoljuk végig, vajon a hazánkban élő nyolcvanegynéhány emlős fajból hányat ismerünk fel, hányat tudunk megnevezni; a többi apróságról, pl. a rovarról nem is beszélve. A kertjeinkben, parkjainkban pompázó növények közül hányat tudunk tudományos névvel ellátni. Vajon

ez a tudás nem lenne része egy művelt ember ismerettárának? Úgy tűnik nem, és ennek az egyszerű ténynek is messzemenő következményei vannak a Földhöz és annak élővilághoz való viszonyunkban. Azt hiszem, mérhetetlen önzésünk és egocentrizmusunk nyilvánul meg ebben is.

A rovarokkal kapcsolatos elutasító, de legalábbis közömbös magatartásunk gyökerei mélyen visszanyúlnak az időben. Elég felidézni pár sort Lamarck 1800-ban, egyetemi előadásai előtt megtartott évnitő beszédéből: „*Mai előadásomban az állatvilág második nagy ágáról, a gerinctelen álla-*

A F

6. Szivacsok, 7. Csalánzók, 8. Laposférgek, 9. Fonálférgek, 10. Gyűrűsférgek, 11. Puhatestűek, 12. Tüskésbőrűek, 13. Rovarak, 14. Egyéb izettlábúak, 15. Halak, 16. Kétlábúak, 17. Hüllők, 18. Madarak, 19. Emlősök

The estimate

7. Cnidaria, 8. Flatworms, 9. Threadworms, 10. Annelidae, 11. Molluscs, 12. Echinoderms, 13. Insects, 14. Other Articulata, 15. Fish, 16. Amphibians, 17. Reptiles, 18. Birds, 19. Mammals

tok nagy családjáról szeretnék értekezni. Megpróbálok hű képet adni róluk, bemutatni történetüket, főbb megkülönböztető jegyeiket, és látni fogják, hogy ezek az élőlények egy sajátos sorozatot alkotnak, a legnépebbet, amelyet az állatvilágban találhatunk. Ehhez a nagy sorozathoz, amely egymagában több fajt ölel fel, mint az összes többi együttvéve, furcsa állatok tartoznak. Az állatvilág eme rendkívüli csoportjának a lehető legsajátosabb és legérdekesebb a szervezeti felépítése. Életmódjuk, önfenntartásuk és szaporodásuk érdekes és bámulatra méltó. Mégis ez a nagy sorozat a legkevésbé ismert. Kétségtelen, hogy az állatvilág e szép részének tanulmányozása vonzó, érdekes és hasznos ismereteket is nyújt. Sajnálatra méltó viszont, hogy bizonyos előítéletek miatt túl hosszú ideig elhanyagolták a természettörténet ezen érdekes részét. Némi megvetéssel vagy legalábbis közömbösséggel viszonyultak ezekhez az állatokhoz, bizonyára kis méreteik, de még inkább rendkívüli sokaságuk miatt. Nyilvánvaló, hogy ezek az állatok mindenképpen megérdemlik a természetkutatók figyelmét, és a természet többi élőlényéhez hasonlóan a kutatás lényeges részét alkothatják. Ennél tovább is megyek. Érdeklünk fűződik a megismerésükhöz. Egyrészt azért, hogy hasznosíthassuk őket vagy termékeiket, másrészt, hogy védekezni tudjunk a kártékonyak és a kellemetlenek ellen. Megpróbálom önöket is meggyőzni róla.¹

Azt hiszem, Lamarck óta semmi sem változott, így nem tehetek én sem mást, mint

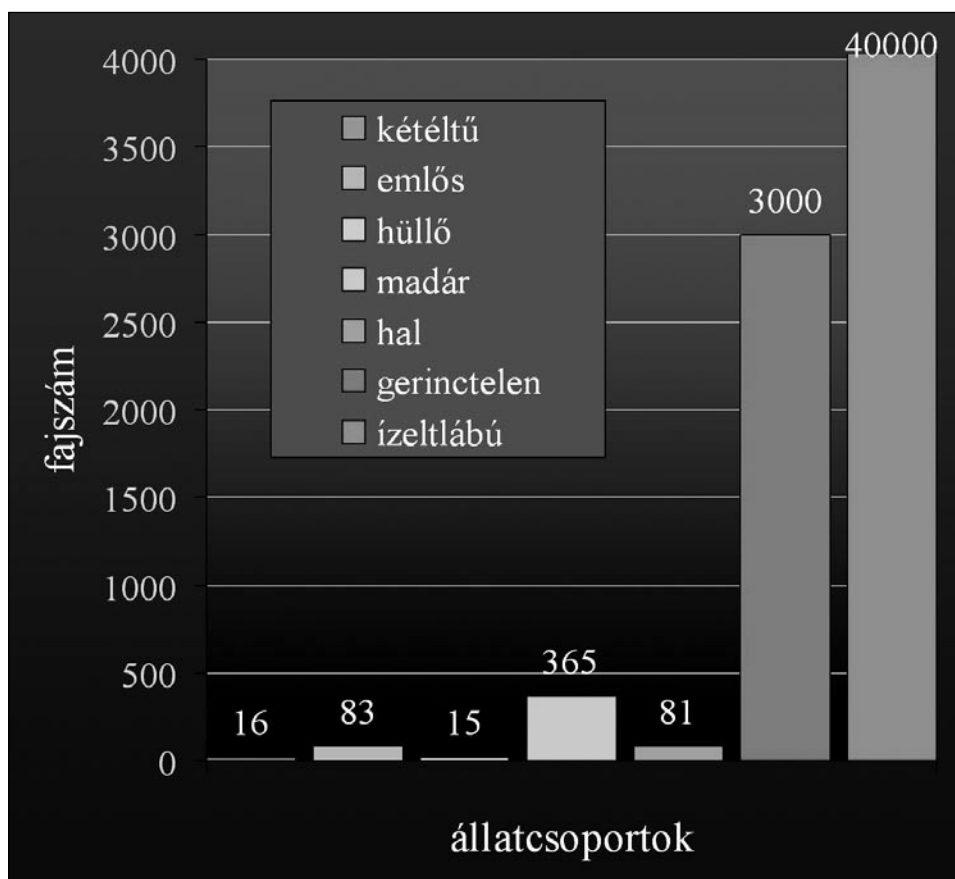
megpróbálom Önöket meggyőzni, milyen csodálatos és érdekes a rovarok világa, és bebizonyítom Önöknek, hogy földi életünknek milyen mértékben meghatározó szereplői a rovarok, okozzanak temérdek kárt és szenvedést, vagy ellenkezőleg, gyönyörködtessenek el bennünket színeikkel, formájukkal. Aki még nem töltött el napokat egy erdőfoltban, vagy egy réten a rovarok vizsgálatával, el sem tudja képzelni, mennyi apró szépség rejtőzködik ott, s mennyi örömet adhat ezek felfedezése egy magamfajta taxonómusnak. Ugyanakkor – reményeim szerint – Önök megismernek egy tudományágat, egy speciális muzeológiai diszciplínát, annak minden szépségével és nyűgével együtt.

E rövid bevezető után hadd idézzem az MTA egyik állásfoglalásának részletét: „A Magyar Tudományos Akadémia keretein belül folyó stratégiai kutatások megindításának indoklásában is kiemelt helyet kapott, hogy az egyik első számú egyetemes és nemzeti feladatunk a Kárpát-medence állat- és növényvilágának megismerése és megóvása. A kutatási témakörök egyik nagy csoportját a biológiai sokféleség (biodiverzitás) megőrzése jelenti. Az ENSZ Biológiai Sokféleség Egyezménye (1995. LXXXI. tv.) azt a ma már világszerte hangoztatott felismerést fejezi ki, hogy a környezettudomány kutatási fegyvertárának nélkülözhetetlen része a helyi élővilág elemeinek naprakész ismerete és kutatása. Szükséges a természetes és művelés alatt álló területeken élő állat-, növény- és gombafajok taxonómiai számba-

vétele a klasszikus és a molekuláris biológiai módszerekkel; flóra- és faunaterképezés; élő- és konzervált gyűjtemények feldolgozása és fejlesztése, valamint a védett és veszélyeztetett fajok és fajták fenntartását, fennmaradását elősegítő ökológiai kutatások intenzívebbé tétele.”²

Vajon mit takarhat az állásfoglalásban felbukkanó „taxonómiai számbavétel” fogalma és ki végezheti ezt a fajta leltározást? Nyilván egy taxonómus. De ő meg kicsodamicsoda? A taxonómus az élővilág sokféleségét rendszerezi: a darabokra tördelt kép mozaikjából az egész képet szeretné összerakni. Ezért alapvetően precíz és türelmes ember. És ha igazi, mindig valamiben specialista, amihez rajta kívül a világon csak kevesek értenek. Irigyni való állapotban leledzik, mert kedvenceivel foglalkozhat hivatásszerűen. Olyan, mint ághegy csúcsán a virág, örökkön az öröm napfényében úszik.³

A taxonómus alapvetően városi ember. Rendszerint valamilyen rovarirtó szagú, félhomályos, zsúfolt közgyűjteményben lakozik, ahol a pénztelenség árnyékából a kevésbé pénztelenség félárnyéka felé evickél. Kedvenceit védenie kell a fénytől és a nedvességtől, ezért a taxonómus árnyék- és szárazságtűrő lény. Sivatagi vagy barlangi jelenség. De félretéve a tréfát: mit tudna a világ taxonómusok nélkül bolygónk élővilágának sokféleségéről? Honnan tudnánk, hogy hány és milyen madárfaj röpköd körülöttünk, tavasszal milyen pillangók gyönyörködtetnek bennünket, milyen apróságok

A világon élő állatfajok becsült száma a főbb állatcsoportok szerint (Varga et al. 1998)
The estimated number of species according to the main families of animals (Varga et al. 1998)

végzik a talajban nyüzsögve, szinte láthatatlanul az elhalt növényi részek lebontását? Hol lennének azok a gyönyörű képeskönyvek, amelyekben mindenki gyönyörködik. A taxonómus örömeivel mindenki táplálkozik, még ha ez nem is tudatosul bennünk.

Vajon mivel telnek egy taxonómus mindennapjai, mi a taxonómia? Ha sikeresen definiáljuk ezt a tudományágat, szinte el sem kell magyarázni napi munkáját. Lásuk! A taxonómia a biológiai sokféleségnek az egyedek (populációk) szintjén való megnyilvánulásával foglalkozik, s bár ezek az egyedek a jelen pillanatban is működő evolúció eredményei, a taxonómia nem vizsgálja a diverzitás létrejöttének okait és mikéntjét, hanem csupán a jelenségre koncentrálna. Vizsgálatai közvetlenül egyedeken folynak, ismeretanyaga tehát empirikus, tapasztalati tényanyagon nyugszik. A fajok nevének referenciaalapjául szolgáló alaktani (morfológiai), élettani, biokémiai adatok gyűjtését és feldolgozását végzi. Az egyes fajokról a taxonómia szerzi az első alapadatokat, és ezeket továbbítja más tudományágak felé.⁴

A taxonómia célja az élővilág óriási változatoságának megfoghatóvá és értelmezhetővé tétele, azaz hatékony segítségnyújtás a félelések közötti egyértelmű eligazodáshoz. Ehhez igen aprólékos munkával ún. bélyeganalíziseket kell készíteni, amelyek lehetővé teszik a taxonok közötti különbségek és hasonlóságok megállapítását: pl. „A” taxon

csápjá 10 ízű, „B” taxoné 11 ízű. Természetesen igen fontos a jó bélyegek kiválasztása, gondoljunk csak a népi bölcsességre: „Nincs két egyforma tölgyfalevél”.

Eddig leggyakrabban alaktani (azaz morfológiai), s azon belül is küllemi tulajdonságokat használtak a bélyeganalízishez. Ennek főleg történeti okai vannak, hiszen kezdetben más lehetőség nem is állt rendelkezésre. Fontossága napjainkban, sőt a jövőben sem vitatható, hiszen az eredeti fajleírások többsége ilyen bélyegeken alapul, ráadásul a hatalmas tömegű múzeumi anyag szinte csak ilyen jellegű vizsgálatokat tesz lehetővé. Az újabb módszerek elterjedését különösen nehezítik a ritka fajok, amelyekből esetenként egy-két, múzeumban őrzött példány ismeretes. Napjainkban az alaktani vizsgálatok köre bővült ki a bonctani (anatómiai) sajátosságok vizsgálatával, kiemelten a reproduktív izolációban releváns struktúrák (ivarszervek, csápok, feromonterjesztő szervek, striduláló szervek) finomabb tanulmányozásával. Korábban a fajfogalom döntően morfológia szemléletű volt, de a napjainkban rohamosan tért hódító populációs szemlélet nyomán elterjedő biológiai fajfogalom ráirányította figyelmet a teljes fejlődési ciklus (embrionális fejlődés, a vedlésekkel elhatható fejlődési stádiumok, ivari többalakúság) vizsgálatának szükségességére. Igen lényegesek a kariológiai (sejtmag szerke-

zet, kromoszómák száma, szerkezete), fiziológiai, biokémiai módszerek, ugyanakkor a szünbiológiai aspektusok figyelembe vétele (cönológia, fenológia, etológia) is egyre nagyobb szerepet kap.

Mint minden más, egészségesen fejlődő tudományban, a gyakorlathoz való viszonyulás tekintetében a taxonómiában is három szintet különböztethetünk meg. A taxonómiai alapkutatás során új fajok, illetve taxonok leírása történik. Az alapkutatásra alkalmazott taxonómia épül. Számosan érzik kötelességüknek, hogy az alapkutatás eredményeit közvetítsék a gyakorlat felé, határozókönyveket, katalógusokat írnak a növényvédelemnek vagy az egészségügyi szakágaknak. De ugyanígy a taxonómiai ismeretek alkalmazása történik faunisztikai kutatások során, mikor egyes országok, vagy országrészek faunájának feltárása vagy természetvédelmi kezelés megalapozása történik. A „kutatás + fejlesztés” szintjén az állatok identifikációja, az állatfajokra vonatkozó alappreferenciák hozzáférhetőségének megteremtése és taxonómiai, faunisztikai adatbázisok kiépítése zajlik.

A rovarvilág sokféleségéről

A rovarok változatossága bolygónkon minden más csoportét felülmúlja. Az a szín, forma, életmódbeli vagy alkalmazkodási változatosság, amely a rovarokat jellemzi, joggal mondatja velünk, hogy a jelenkor sokkal inkább a rovarok virágkora, mint az emberé. Hogy mit is takar a rovarvilág diverzitása, arra szolgáljon bizonyásgul néhány diagram és adat. Az ízeltlábúak és azon belül a rovarok fajszámát igen nehéz megbecsülni. Ez idáig számos, különféle logikával kifejtett próbálkozások a globális fajszámot 10 és 30 millió közé teszik.⁵ Sajnálatos tény, hogy ebből a gigászi számból csak mintegy 1–1,5 millió fajt ismerünk.⁶ Ugyanakkor lényeges megemlíteni, hogy az eddig leírt fajokról sincsen teljes világcatalógus az összes taxon tekintetében. A rovarok közül legnagyobb fajszámú családát a bogarak, a hártýásszárnyúak és a kétszárnyúak alkotják. Ha számba vesszük az eddig ismert bogárfajokat, s ezt összevetjük más állatcsoportokra vonatkozó adatainkkal és becsléseinkkel, akkor arra a megdöbbentő felismerésre jutunk, hogy Földünkön minden ötödik állatféleség valamilyen bogár! Az arány hazánkban is hasonlóan alakul.⁷

A tudományos gyűjtemények

A tudományos gyűjteményekkel kapcsolatban két fogalmat kell tisztázni, a bizonyító példányra és az identifikációra gondolkodunk. E két fogalomra azért kell részleteiben is kitérni, mert számos zűrzavar keletkezett már e fogalmak, illetve az általuk hordozott tartalom pongyola értelmezése miatt.

Bizonyító példány a nyilvános gyűjteményben elhelyezett példány(ok), amely(ke)t pontosan adatoltak, valamint a példány(ok)hoz rögzítve van a faj neve, neme, az identifikátor neve és az identifikáció éve.

Az identifikáció, avagy az egyedek meghatározása teszi ki egy taxonómus munkájának java részét. Röviden fogalmazva ez annak kijelentése, hogy az illető rovar egy a megnevezett taxon reprezentánsa. Tehát a meghatározott példányok identifikációs cédulával való ellátása nem csupán egy technikai művelet, hanem felelősségvállalás arra nézve, hogy a meghatározott állat, azaz a taxonómus előtt fekvő példány a kérdéses időbeni emberi tudás szerint fajcsoport-taxon szinten azonos az adott taxon elsődleges típusával. Más szavakkal kifejezve ugyanazon biológiai fajba tartozik, mint a közölt név alapját képező holotypus (lectotypus, neotypus) példány.

A rovarok közismerten részesei az emberi aktivitás számos megnyilvánulási formájának (mezőgazdaság, élelmiszerek raktározása, környezetvédelem, állat- és embergyógyászat, tudományos kutatás, oktatás), ugyanakkor a róluk szerzett tudás igen egyenetlen. Bár némely csoportról kötetnyi információ gyűlt össze, többségükről nem tudunk többet, mint a gyűjteményekben őrzött példányok, a lelőhelycédulákon őrzött adatok, illetve csatolt leírásuk. Nyilvánvaló, hogy már önmagában ez a tény is érzékelteti a rovargyűjtemények fontosságát.

Az entomológiai gyűjtemények mind megjelenésükben, mind jelentőségükben sajátos helyet foglalnak el a múzeumi gyűjtemények sorában. Megjelenésükre rányomja a bélyegét a bennük őrzött objektumok nagy száma: egy közepesnek számító gyűjtemény is több példányt, de akár több fajt is tartalmaz, mint a Nemzeti Galéria teljes képanyaga. A Magyar Természettudományi Múzeum Állattárában több mint 7 millió bizonyító példányt őriznek. Észak-Amerikában (USA, Kanada) ma már közel 30 gyűjteményben van 1 milliónál több példány! A Savaria Múzeum általunk gondozott rovargyűjteményében is mintegy 300 000 bizonyító példány található. Jelentőségük megítélésükor újra hangsúlyozni kell azt a tényt, hogy az anyagi világ egy olyan szférájáról őriznek információt, amelynek változatossága felülmúlja minden más élőlénycsoport és élettelen produktum változatosságát.⁸

Egy rovargyűjteményben végzett minden olyan tevékenység, amely a gyűjtemény információtartalmát növeli, muzeológiai tevékenységnek tekinthető. Paradox módon, a preparálás, amely igen fontos lépése a meghatározásnak, illetve a gyűjtemény küllemének döntő eleme, a leltározás, vagy egy doboz átrámolása nem tekinthető muzeológiai tevékenységnek, hiszen nem növeli a gyűjtemény információtartalmát, még ha ugyanazon személy is végzi, aki

az identifikálást. Ugyanakkor a preparálás szempontjainak meghatározása már az. A nyilvántartás az információtartalom maximális hozzáférhetőségét biztosító muzeológiai munka. Egy példával illusztrálva, egy terembe bezsűfolt 1 millió bogárpéldány információtartalma kicsi, pontosabban hozzáférhetetlen. Minden olyan tevékenység, amely e bogártömeget rendezzi (pl. családonkénti, földrajzi területek szerint csoportosítja, valamilyen szinten meghatározza), az információtartalmát növeli.

Kitekintés és a jövőbeli lehetőségek

„Valami bűzlik a rendszertan körül.”

(Harvey 1991)

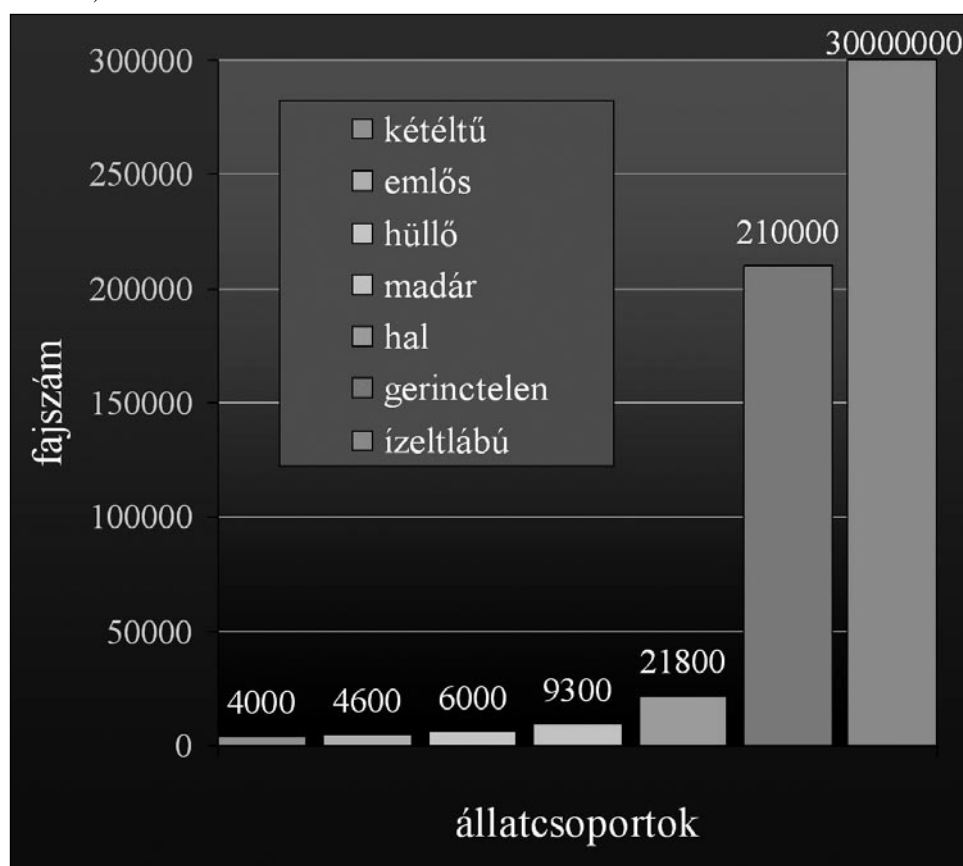
Előadásom lelegején pár szóban említettem azt a kiváltságos helyzetet, amelyben a taxonómus, mint ág végén a napfényben fűdő virág, leledzik. Valójában ilyen örömteli a helyzete?

Említettem, hogy a rovarok változatossága eddigi ismereteink szerint az élőlények bármely más csoportját felülmúlja. Ugyanakkor ez a sokféleség különösen erősen fenyegetett, elsősorban az ember irányából. Természetes, hogy e diverzitás megőrzése mellett arra is szükség van, hogy ezt a sokféleséget minél jobban megismerjük, elemeit, a fajokat, illetve azok példányait dokumentáljuk, megőrizzük, és a jövő vizsgálatai számára hozzáférhetővé tegyük. Mindebben

az entomológiai gyűjtemények meghatározó szerepet játszanak.

Sajnálatos, hogy igen hosszú ideig e gyűjtemények szerepét alábecsülték, az ott folyó tudományos munkát feleslegesnek tartották, és a fenntartásukra szánt támogatást is szűken mérték. Ennek számos oka volt hazánkban is.⁹ Annak ellenére, hogy több fórumon megfogalmazódott a taxonómia vezető szerepe a biodiverzitás megismerésében, a kedvezőtlen megítélés csak lassan oldódik. Növeli a problémát, hogy a taxonómiai munka gyűjteményhez kötött tevékenység, amely feltételezi bizonyító példányokból álló, tudományosan rendezett gyűjtemény meglétét, folyamatos fejlesztését és megóvását. Az egyre gyarapodó gyűjtemények fenntartása, konzerválása pedig nagyságrendekkel nagyobb – mind anyagi, mind pedig manuális természetű – terheket ró a fenntartó intézményre, a legtöbb esetben egy múzeumra. Természetes, hogy a gyűjtemény egyben csökkenti az intézmény mozgásképességét is, növeli tehetetlenségét. Így számos esetben a gyűjtemények „édes terhétől” mentes, tehát tetemes költségeket elkerülő, s rugalmasabb kutatóintézetek csapnak le a feladatok egy részére. Ebben a versenyben a múzeumok eleve hátránnyal indulnak, mert történetük, saját kultúrájuk és a társadalom elvárása elsősorban a kulturális örökség tárgykörébe tartozó gyűjteményeik feltétlen megóvását várja el tőlük.¹⁰

A Magyarországon élő állatfajok becsült száma a főbb állatcsoportok szerint (Varga et al. 1998)
The estimated number of species in Hungary according to the main families of animals (Varga et al. 1998)

A Földön minden ötödik élőlény egy bogár
(Arnett et al. 1980)
Every fifth animal on the globe is a beetle
(Arnett et al. 1980)

A taxonómiai kutatások társadalmi megbecsültségének csökkenése és évtizedek óta alacsony szintje felelős azért, hogy a szakma „öregszik”, egyes csoportoknak már nincs hazai, esetenként Európában dolgozó specialista sem. A fentebb vázolt, aggodalomra okot adó mozzanatok nem csak a hazai taxonómiát jellemzik, de hasonló tendenciák figyelhetők meg Nyugat-Európában is. Bár a „riói csúcs” résztvevői ékesen deklarálták a biodiverzitás megőrzésének, megismerésének fontosságát, az ünnepi hangulatú kinyilatkoztatásokon felül semmi sem történt a finansziális alapok megerősítésére.

Elhez a nehéz helyzethez párosulnak még napjainkban a citációs-index örült vadhajásai. Elegendő arra a sokszor feltett, de érdemben kevésbé megválaszolt kérdésre gondolnunk, nevezetesen létezik-e magyar biológia a biológiai tudományon belül? A válasz véleményem szerint feltétlenül igen! Idezzük csak fel az előadás elején említett idézetet az MTA állásfoglalásából: nekünk, magyaroknak az elemi érdekünk, hogy megismerjük országunk élővilágát. A nemzeti feladatok teljesítése hazai kutatók kötelessége, ebből következően ezen eredmények igen fontosak, nagy hatásúak lehetnek, azonban olykor meg sem jelennek, de ha publikálják is őket, *impact*-juk nem elsősorban a *citáció* területén jelentkezik. Gondoljunk például a Szigetközben folyó faunakutatásra és monitoring-vizsgálatokra. Számos tudományos eredmény született, melyeket a kutatásban résztvevők publikáltak is, de a vizsgálatok lényege egészen más léptékű és dimenziójú, mint amit néhány cikk sugall. Avagy elegendő említeni a nagyberuházásokhoz kapcsolódó természettudományi hatástanulmányokat.

Ma már széles körben elismert, hogy az infraindividuális területekkel foglalkozó biológiával (molekuláris biológia, genetika, bio-

kémia) szemben a szupraindividuális biológia saját ismérvekkel rendelkezik, azaz eredményeik mérése sem lehet ugyanaz, még ha közös alapon is nyugszik. Elég csak végigtekinteni a hazai szupraindividuális biológiával foglalkozó folyóiratok impakt faktorát, figyelembe venni azt a tényt, hogy a hazai múzeumi periodikáknak egyáltalán nincs impakt faktora, illetve elgondolkodni azon az egyszerű tényen, hogy az idézettség száma összefügg az adott szakterületen dolgozó kutatók számával is. Ha pedig adott taxonnal hazánkban egy fő, Európában pedig jobb esetben öt-tíz fő foglalkozik, akkor az idézettség gyakorisága önmagában sem lehet túl nagy.

Szóval az az ág, amely végén a taxonómus virággént fürdik a napfényben, a tudományos közvélemény beállítódása, a társadalmi értéktétel nem éppen felemelő mivolta miatt inkább húzza a taxonómust.

De mi akkor a taxonómus öröme? A taxonómus igazi öröme egy-egy új faj felfedezése, vagy egy-egy kevésbé ismert taxon rendbetétele, egy terület faunájának feltárása. Öröm, ha az utolsó tollvonást (billentyűleütést) is megteszi azon a kézíraton, amiben ezt ország-világ elé tárja. Lehet, hogy csak évek, évtizedek múlva kerül majd valakinek a kezébe, aki akkor kezd majd ezzel a csoporttal foglalkozni, de igazán majd csak a következő nemzedék olvassa el. Persze ez az öröm csak akkor öröm, ha másoknak is az. Ha egy gyönyörű ábra, egy csillogó bogár fényképe másokat is fellelkesít, és egy laikus is elgondolkodik: Istenem, milyen szépségek vannak a Földön! – az a taxonómus igazi öröme!

Talán megérjük, hogy érvényét veszti Dobzhansky három évtizedes csipkelődése, mely szerint a biológián belül a molekuláris biológia a csipési sorrend csúcsán van, a taxonómia pedig a legalján!

Köszönöm megtisztelő figyelmüket!

Jegyzetek

¹ Lamarck, J-B. A.: Évnyitó beszéd a VIII. évben, 1800. In: Lamarck: A természet fejlődése. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1986. 42-46.

² Jermy T., Borhidi A., Fekete G. és Kovács Láng E. (1998): Egy kelet-közép-európai ökológiai kutatóhálózat érdekében. — *Ezredforduló* (Stratégiai kutatások a Magyar Tudományos Akadémián), 1998/4: 34-36.

³ E gyönyörű hasonlat már akkor megragadott, amikor először olvastam Bálint Zsolt rövid írásában (Bálint Zs. (2000): A taxonómus és az ő öröme. *Rovarász Híradó*, 27: 1-3). Szerzője bizonyára megbocsátja nekem, hogy előadásom címül is ezt választottam és számos gondolatát beleszóltam a szövegbe.

⁴ Papp L. (szerk.): *Zootaxonómia* (Egységes jegyzet). Budapest.

⁵ Minelli, A. (1993): *Biological Systematics. The State of Art*. Chapman & Hall, New York.

⁶ Steininger, F. F. (1996): Agenda Systematik 2000. Erschliessung der Biosphere. *Kleine Senckenberg-Reiche*, 22: 1-55., Verlag Waldemar Kramer, Frankfurt/M.

⁷ Korsós Z. és Mészáros F. (1998): Az állatvilág sokfélesége Magyarországon. *Természetvédelmi Közlemények*, 7: 125-133.

⁸ Merkl Ottó kandidátusi disszertációjából több megállapítást is idéztem előadásomban (Merkl O. (1993): Taxonómiai és muzeológiai feladatok megoldása a Magyar Természetudományi Múzeum bogárgyűjteményében. Kandidátusi Disszertáció, Tézisszerű összefoglaló, Budapest, 51 pp.). Lásd még Knutson, L. V. (1978): The changing nature of entomological collections III. Uses and user community of entomological collections. *Entomologica scandinavica*, 9: 155-160.

⁹ Papp L. (1983): A zootaxonómia hatékonyságának egyes kérdései. *Állattani Közlemények*, 70: 63-67; Mahunka S. és Vásárhelyi T. (1990): A zoológia Magyarországon. Fontos-e kutatnunk hazánk élővilágát? *Magyar Tudomány*, 1990(9): 1055-1060.

¹⁰ Vásárhelyi T. (1998): Gyűjtemények múltja és jövője. *Természet Világa (Természetudományi Közölny)*, 129(12): 540-543.

Mindkét előadás elhangzott a Pulszky Társaság 2005. március 16-i közgyűlésén.

“Like the Blossom on the Tip of the Bough...” A Taxonomist's Happiness and Sorrow

The speech focuses on the importance and perspectives of a rarely mentioned discipline, taxonomy. The knowledge of the environment – the incredible variety of plants and animals living with us – does not seem to be an essential part of general knowledge these days, which highly influences our relationship and attitudes towards the world around us. There is an additional reluctance or disinterest towards insects, which form the largest part of the animal world with their almost uncountable varieties and species. Several scientists have tried to convince and educate the public about the beauties and importance of this family. The talk is trying to draw attention to, and introduce the work of the taxonomists, and the whole science itself. Taxonomy deals with biodiversity at the level of the individual species and populations, concentrating on the phenomena only, not on the reasons and development of this diversity. Research is done on the individuals, consequently it is empirical, registering and processing morphological, biological, biochemical data which are communicated towards other research areas for further studies. Taxonomy works at three levels: at the first level fundamental studies are done to describe new species, the taxons. The second level is applied taxonomy (medicine, plant protection etc.) The broadest level is the research of the fauna of a given region or country for example, for environmental purposes. Research and development identifies the species, creates databases and primary references. Museums are connected with all levels; entomological collections are always in a special position due to their size and the documentary samples stored in them. It is essential to establish suitable conditions and a feasible system for them in order to maintain its importance and utility.

A Pulszky Társaság hírei

A Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület közhasznúsági jelentése a 2004. évről

KÖLTSÉGEK 2004.

<i>Működési dologi költségek</i>	<i>Ft</i>
Nyomtatvány, irodaszer, egyéb anyag	32 413
Bronzmetszet, oklevél	337 750
Anyagköltség	370 163
Posta	173 097
Telefon	111 815
Szakkönyv, folyóirat, oktatás	3 130
Fénymásolás, film, foto, nyomdai előkész.	402 863
Szakanyag készítés, tervezés, kivitelezés	240 800
Taxi, kiküld, utazás	306 522
Egyéb igénybevett szolgáltatás költsége	82 878
Igénybevett szolgáltatás	1 321 105
Hatósági díjak, illetékek	3 700
Bank	131 195
Biztosítási díj	2 800
Egyéb szolgáltatási költségek	137 695
Dologi műk. NKÖM támogatás terhére	800 416
<i>Dologi költség összesen</i>	<i>2 629 379</i>

<i>Működési személyi költségek</i>	<i>Ft</i>
Munkavisz. bérköltség + bérlet műk. ktg. ebből NKÖM terhére 1.325.000	1 714 400
Megbízási díjak-működési költség.	141 150
Magyar Múzeum c. lap felhasználói díj	47 000
Reprezentációs költség.	90 552
Bérfelrakások ebből NKÖM terhére 475.713	680 389
<i>Személyi jellegű kifizetés</i>	<i>2 673 491</i>

<i>Pályázati támogatások felhasználása</i>	<i>Ft</i>
NKA Magyar Múzeumok 2301/0300	4 319 420
NKA Év Múzeuma 2313/0041	3 400 000
Év Múzeuma különdíj Esztergomi Múzeum	300 000
NKA Tarisznyás M. Múzeum 2311/0922	199 113
Mobilitás támogatás 2003. terhére támogatás	50 000
<i>Pályázati kiadások összesen:</i>	<i>8 268 533</i>
Kiadások összesen:	13 571 403

BEVÉTELEK 2004.

NKÖM működési támogatás	2 600 000
Egyéb kapott kamatok	16 152
Tagdíj bevétel	838 000
Magyar Múzeum lapértékesítés	1 503 700

Tímár-Balázs Á. emlékkönyv értékesítés	134 000
Múzeumi Arcképcsarnok értékesítése	45 000
Kiadványok, könyvek értékesítése	1 682 700
Tímár-Balázs Ágnes Emlékkönyv támogatás	296 557
Vállalkozók, magánszemélyek támogatása	300 000
NKA Magyar Múzeumok	4 300 000
NKA Év Múzeuma	3 400 000
NKA Tarisznyás Márton Múzeum	199 113
Pályázati támogatások	7 899 113
Tárgyévi tőkeváltozás	61 119

Kelt: Budapest, 2005. március 16.

Dr. Matskási István

Zádor Tamás

Ellenőrző Bizottság elnöke

II. Szöveges beszámoló a közhasznú tevékenységről

1) Szervezeti élet

Az elnökség rendszeresen, havonta tartotta üléseit, megvitatta a napirendre tűzött kérdéseket, meghozta szükséges döntéseit. A választmány két alkalommal ülésezett (február 13-án és november 25-én). Megtárgyalta és elfogadta az előterjesztett beszámolókat, javaslatokat, indítványokat. Az Ellenőrző Bizottság elnöke rendszeresen részt vett a vezető testületek ülésein. A gazdálkodás és az ügymenet tekintetében nem jelzett kifogásolni valót. A rendes éves közgyűlés 2004. március 19-én került megrendezésre Budapesten, a Néprajzi Múzeum Dísztermében. A közgyűlés elfogadta az elnökség és a választmány által már korábban jóváhagyott 2003. évi közhasznúsági jelentést, illetve kisebb módosítások figyelembevételével megszavazta a 2004. évi munkatervet. A közgyűlésen Bereczky Loránd, a Magyar Nemzeti Galéria főigazgatója tartott előadást „Múzeum vagy szórakoztatás” címmel, melyet szakmai vita követett. A közgyűlésen Vándor László, a Megyei Múzeumi Szövetség elnöke tájékoztatást nyújtott az új szerveződés céljairól és működéséről, Füzes Endre pedig a Tájház Szövetség képviselőjében beszélt az általa vezetett egyesületről. A talán legnagyobb érdeklődéssel várt eseményre, az első ízben odaitélt Pulszky Ferenc és Pulszky Károly díj átadási ünnepségére még a délelőtti ülészekon került sor. Ezen első és kivételes alkalommal ketten részesültek Pulszky Károly, hatan pedig Pulszky Ferenc díjban.

2004-ben is két főt alkalmaztunk félállásban: Madarasné Thuma Valéria négy órás alkalmazásban a szervezet ügyvezető tit-

kára, Varga Judit pedig szintén négy órás alkalmazásban a gazdasági ügyek intézője.

2.) Szakmai tevékenység

Társaságunk elnökségének, választmányának és tagozatainak tagjai részt vettek más szakmai, érdekképviseleti szervezetekkel közös egyeztetésen, a múzeumigazgatók országos értekezletén és más szakmai rendezvények munkájában. Képviselőink tagjai a Nemzeti Kulturális Alap múzeumi szakmai kollégiumának, a szakfelügyeleti hálózatnak és a szakmai akkreditációs bizottságnak.

a) 2004. november 26-28-án Amszterdamban tartotta éves konferenciáját az *Európai Múzeumi Szervezetek Hálózata* (NEMO). Ezen a tagországok képviselői ismertették nemzeti jelentésüket az országukban létező múzeumpolitikáról, annak jellemzőiről, a törvényi keretéről és a szakmai szervezetek tevékenységéről. A tanácskozás több fontos, minden országot érintő kérdést is érintett.

b) A Pulszky Társaság kezdeményezésére és szervezésében 1997 óta minden évben meghirdetett „Az év múzeuma” pályázatra – amelynek keretében a résztvevők előző évi tevékenységét értékeli a bíráló bizottság – 2004-ben 11 intézmény adta be anyagát. Az első kategóriában egy, a másodikban öt, a harmadikban négy pályázat érkezett. A tapasztalt és elismert szakemberekből álló bíráló bizottságot ebben az évben is a Pulszky Társaság és a társkiíró szervezetek (a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Múzeumi Főosztálya, a Nemzeti Kulturális Alapprogram szakbizottsága, az ICOM/Múzeumok Nemzetközi Tanácsa/Magyar Nemzeti Bizottsága és a Magyar Nemzeti Múzeum) képviselői, valamint a 2003-ban győztes két múzeum vezetője

alkotta. A tagok: Bencze Géza, Deme Péter, Fűkőh Levente, Kecskeméti Tibor, Kovács Gergelyné, Kriston Vízi József, Pintér János, Poroszlai Ildikó, Romsics Imre, Vígh Annamária. Az évek során kialakult gyakorlat szerint a testület a pályázó múzeumok beküldött információit és anyagait, valamint a helyszíni látogatások során szerzett tapasztalatokat megvitatta sokoldalúan értékelte az egyes intézmények 2003. évi tevékenységét és döntött a díjakról. Az ünnepélyes eredményhirdetésre és a díjkiosztásra 2004. május 1-én, szombaton délelőtt, most már hagyományosan a *Múzeumok Majálisa* megnyitója után került sor a városligeti Múzeumszigeten. A díjakat a nemzeti kulturális örökség minisztere, dr. Hiller István adta át. A díjazottakról és az ünnepségről számos újság, több televíziós és rádiós adás beszámolt. „Az év múzeuma 2003” kitüntető címet elnyert intézmények (Göcseji Múzeum, Zalaegerszeg; Magyar Nemzeti Múzeum Rákóczi Múzeuma, Sárospatak; Néprajzi Gyűjtemények és Kiszaléria, Gömörszőlős) és a különdíjasok (Tatabányai Múzeum, Tatabánya; Angyalföldi Helytörténeti Gyűjtemény, Budapest; Munkácsy Mihály Múzeum, Békéscsaba; Városi Múzeum, Paks) az első helyezést igazoló falitábla és oklevél mellett kapott másfél millió, egymillió, ötszáz ezer, illetve háromszáz ezer-háromszáz ezer forintot a Pulszky Társaságon keresztül használta fel, mégpedig szakmai tevékenységgel összefüggésben. A Magyar Múzeumok 2003. évi 2. száma (29-32. old.) részletesen beszámolt az egész pályázati folyamatról, értékelve a pályázó intézmények tevékenységét.

c) A Pulszky Társaság 1995 óta jelenteti meg a MAGYAR MÚZEUMOK című negyedéves szakmai folyóiratot, a Nemzeti Kulturális Alapprogram Múzeumi Szak-

mai Kollégiumának pályázati támogatásával. 1999 óta a kiadás mellett a teljes lebonyolítás és a terjesztés is a Társaság feladata (korábban a Hazai Tájakon Alapítvány működött közre). A 2001-ben átalakult szerkesztőség vitte tovább a folyóiratot (főszerkesztő: Selmeczi Kovács Attila, a szerkesztőség tagjai: Basics Beatrix, Cséve Anna, Holló Szilvia Andrea, Kriston Vízi József, Wollák Katalin). Szerkesztőségi titkár és az angol nyelvű összefoglalók fordítója: Gönczi Ambrus. A Pulszky Társaság elnökségi döntése alapján megtörtént a szerkesztőbizottság átalakítása; 2001-től új összetételű szerkesztőbizottság segíti a folyóirat munkálatait (a szerkesztőbizottság elnöke Pintér János, tagjai: Bertáné Varga Judit, Kóczyáné Szentpéteri Erzsébet, Kovács Péter, Vándor László, Vukov Konstantin). A 2004. évi négy szám mindegyike tematikus tartalommal rendelkezik. Az *első szám* a határon túli magyar múzeumokról és gyűjtemények anyagáról ad áttekintést, annak kapcsán, hogy a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum ebben az esztendőben ünnepelte alapításának 125. évfordulóját. A múzeum történetének bemutatása mellett helyet kapott a történeti, régészeti és néprajzi gyűjtemények ismertetése. Részletes ismertetés készült a kolozsvári múzeum-egyesületről és az erdélyi múzeumok magyar gyűjteményeiről. Több cikk foglalkozik a szlovákiai és kárpátaljai magyar múzeumokkal. A nemzetközi kapcsolatok rovatban hangsúlyt kapott a berlini NEMO konferencia. A kiállítások sorában mind az országos, mind a vidéki múzeumok arányosan szerepelnek, említést érdemel két játékkiallítás és a Monet kiállítás ismertetése. A *második szám* központi tematikáját az Európai Unióhoz csatlakozás adta, kihangsúlyozva a Magyar Nemzeti Múzeum ez alkalomból készült „Magyarország és Európa” című nagyszabású kiállítását. E témakörbe illeszkedik Árpádházi Szent Erzsébet ereklyetartó szobrának elemzése, a Mindszenty Emlékhely ismertetése, a budai klarisszák történetének áttekintése, a Holocaust Múzeum bemutatása. A számvetés rovat élén „Az év múzeuma 2003” beszámoló áll. A nemzetközi kapcsolatok témakörben részletes írás olvasható az Európai Múzeumi Fórumról, valamint több jelentős külföldi kiállításról. A *harmadik szám* a jeles múzeumi évfordulókat veszi számba. Balassi Bálint születésének 450. évfordulója alkalmából rendezett kiállítások ismertetésén kívül megsebesülésének körülményeiről is olvashatunk írást az esztergomi Balassa Bálint Múzeumból. A Bocskai szabadságharc kitörésének négy századik évfordulójáról szintén több írás jelent meg. Ugyancsak évfordulós oka van Kinizsi Pál síremlékéről szóló írásnak. Móra Ferenc születésének 125 évfordulóját a kiskunfélegyházi múzeum sokrétű megemlé-

kezése és jelentős kiadványa képviseli. Az évfordulók sorába illeszkedik a budapesti Szent István Bazilika centenáriuma, valamint a Petőfi Irodalmi Múzeum félszázados fennállásának ünneplése. Ebben a számban az autópálya feltárások régészeti beszámolóiból többet is közreadtunk. A kiállítási rovat súlyát növeli az egri egyházmegyei és a mariazelli kiállításról szóló ismertetés. A *negyedik szám* a természetvédelem és a múzeumok kapcsolatára helyezi a hangsúlyt. A lapszám indítását a Magyar Természettudományi Múzeum ez évi nagyszabású felújításának áttekintése adja, valamint az erre épülő kiállítási tervek. Részletes ismertetés szól a hazai Nemzeti Parkokról, továbbá a vidéki természettudományos kollégák adnak áttekintést gyűjteményeikről, természetvédelmi tevékenységükről, kiemelkedő tájökölógiai kutatásaikról és kiállításairól, valamint mindezek nemzetközi viszonylatáról. Ebbe a tematikába illeszkedik több régészeti publikáció, melyek a természetvédelmi örökség régészeti vonatkozásaival, elsősorban a kunhalmokkal foglalkoznak, valamint muzeális bemutatóhelyként való hasznosításuk terveivel és gyakorlatával. E számmal szándékunk az európai uniós csatlakozásunk egyik fontos kötelezettségére és szakmai területére irányítani a figyelmet. 1999 óta a Társaság tagjai a tagdíj ellenében megkapják a *Magyar Múzeumok* számait, emellett mintegy 250 hazai és külföldi (egyéni és intézményi) előfizető kapja meg postai küldeményként, valamint további mintegy 100 tisztelet-, csere- és szerzői példányt küldünk szét. Az NKA által nyújtott támogatás (2004-ben 4,3 millió forint) igen jelentős, mégis nehezen küzdünk meg a pénzügyi források szűkösségével. Egy-egy szám nyomdai előállítására 1,2 millió forint, a postaköltség számonként meghaladja a 150 ezer forintot. A nyomdai kivitelezésen felül minden költség a Társaság működési keretét terheli. Az előkészítés, tördelés, szerkesztés, terjesztés jelentős mértékben lekötötte a Társaság csekély adminisztrációs állományát és a főszerkesztőt, a szerkesztőség tagjai részéről is igen sok áldozatot követel. Az olvasók (és nem csak a szűkebben vett szakma) részéről kapott visszajelzések szerint a folyóirat elismertségnek örvend. Minden lapszámunkban közöljük a támogatók nevét és logóját.

d) 2002 decemberében kapott felkérést a Pulszky Társaságtól *Éri István* tiszteletbeli elnök a *Timárné Balázsy Ágnes-émlékkötet* szerkesztési feladatainak ellátására. A 200 oldalas kötet magyar változata 2004 tavaszán jelent meg. A római székhelyű ICCROM (Kulturális Javak Védelmének és Fenntartásának Nemzetközi Központja) vezetősége 2004 őszén jelezte érdeklődését a kötet angol nyelvű kiadása iránt. Az elnökség határozata értelmében a kötet ICCROM kiadványként való megjelentetéséről a tár-

saság főtitkára folytatta az egyeztetést a római székhelyű szervezet kiadásért felelős vezetőjével a könyv mihamarabbi megjelenésének reményében. Az időközben megszületett megállapodás értelmében a kiadvány megjelentetését teljes mértékben az ICCROM fedezi, s az a két szervezet közös kiadásaként jelenik meg. A kötet példányszámának 6,5 százalékát az ICCROM a megjelenést követően átadja a Pulszky Társaságnak. A kötet angol nyelvű változata várhatóan 2005 májusában jelenik meg.

3) Tagozati munka

A Pulszky Társaság tagozatai 2004-ben az alább szakmai munkát végezték:

a) Az Egyesült Királyság budapesti nagykövetsége és a British Council segítségével öt fiatal magyar szakember vett részt a londoni Museums and Heritage Show-n, látogatásuk során megismerkedhettek az angliai múzeumi élet és kulturális örökségvédelem aktualitásaival. Az öt főből négyet a Pulszky Társaság *Ifjúsági tagozata* küldött ki Angliába. A tapasztalatok szélesebb körben történő megosztására, azok hazai alkalmazási lehetőségeiről 2004. szeptember 24-25-én „*British-Hungarian dialogue on a Heritage Case Study – Make Majk Marketable*” (Brit-magyar párbeszéd egy örökségvédelmi esettanulmány kapcsán – Majkpuszta hasznosítása) szakmai rendezvényt szerveztek Budapesten és Majkon.

b) A *Műtárgyvédelmi tagozat* évi rendes értekezletére 2004 decemberében került sor. A Nemzeti Múzeumban megrendezett Országos Restaurátor Konferencián, 2005. január 25-én Matskási István elnök átadta a „*Műtárgyvédelemért – Balázsy Ágnes díjat*” Lukács Katalin restaurátor kollégának.

c) A *Művészettörténeti tagozat* az éves programtervben szereplő őszi összejövetelét december 1-én tartotta. A helyszíne a Budapesti Történeti Múzeum volt, témája a 2004-2005. évek már megrendezett és megrendezendő jelentős fővárosi és vidéki kiállításai. A következő előadások hangzottak el: Goda Gertrúd (művészettörténész), Herman Ottó Múzeum, Miskolc: A Herman Ottó Múzeum Képtárának jövője; Allanó kiállítás és katalógusa; dr. Barkóczy István főigazgató-helyettes, Múcsarnok: A francia festészet 200 éve című kiállításról; dr. Zsámbéky Mónika igazgató-helyettes, Szombathelyi Képtár: A Batthyány kiállítás Szombathelyen és Körmenten; dr. Farbak Péter igazgató, Kiscelli Múzeum: Mariazell és Magyarország.

d) A *Közművelődési Tagozat* szervezett formában nem folytatott ebben az évben tevékenységet, de vezetője és tagjai részt vettek a NKÖM égisze alatt a Múzeumok Mindenki-nek Program stratégiai tervének elkészítésében, illetve a Múzeumpedagógiai Évnyitó előkészítésében és magán a rendezvényen.

A tagozat vezetője az év során munkahelyet változtatott, és ezért lemondott. Utódjának 2005-ben történő megválasztásáig Kesik Gabriella vállalt szervezői szerepet.

e) A *Menedzsment Tagozat* mindkét képzése az előző évben megkapta az alapítási engedélyt. Ezután várható az indítási enge-

dély megszerzése (ez újabb akkreditációs eljárást jelent). Az akkreditáció folytatását indokolja az a tény, hogy a még nem indítható tanfolyamok iránt már mutatkozott kereslet. A tagozat vezetője konzultációkkal segítette a British Council által indított, Nigel Ferguson (Természettudományi Múze-

um, London) által vezetett tanfolyam tematikájának kialakítását.

Budapest, 2005. február 16.

Dr. Balázs György
ügyvezető elnök

Gönczi Ambrus
főtitkár

A Pulszky Társaság kitüntetettjei

Pulszky Ferenc díjasok

Szilágyi János György

Szilágyi János György művészettörténész, óorkutató 1918-ban Budapesten született. Tanulmányait a Pázmány Péter Tudományegyetemen 1941-ben fejezte be. Végzését követően a Szépművészeti Múzeum Antik Osztályának munkatársa, 1952-től osztályvezetője. Ugyancsak 1952-től az ELTE Bölcsészettudományi Karának tanára. Legfontosabb kutatási területe az ókori görög és római irodalom, vallástörténet, az antik művészet története, a római császárkor előtti Itália, s az etruszk kultúra. Fő művei hosszan sorolhatók, mégis csupán két munkájára utalunk: a Magyarországon található görög vázáknek a *Corpus Vasorum* nemzetközi sorozatban, 1981-ben megjelent feldolgozását a külföldi kritika általános csodálattal fogadta. Feldolgozta és 1992-ben Rómában közreadta az etruszkokorinthuszi vázafestészetnek a világon szer- te található teljes anyagát, s ezt a korábban nem sok figyelemre méltatott anyagot évtizednyi pontosságú datálásával a kor vezérelétévé tette. E téren ma Szilágyi János György elismerten a világ első szakembere.

A Szépművészeti Múzeumban napjainkban is aktív tudós muzeológusnak fontosak a múzeum képgyűjteményének történetével kapcsolatos kutatásai. Pulszky Ferencről és Pulszky Károlyról több alkalommal is közölt írásokat. Méltán váltottak ki elismerést az 1988-as, Pulszky Károly emlékének szentelt kiállítási katalógusban közölt tanulmányai, ill. az 1997-es, Pulszky Ferenc emlékkiállítás katalógusában közölt jeles tanulmánya.

Muzeológusi pályája kezdeteiről 2001-ben a BUKSZ lapjain így vall: „*Kiállításrendezői pályám (így) [...] kezdődött, [...] ültem a hosszú asztalnál, Dobrovits pedig, osztályvezetőm, a Nemzeti Múzeumban dolgozott. Nem sokkal a múzeumba érkezésem után [...] egyszer bejött, és azt*

mondta, hogy kiállítást kell rendeznem. Mondtam neki, hogy én még soha életemben nem rendeztem kiállítást. Azt felelte, hogy majd most fogsz. Adva volt egy kis kétszintes terem – ma már nem létezik – és akkor vettük meg a Zichy Ferenc-féle ciprusi régiséggyűjteményt. Ebből csinálj egy kiállítást – ennyi volt a módszertani instrukció, amit a rendezéshez kaptam. Hogy aztán ez és a következők jók voltak-e vagy rosszak, nem tudom. Csak azt tudom, hogy a rendezést mindig a mai művészetről akkor létező képekre akartam formálni.”

Muzeológusi érdemeit ugyan számos magas kitüntetéssel honorálták, de a Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület fontosnak tartja, hogy Szilágyi János György életművéért Társaságunk is köszönetet mondjon.

Janó Ákos

Janó Ákos muzeológus, néprajzkutató Kis- marján született 1927. május 22-én. Egyetemi tanulmányait Debrecenben, a Kossuth Lajos Tudományegyetemen végezte, két meghatározó személyiség, az etnográfus Gunda Béla, és a történész Szabó István tanítványaként. 1950-ben kapott diplomát, s lett a hajdúböszörményi múzeum segédmuzeológusa, majd 1952-ben az intézmény vezetője. 1953. október 15-én vette át a kiskunhalasi Thorma János Múzeum vezetését, s másfél évtizeden át mind a gyűjteménygyarapításban, mind a dokumentálásban kiemelkedő munkát végzett. Több feldolgozása is készült, ezek egy része – pl. a halasi csipke, Szank története és néprajza – máig kíséri tudományos érdeklődését. 1968. február 15-től nyugdíjazásáig, 1988. decem-

ber 31-ig a Magyar Nemzeti Múzeum sárospataki Rákóczi Múzeumának igazgatói teendőit látta el. A két évtized alatt a vár műemléki kutatásának és helyreállításának programja éppen úgy állandó feladatot jelentett számára, mint a gyűjteményi raktárak és a nyilvántartás megszervezése. A vár rekonstrukciója során, jószerevel minden évben újabb múzeumi egységet nyitottak meg a nagyközönség előtt. Az általa, ill. a közreműködésével készült kiállítások közül kiemelkedik a Perényi szárny alagsorában kialakított, ún. Erdélyi János teremben bemutatott néprajzi tárlatok sorozata. Maga is intenzív kutatómunkát végzett, s több örökbecsű kiadványt, tanulmányt tett le a szakma asztalára, különösen Sárospatak és a Bodroghöz néprajzáról és művelődéstörténetéről.

Janó Ákos sokoldalú múzeumszervezői, muzeológusi, tudományos és közművelődési tevékenységét a Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület 2005-ben a Pulszky Ferenc-díjjal ismeri el.

Pulszky Károly díjas

Hegyessy Gábor

Hegyessy Gábor biológus, természettudományi muzeológus 1965. február 23-án született Sátoraljaújhelyben. Érdeklődését édesapja fordította a természet megismerése felé, olyan sikeresen, hogy mire egyetemre került, már egyértelműen a bogarak (Coleoptera) foglalkoztatták. Hallgatóként bejárta a Kárpát-medence tájait, egyre nagyobb figyelmet szentelve a cincérek (Coleoptera Cerambycidae) tanulmányozásának.

1990 őszén a Savaria Múzeum munkatársa lett, majd 1992 áprilisában vette át az új épületbe költözött sátoraljaújhelyi Kazinczy Ferenc Múzeum természettudományi gyűjteményének gondozását. Alapvető feladatának tekinti a kollekciónak gyarapítását:

az eltelt jó évtized alatt több mint száz-ezer példánnyal gyarapította a gyűjteményt. Ebből számos kiállítást is rendezett. Tudományos tevékenysége a Bükki Nemzeti Park területéről fokozatosan terjedt ki a Rétköz, a Taktaköz, a Tisza mente, a Cserehát és a Zempléni-hegység tájaira, de a teljes magyarországi cincérfauna feldolgozásával, a futrinkák (Carabidae) elterjedésének és életmódjának vizsgálatával is foglalkozik, s rendszeresen publikál, a természetvédelem és az ismeretterjesztés napi feladatai mellett. Hegyessy Gábor ügyszeretete, egész munkája és emberi habitusa mintaként szolgálhat a fiatalabbak számára.

Mindezek alapján, a Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület 2005-ben neki adományozta a Pulszky Károly-díjat.

Kattintson
a kultúrára!

www. useum.hu

A Magyar Múzeumok Honlapja

vadonatúj kiállítások

könnyű- és
komolyzenei koncertek

szabadtéri rendezvények

kézműves bemutatók

E számunk szerzői

Ábrahám Levente dr. (1960)
zoológus
PhD.
osztályvezető
Somogy Megyei Múzeumok
Igazgatósága
Kaposvár

H. Bagó Ilona (1957)
irodalomtörténész
főosztályvezető helyettes
Petőfi Irodalmi Múzeum
Budapest

T. Bereczki Ibolya dr. (1959)
etnográfus
kandidátus
főigazgató-helyettes
Szabadtéri Néprajzi Múzeum
Szentendre

Bezzeg Mária (1951)
történész muzeológus
csoportvezető
Közlekedési Múzeum
Budapest

Csákányi Zoltán (1965)
etnográfus
néprajzi szakelőadó
Hagyományok Háza
Budapest

Deme Péter dr. (1950)
történész
igazgató
KÖH Társadalmi Kapcsolatok Igazgatósága
Budapest

Demeter Júlia dr. (1949)
irodalomtörténész
kandidátus
főiskolai tanár
ELTE BTK
Budapest

Éri István (1929)
régész, muzeológus
Budapest

Gönczi Ambrus (1973)
történész muzeológus
gyűjteményvezető
Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény
Budapest

Halmágyi Pál dr. (1948)
történész
igazgató
József Attila Múzeum
Makó

Hauptman Gyöngyi (1969)
történész, középiskolai tanár
múzeumvezető
Városi Múzeum
Nagyatád

Hidvégi János (1963)
mérnök
muzeológus, tudományos munkatárs
Közlekedési Múzeum
Budapest

Kállai Irén (1967)
etnográfus, tanár
múzeumvezető
Bihari Múzeum
Berettyóújfalu

Kispálné Lucza Ilona dr. (1955)
irodalomtörténész
múzeumigazgató
Petőfi Szülőház és Emlékmúzeum
Kiskőrös

Kostyál László dr. (1962)
művészettörténész, régész
igazgatóhelyettes
Zala Megyei Múzeumok Igazgatósága
Zalaegerszeg

Kovács Gergelyné (1939)
történész, etnográfus
igazgató
Posta Múzeum
Budapest

Kovács Ida dr. (1956)
irodalomtörténész, fotótörténész
PhD.
főosztályvezető
Petőfi Irodalmi Múzeum
Budapest

Nagy Lóránt (1949)
vadász
preparátor
Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága
Kaposvár

M. Nepper Ibolya dr. (1944)
régész
főmuzeológus
Déri Múzeum
Debrecen

Pintér János dr. (1942)
történész-muzeológus
főigazgató-helyettes
Magyar Nemzeti Múzeum
Budapest

Pintér Márta Zsuzsanna dr. (1961)
irodalomtörténész
kandidátus
tanszékvezető egyetemi docens
Veszprémi Egyetem
Színházstudományi Tanszék
Veszprém

Pohlmüllner József (1977)
idegenforgalmi közgazdász
turisztikai menedzser
Monostori Erőd Kht
Komárom

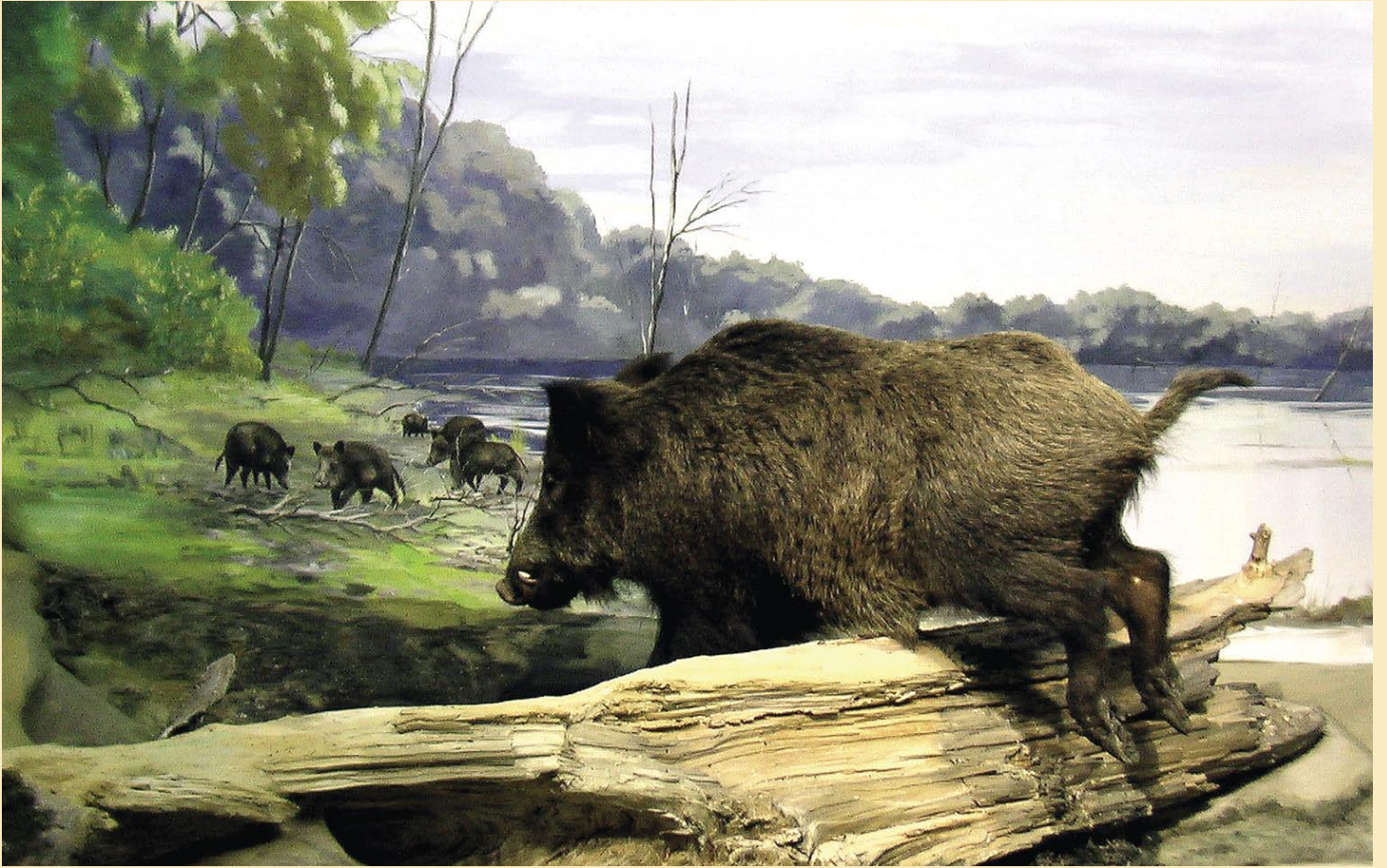
Tari János dr. (1957)
etnográfus, rendező operatőr
PhD.
filmstúdió vezető
Néprajzi Múzeum
Budapest

B. Varga Judit dr. (1969)
történész-muzeológus
vezető tanácsos
Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
Múzeumi Főosztály
Budapest

Varga Katalin (1954)
könyvtáros, bibliográfus
főosztályvezető
Petőfi Irodalmi Múzeum
Budapest

Vig Károly dr. (1960)
zoológus muzeológus
osztályvezető
Savaria Múzeum
Szombathely

Kiállítási képek

Részletek az „Élet az ártéren” című kiállításból, Gemenc – Details of the exhibition “Life on the Flood Plains” in Gemenc
Fotók – Photos: Nagy Lóránt

**MAGYAR
MÚZEUMOK**

